

*Patricia Rupar, Andrej Blatnik,
Miha Kovač in Samo Rugelj*

KNJIGA IN BRALCI VI

*Bralna kultura in nakupovanje knjig
v Sloveniji v letu 2019*

VSEBINA

1	UVOD	5
1.1	Uvodna pripomba	5
1.2	Anketiranje	6
2	PRIMERJAVA VPRAŠANJ IZ RAZISKAV KIB V IN KIB VI (<i>Patricia Rupar</i>)	9
2.1	Uvod	9
2.2	Primerjalna analiza vprašanj	11
2.2.1	Bralci in nebralci na splošno	11
2.2.2	Bralci in nebralci glede na demografske značilnosti	12
2.2.3	Dejavniki, ki vplivajo na branje, in razlogi za nebranje	17
2.2.4	Knjige in bralci	19
2.2.5	Kupovanje knjig	23
3	KNJIGA, BRALCI IN SLOVENSKA KULTURNA POLITIKA (<i>Andrej Blatnik</i>)	31
3.1	Stanje 2019	31
3.2	Načela slovenske kulturne politike do knjige	32
3.3	Načela in praksa	42
3.4	Je treba nadaljevati?	48
4	REZULTATI RAZISKAVE KIB VI V PRIMERJAVI Z NORVEŠKO RAZISKAVO BRALNIH NAVAD 2018 TER ZALOŽNIŠKIMI IN KNJIŽNIČNIMI STATISTIKAMI (<i>Miha Kovač</i>)	51
4.1	Spremembe v oskrbi s knjigo v Sloveniji 2014–2019	51
4.2	Dinamika prodaje knjig: upad števila intenzivnih kupcev	55
4.3	Izposoja v knjižnicah	58

4.4	Spremembe bralnih navad	60
4.5	Dve bralni kulturi: Slovenija in Norveška	64
4.5.1	V Sloveniji beremo otrokom vse manj, na Norveškem vse več	69
4.5.2	Izposoja in prodaja knjig	70
4.6	Domače knjižnice v Sloveniji in v razvitih državah	73
4.7	Zakaj je vse to pomembno	75
5	KNJIŽNA RECESIJA V ČASU SPLOŠNE KONJUNKTURE ALI KAJ BI BILO, ČE BI BILA SLOVENSKA KNJIGA ČEVELJ (<i>Samo Rugelj</i>)	79
5.1	Učbeniki in njihove prodajne značilnosti	82
5.2	Druge dejavnosti založb in subvencije v prihodkih	84
5.3	Različne vrste prometa s knjigami	85
5.4	Vplivi zakona o enotni ceni knjig	86
5.5	Vpliv knjižničnega odkupa na poslovanje založb	88
5.6	Usihanje nekdanj pomembnih založb	91
5.7	Zmanjšana fizična potrošnja za slovenske knjige	93
5.8	Skupni promet slovenskih založb leta 2018	99
5.9	Zaključek	104
	PRILOGA	
	Ugotovitve agencije Valicon v zvezi z raziskavo	109
	Grafični prikazi raziskave branja in kupovanja knjig	121
	Anketni vprašalnik	197
	Literatura in viri	221

1 UVOD

1.1 Uvodna pripomba

Pred vami je knjižna različica raziskave, ki je že tradicionalno poimenovana *Knjiga in bralci*, tokrat z rimsko zaporedno številom VI. Izvedbo raziskave je tokrat v celoti financirala Javna agencija za knjigo Republike Slovenija, strošek izvedbe pa je bil približno za tretjino nižji kot leta 2014, saj so bile osnove za raziskavo postavljene že takrat. Po svojem vsebinskem konceptu in načinu izvajanja se *Knjiga in bralci VI* neposredno navezuje na raziskavo *Bralna kultura in nakupovanje knjig v Republiki Sloveniji*, ki je bila v okviru iste raziskovalne ekipe (prof. dr. Miha Kovač, izr. prof. dr. Andrej Blatnik, dr. Samo Rugelj in Patricia Rupar) izvedena leta 2014 (takrat je sodeloval tudi Rok Gregorin) ter je potem kot monografija *Knjiga in bralci V* izšla v knjižni obliki leto kasneje. Vprašalnik iz leta 2019 je doživel nekaj manjših popravkov v primerjavi s tistim iz leta 2014, ki je bil precej spremenjen in prilagojen spremembam družbenoekonomskih in medijskih okoliščin na področju knjige v obdobju od leta 1998 do leta 2014. Kot novo mu je bilo denimo dodano vprašanje o poslušanju zvočnih knjig, ki so v zadnjem obdobju zabeležile vzpon tako v tujini, kot tudi pri nas.

Tudi tokrat je kot agencija za izvajanje anketa sodelovala družba Valicon, ki ima na področju anketiranja dolgoletne izkušnje in tudi tokrat smo pred začetkom anketiranja opravili ekspertni pregled delovanja vprašalnika v praksi;

poleg vodje anketiranja Andraža Zorka je tokrat na strani izvajalca zelo učinkovito in odzivno sodeloval tudi Matej Mrevlje. Tako kot leta 2014, je izpolnjevanje ankete potekale preko spletnega vmesnika, s to razliko, da so jo na enak način tokrat izpolnjevali tudi starejši od 70 let, ki so bili leta 2014 anketirani še z osebnim pristopom.

Po izvedbi ankete smo z Valiconom začeli sejati in križati podatke med različnimi spremenljivkami ipd., kar je raziskovalni ekipi omogočilo interpretacijo poročila. Anketa oziroma njena interpretacija je tako postala en vir raziskave, drugi pa so podatki, ki smo jih pridobili v vmesnem času: prodaja v knjigarnah, izposoja v knjižnicah, primerjava s prejšnjimi raziskavami itn. Vse skupaj ponuja jasnejšo sliko slovenskega knjižnega polja. Temu delu je bila namenjena nadaljnja aktivnost raziskovalcev, ki se je sklenila v tem poročilu, ki je bilo pripravljeno konec septembra 2019.

1.2 Anketiranje

Izvajalec, agencija Valicon, izvedel spletno anketiranje (CAWI). Metoda spletnega anketiranja CAWI na vzorcu članov spletnega panela je že standard v trženjskem raziskovanju in je že skoraj povsem nadomestila telefonsko anketiranje CATI, predvsem zaradi slabe dosegljivosti določenih demografskih skupin (denimo mlajših od 40 let) in zaradi nizkih stopenj sodelovanja.

Na drugi strani ima spletno anketiranje več prednosti – od dosegljivosti do kakovosti odgovorov (možnost uporabe vizualnih predlog, predvsem pa dejstvo, da si

anketiranec za anketo vzame čas, kadar mu najbolj ustreza). Najbolj prepričljiv indikator v tej smeri so vprašanja odprtega tipa, pri katerih so odgovori bistveno bolj vsebinsko bogati. V Valiconu imajo največji spletni panel anketirancev v Sloveniji, ki šteje več kot 20.000 članov; najbolj pomembno pa je, da več kot tri četrtine panela sestavljajo anketiranci, izbrani po verjetnostnem vzorčenju, kar je edini način za doseganje reprezentativnosti. Danes je stopnja uporabe interneta v Sloveniji takšna, da glede na starost anketirancev za raziskave ne potrebujemo več drugih načinov anketiranja.

Pri raziskavi, kot je *Knjiga in bralci VI*, je treba še posebej poudariti, da branje in kupovanje knjig še vedno spadata med t. i. socialno zaželeno dejanja, za katera v raziskavah velja, da so odgovori anketirancev vedno nekoliko bolj pozitivni, kot so v resnici. Natančna razsežnost tovrstnega odgovarjanja ni znana, ocenjujejo pa, da je pretiravanje pri pozitivnih odgovorih nekako do 20 % (npr. če 50 % vprašanih trdi, da bere knjige, je bolj verjetno pravi rezultat 40 %). To je treba upoštevati tako pri branju kot tudi interpretaciji podatkov in ugotovitev raziskave. Ker je šlo za spletno samoanketiranje, je ta učinek nižji, kot bi bil, če bi bilo anketiranje izvedeno s pomočjo anketarjev, kar je bila v večji ali manjši meri praksa prejšnjih raziskav *Knjiga in bralci*.

Lastnosti ankete in anketirane populacije:

KLJUČNE LASTNOSTI	
Anketirana populacija	18–75 let
Način anketiranja	Računalniško podprto spletno anketiranje (CAWI) med člani spletnega panela JazVem
Velikost vzorca	n = 1024
Dolžina vprašalnika	12 minut + demografija
Reprezentativnost	Spol, starost, izobrazba, regija in tip naselja
Čas izvedbe	3. 6.–12. 6. 2019

V nadaljevanju prehajamo na posamezne ugotovitve v zvezi z raziskavo.

2 PRIMERJAVA VPRAŠANJ IZ RAZISKAV KIB V IN KIB VI

Patricia Rupar

2.1 Uvod

Raziskovanja bralnih in kupnih navad, povezanih s slovensko knjigo, se je prvi resneje lotil Gregor Kocijan leta 1973 z raziskavo *Knjiga in bralci*. V prvi raziskavi so anketirali 1.312 naročnikov tedanje RTV Ljubljana, starejših od 18 let. Pri naslednji raziskavi leta 1979 se je Kocijanu pridružil Martin Žnideršič in skupaj sta ponovno anketirala naročnike RTV, tokrat na vzorcu 1.455 anketirancev. Tretja raziskava je bila vključena v raziskavo *Slovensko javno mnenje* 1984, anketiranih je bilo 2.435 ljudi. Naslednja celovita raziskava je bila *Knjiga in bralci IV*, izvedena leta 1998 v 1.084 gospodinjstvih, pri čemer je večstopenjsko vzorčenje zagotavljalo reprezentativnost (zmanjšanega) vzorca. Po šestnajstih letih premora raziskovanja bralnih in nakupnih navad je leta 2014 Ministrstvo za kulturo skupaj z Javno agencijo za knjigo Republike Slovenije financiralo podobno raziskavo in nastala je raziskava *Knjiga in bralci V*, ki je bila izvedena na vzorcu 1.037 ljudi, hkrati pa se je, spremenjenim družbenim okoliščinam ustrezno, bolj usmerila v raziskovanje nakupovalnih kot bralnih navad. Rezultati vseh raziskav so bili javno objavljeni (Kocijan 1974; Kocijan in Žnideršič 1980; Kocijan idr. 1985; Žnideršič idr. 1999, Kovač idr. 2015).

Novo raziskavo *Knjiga in bralci VI* v letu 2019 tako dobivamo po petih letih od prejšnje, njeno izvedbo pa je tokrat v celoti financirala Javna agencija za knjigo Republike Slovenije. Tudi tokrat je potekala na zelo primerljivim vzorcu kot pred petimi leti in sicer na 1024 ljudeh.

Zaradi podobnega vzorca in uporabljenih metodoloških prijemov je tokratna primerjava med raziskavo *Knjiga in bralci V* iz leta 2014 (v nadaljevanju *KiB V*) in *Knjiga in bralci VI* (v nadaljevanju *KiB VI*) precej bolj nedvoumna, s čimer lahko sledimo petletnim trendom na tem področju.

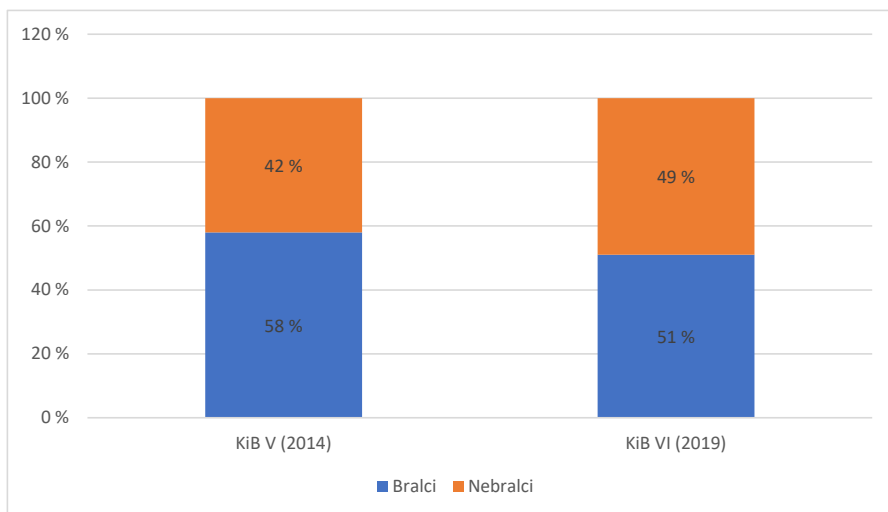
V obeh raziskavah so anketirance spraševali po aktivnostih v obdobju zadnjega leta, vprašanja so bila podobna (obe raziskavi sta anketirance spraševali po nakupovanju in branju elektronskih knjig in nakupovanju prek spletnih knjigarn). Tudi število vprašanj je bilo pri obeh raziskavah podobno, pri zadnji raziskavi jih je bilo 5 več (torej 67, pri *KiB V* pa 62). Prav tako so bili uporabljeni podobni tipi odgovorov, kar je omogočalo nedvoumno primerjavo odgovorov na vprašanja.

Nekaj razlik med raziskavama je kljub vsemu prisotnih – raziskava *KiB V* je za svoje potrebe uporabila populacijo od 15 do 75 let, medtem ko je zadnja raziskava uporabila vzorec starejših od 18 let (natančneje od 18 do 75 let). V primerjavo nismo vključili vseh vprašanj, zajetih v raziskavah, izbrali smo tiste, ki so bila predstavljena v prejšnji raziskavi *KiB V*, saj tako lahko zasledujemo trende na področju bralnih in nakupovalnih navad. Ponekod smo vključili tudi demografske podatke, kot so spol, starost in izobrazba.

2.2 Primerjalna analiza vprašanj

2.2.1 Bralci in nebralci na splošno

Prva in najpomembnejša primerjava je seveda število bralcev in nebralcev. Če primerjamo podatke o segmentaciji bralcev, opazimo, da je bilo leta 2014 58 % anketirancev bralcev knjig, ki so prebrali vsaj eno knjigo v zadnjem letu dni, ki ni vezana na delo ali študij, leta 2019 pa je bilo takih nekaj manj, in sicer 51 %. V primerjavi z ameriško raziskavo, ki ugotavlja, da je v zadnjem letu (2018) vsaj eno knjigo (delno ali v celoti ter tiskano ali elektronsko) prebralo 76 % odraslih Američanov, starejših od 18 let, vidimo, da Slovenci bistveno zaostajamo za primerljivo populacijo v Ameriki. Po podatkih Eurobarometra podobno zaostajamo

Slika 2.1: Število bralcev in nebralcev

tudi za najbolj bralnimi evropskimi narodi (Eurostat Cultural Statistics 2011) in za Norvežani, o čemer bo podrobneje govora v enem od naslednjih poglavij.

Glede na zmanjšanje števila bralcev se je število nebralcev nekoliko povečalo, kot prikazuje slika 2.1. Od 42 % nebralcev leta 2014 (tisti, ki v zadnjem letu dni niso prebrali knjige) se je delež nebralcev leta 2019 povečal na 49 %. Pri tem se je izrazito znižalo število rednih bralcev, med katere uvrščamo tiste, ki berejo vsaj enkrat do trikrat mesečno in so prebrali več kot 10 knjig v zadnjih 12 mesecih. Leta 2014 jih je bilo 18 %, leta 2019 pa le še 13 %.

2.2.2 Bralci in nebralci glede na demografske značilnosti

Če si ogledamo razliko med spoloma, vidimo, da je pri obeh raziskavah večji odstotek žensk, ki berejo (65 % leta 2014, 79 % leta 2019), kot moških, ki berejo (51 % leta 2014, 57 % leta 2019). Kot vidimo, se je za štirinajst odstotkov povečalo število žensk, ki berejo, medtem ko se je število moških bralcev glede na leto 2014 povečalo za šest odstotkov.

Med vsemi anketiranimi, ki so se označili za nebralce (48 %), je, glede na spol v letu 2014 že prihajalo do večjih razlik: med moškimi jih je bilo 59 %, med ženskami pa 41 %. Leta 2019 pa je bilo med vsemi nebralci (49 %) 60 % nebralcev med moškimi in 41 % med ženskami. Lahko rečemo, da razlika med številom nebralcev pri ženskah in pri moških ostaja statistično pomembna, v letu 2019 je razlika ostala približno enaka kot leta 2014. Zanimivo bi bilo to spremembo postaviti v kontekst najbolj izposojanih knjig v slovenskih splošnih knjižnicah, saj med njimi prevladuje

t. i. lažje žensko branje, je pa izposoj tega žanra manj, kot ga je bilo leta 2014. V letu 2019 so med anketiranci, ki so v zadnjem letu brali romane, najbolj priljubljene kriminalke in detektivke. V raziskavi *KiB V* (2014) je bilo največ bralcev v starostni skupini od 15 do 24 let (52 %), v *KiB VI* (2019) pa ta starostna skupina zajema anketirance od 18 do 24 let, vendar je v tem letu bralcev znotraj te skupine več (68 %). V tokratni raziskavi je delež bralcev najvišji v starostni skupini 25-34 let in 65-75 let. Glede primerjave med starostnimi skupinami in nebralci lahko ugotovimo, da se pri *KiB V* delež nebralcev malenkost povečuje od 48 % pri skupini od 15-24 let do 43 % pri skupini od 35-44 let. Pri starostni skupini 45-54 let delež nekoliko upade (na 39 %) in se potem pri starostni skupini nad 55 let zopet poveča do 45 %. V *KiB VI* pa delež nebralcev prav tako narašča od 32 % pri 18-24 let, potem pri starostni skupini 25-34 let upade na 28 %, nato se ponovno poviša na 32 % pri starostni skupini 35-44. Najvišji delež nebralcev je zaznati v starostnih skupinah 45-54 let ter 55-64 let in znaša 42 %, kar je tudi v primerjavi s prejšnjo raziskavo bistveno višje. V starostni skupini 65-75 let beležimo najnižji delež nebralcev, in sicer je takih, ki ne berejo slabih 25 %.

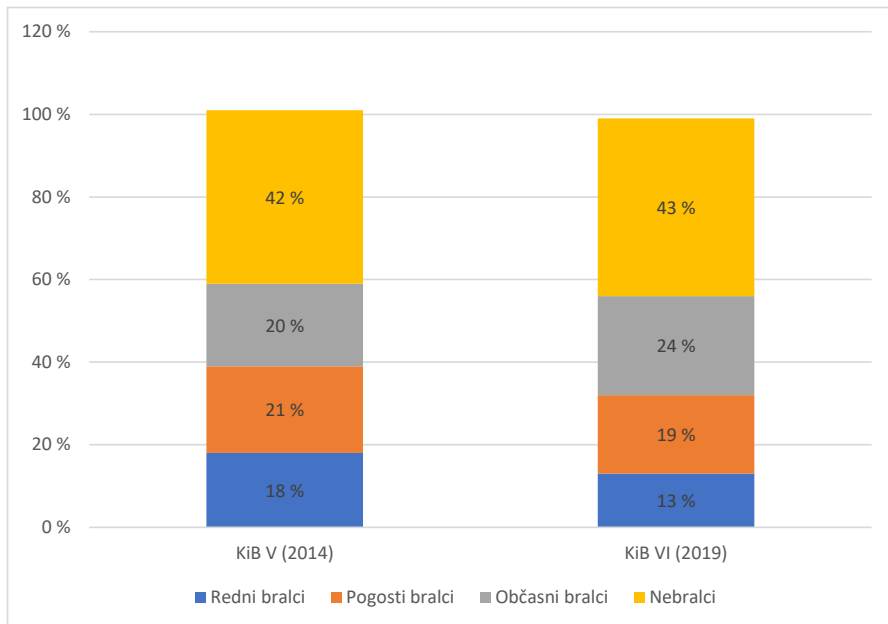
Primerjali smo tudi podatke o branju glede na izobrazbeno strukturo. Zanimalo nas je predvsem, pri kateri stopnji izobrazbe se pojavlja največ bralcev in pri kateri je najvišji delež nebralcev. Pri obeh raziskavah največji preskok pri deležih bralcev in nebralcev pomeni dokončana štiriletna srednja šola. Pri izobrazbeni skupini osnovna šola je nebralcev namreč kar 66 % (leta 2014) oziroma 44 % (leta 2019), pri strokovni oziroma poklicni šoli pa 63 % leta 2014 oziroma 50 % leta 2019. Pri izobrazbeni skupini štiriletna

srednja šola pa se deleži obrnejo: 61 % bralcev in 39 % nebralcev leta 2014 ter 70 % bralcev in 30 % nebralcev leta 2019. Zanimivi so tudi podatki pri skupini višja/visoka izobrazba, kjer je delež še višji: pri *KiB V* je delež bralcev znotraj skupine znašal 70 %, pri *KiB VI* pa je delež narasel na 80 %. Opazimo lahko, da se je indeks bralcev pri zadnji izobrazbeni skupini povišal za 14 %.

Primerjamo lahko tudi podatke glede na pogostost branja, torej, kako pogosto ljudje berejo knjige. Pri tem smo anketirance razdelili v štiri razrede.

- Redni bralci: berejo vsaj enkrat do trikrat mesečno in so prebrali več kot 10 knjig v slovenščini v zadnjih 12 mesecih, ki niso vezane na delo ali študij.
- Pogosti bralci: berejo vsaj enkrat do trikrat mesečno, a so prebrali največ do 10 knjig v slovenščini v zadnjih 12 mesecih, ki niso vezane na delo ali študij.
- Občasni bralci: berejo redkeje kot vsaj enkrat mesečno in so prebrali do 10 knjig v slovenščini v zadnjih 12 mesecih, ki niso vezane na delo ali študij.
- Nebralci: ne sodijo od nobenega od zgornjih treh segmentov (torej so lahko na primer zatrdili, da berejo knjige vsaj enkrat do trikrat mesečno, a niso prebrali v zadnjih 12 mesecih nobene knjige v slovenščini, ki ne bi bila vezana na delo ali študij).

Pri tem je treba upoštevati, da razlika med 43 in 49 odstotki pri nebralcih v letošnji raziskavi na sliki 2.1 in sliki 2.2 izhaja iz tega, da razliko 6 % predstavljajo tisti, ki so sicer potrdili, da berejo, vendar v zadnjih 12 mesecih niso prebrali nobene knjige v slovenščini.

Slika 2.2: Segmentacija glede na pogostost in količino branja

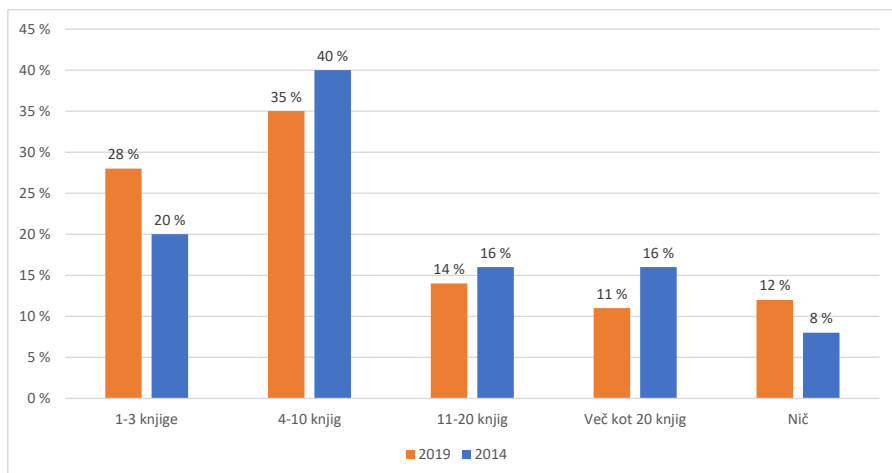
Pri podatku o številu nebralcev je mogoče prikazati celo šestinštiridesetletno primerjavo. Kot je razvidno iz preglednice, se je število nebralcev čez leta spreminjalo, vedno pa se giblje okoli 40 %.

Preglednica 2.1: Število nebralcev v odstotkih – 40-letna primerjava

	KiB I	SJM	KiB II	SJM	KiB III - SJM	KiB IV	KiB V	KiB VI
	1973	1978	1979	1983	1984	1988	2014	2019
% nebralcev	48	44	34	40	48	39	42	43

* KiB = Knjiga in bralci, SJM = Slovensko javno mnenje

Naslednja primerjava se nanaša na število prebranih knjig v zadnjem letu. Pri obeh raziskavah (*KiB V* in *KiB VI*) so v to vprašanje vključili samo tiste anketirance, ki so se opredelili, da berejo (takih je bilo pri obeh raziskavah približno enako – 58 % leta 2019 oz. 59 % leta 2014).

Slika 2.3: Število prebranih knjig v slovenščini v zadnjem letu dni

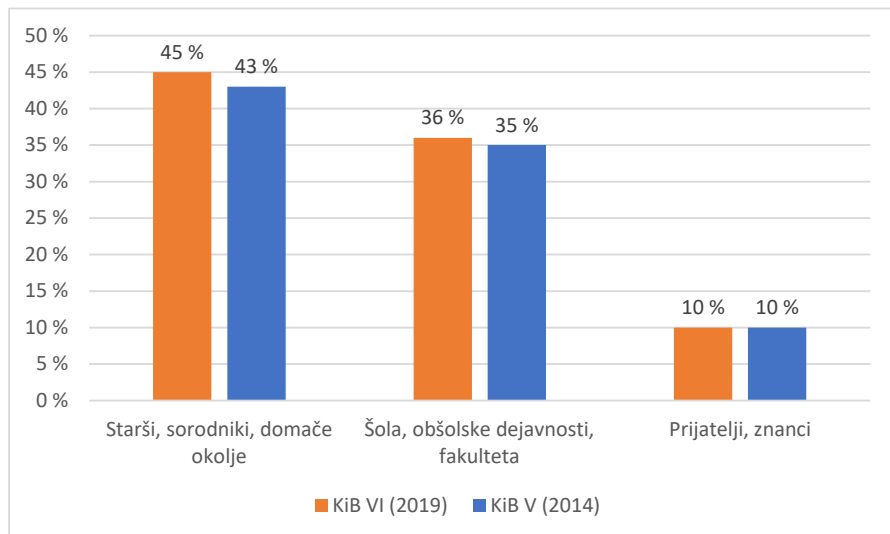

Kot lahko vidimo na sliki, je največ anketirancev odgovorilo, da je v zadnjem letu dni prebralo od 4 do 10 knjig (kar 40 % pri *KiB V* in 35 % pri *KiB VI*), sledi odgovor od 1 do 3 knjige, nato pa še kategoriji z največ prebranimi knjigami (od 11 do 20 knjig ter več kot 20 knjig). Povprečno število prebranih knjig v zadnjem letu dni je tako med tistimi, ki berejo, leta 2014 znašalo 11 knjig, leta 2019 pa 10 knjig, kar nakazuje manjši upad. Vendar pa je takšna struktura še vedno pozitivna, saj pri *KiB VI* še vedno dobra tretjina prebere vsaj eno knjigo na mesec, pri *KiB V* pa je bilo takih dve petini bralcev.

2.2.3 Dejavniki, ki vplivajo na branje, in razlogi za nebranje

Zanimivi so dejavniki, ki so, po mnenju anketirancev, najpomembneje vplivali na to, da berejo. V obeh raziskavah so to vprašanje postavili tistim, ki so se opredelili za bralce. Podobno pa so v obeh raziskavah tiste anketirance, ki so se opredelili, da ne berejo, vprašali, kaj je glavni razlog, da ne berejo knjig, v raziskavi *KiB V* pa so hkrati tiste anketirance, ki so izrazili željo, da bi več brali, vprašali, kaj jih pri tem ovira.

Kot je prikazano na sliki, so najpomembnejši dejavnik, ki vpliva na to, da anketiranci berejo, »starši, sorodniki oziroma domače okolje«, sledi »šola, obšolske dejavnosti in fakulteta«, potem »prijatelji in znanci«. V raziskavi *KiB V* pa je 9 % anketirancev, ki berejo, odgovorilo, da berejo samoiniciativno oziroma zaradi želje po znanju. Tega odgovora v letu 2014 ni bilo zaznati.

Slika 2.4: Dejavniki, ki vplivajo na branje knjig

Med najpogostejšimi razlogi za nebranje so anketiranci v obeh raziskavah podali približno podoben vrstni red:

- pomanjkanje časa
- jih branje ne zanima, privlači
- zdravstvene težave (npr. slab vid)
- raje gledajo TV
- ukvarjajo se z drugimi aktivnostmi

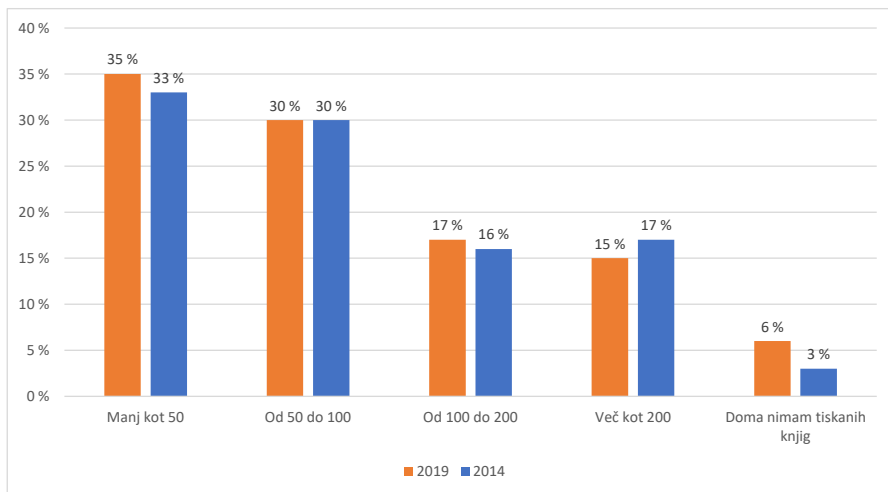
Zanimivo je, da je pri obeh raziskavah delež tistih, ki želijo brati, največji med tistimi, ki že berejo, takih je že skoraj polovica (46 % leta 2014 in 49 % leta 2019). Tudi oni navedajo podobne razloge, ki jih ovirajo pri izpolnitvi želje, da bi brali več:

- pomanjkanje časa
- ni volje ali interesa za branje
- služba
- ukvarjanje z drugimi aktivnostmi
- zdravstvene težave in družinske obveznosti

V obeh raziskavah lahko ugotovimo, da anketiranci najpogosteje posegajo po leposlovnih knjigah za odrasle, sledijo pa priročniki, stvarna literatura ter strokovna (znanstvena) literatura.

2.2.4 Knjige in bralci

Primerjali smo tudi vprašanja, pri katerih so anketirani odgovarjali, koliko tiskanih knjig imajo doma in kje so dobili

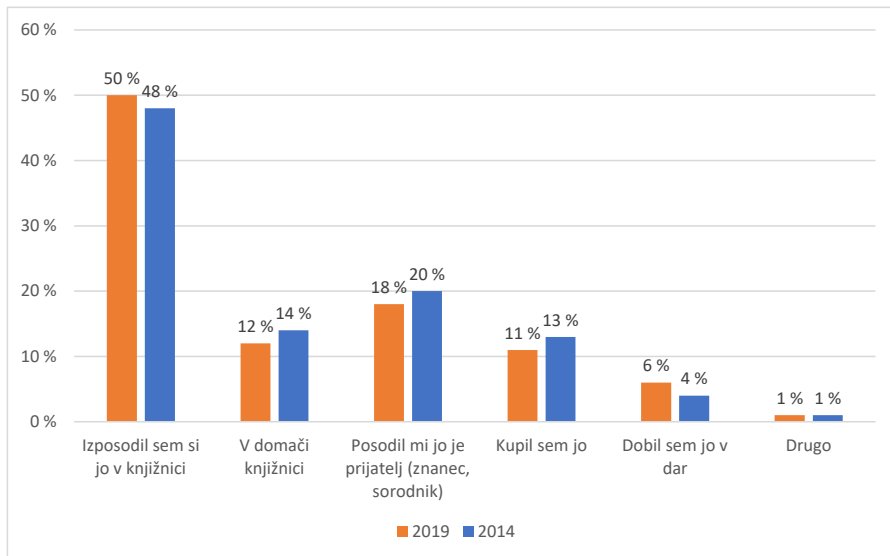
Slika 2.5: Koliko tiskanih knjig imate doma?

knjigo, ki so jo nazadnje prebrali. Pri teh vprašanjih ni bilo nobenih posebnosti, povezanih z metodologijo, tako da so kategorije jasne, primerjava pa smiselna in brez odstopanj.

Kot je razvidno iz slike 2.4, sta obe raziskavi prišli do podobnih ugotovitev pri vprašanju, koliko tiskanih knjig imajo anketiranci v domači knjižnici. Dobri dve tretjini anketirancev ima na domačih knjižnih policah do sto knjig, približno ena tretjina pa sto knjig ali več. Že res, da količine knjig niso zelo velike, vendar se je izkazalo, da ljudje imajo domače knjižnice, četudi še v zametkih. To je spodbudna ugotovitev, saj raziskave kažejo, da sama prisotnost in velikost domače knjižnice pomembno vplivata na uspešnost in izobrazbo otrok in je ta dejavnik celo pomembnejši od izobrazbe staršev. Manj spodbudno je, da se kljub potrojitvi števila knjižnih naslovov, ki letno izidejo v Sloveniji, statistična količina knjig v domači knjižnici le neznatno spreminja, kar najbrž pomeni, da večje število naslovov in iz njega najverjetneje izhajajoča pestrejša ponudba knjižnega branja ne vplivata na odločilno povečanje količine knjig v domači knjižnici.

Takih, ki doma sploh nimajo knjig, je v obeh raziskavah 3 % anketirancev. Je pa ob tem treba opozoriti, da so pri tej primerjavi upoštevane le tiskane knjige.

Na vprašanje »Kje ste dobili knjigo, ki ste jo nazadnje prebrali« je najpogostejši odgovor pri obeh raziskavah izposoja v knjižnici. To seveda ni presenetljiv podatek, če vemo, da je kar 23 % prebivalstva članov slovenskih splošnih knjižnic in da je v knjižnicah v zadnjih letih vsako leto izposojenih približno 9 knjig na prebivalca. Sledita odgovora, da so si jo izposodili pri prijatelju, znancu ali sorodniku oziroma so jo dobili v domači knjižnici. Po pogostosti si

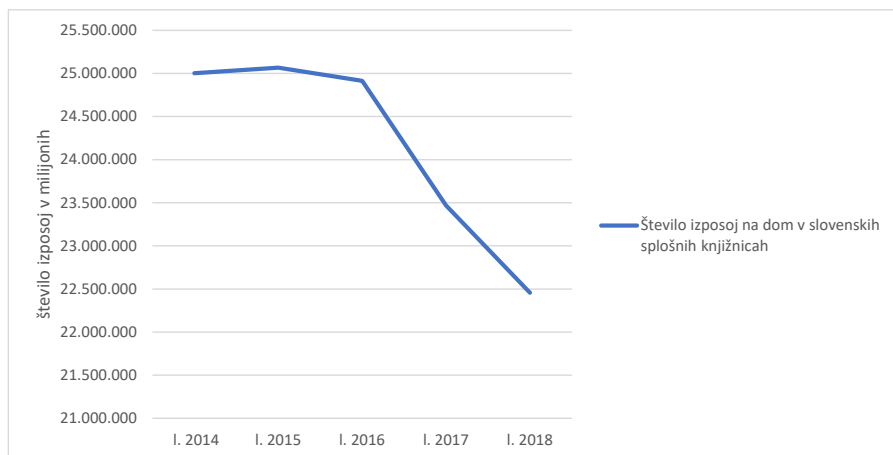
Slika 2.6: Kje ste dobili knjigo, ki ste jo nazadnje prebrali?

odgovora v obeh raziskavah na drugem in tretjem mestu. Sledi odgovor, da so knjigo kupili (bodisi v knjigarni, trgovskih centrih, knjižnem klubu, antikvariatu ali spletnih knjigarnah založb). Odgovori so bili pri obeh raziskavah bolj podrobno razdelani, zato lahko ugotovimo, da je takih, ki so knjigo kupili v knjigarni, 4 % (v 2014 je bilo takih 6 %), v trgovskih centrih 3 % (tako 2019 kot 2014), v knjižnem klubu 1 % (v letu 2014 2 %) ter v spletni knjigarni 1 % (pri obeh raziskavah). V antikvariatih je leta 2014 kupilo knjigo 1 % anketirancev, v letu 2019 je ta delež znašal le še 0,3 %. Tudi na knjižnih sejmih knjigo kupi le 0,2 % anketirancev, ki so v zadnjem letu brali leposlovje. V dar je knjigo dobilo približno 6 % anketirancev v obeh raziskavah. Kljub zgornjim podatkom velja opozoriti, da je izposoja iz splošnih

knjižnic od leta 2015 v upadanju, kar kažejo podatki o primerjavi števila izposoj na dom v splošnih knjižnicah po letih.

Preglednica 2.2: Prikaz števila izposoj knjižničnega gradiva na dom v obdobju 2014–2018*

	2014	2015	2016	2017	2018
Število izposoj v slovenskih splošnih knjižnicah	25,003.735	25,067.243	24,914.121	23,469.011	22,456.380

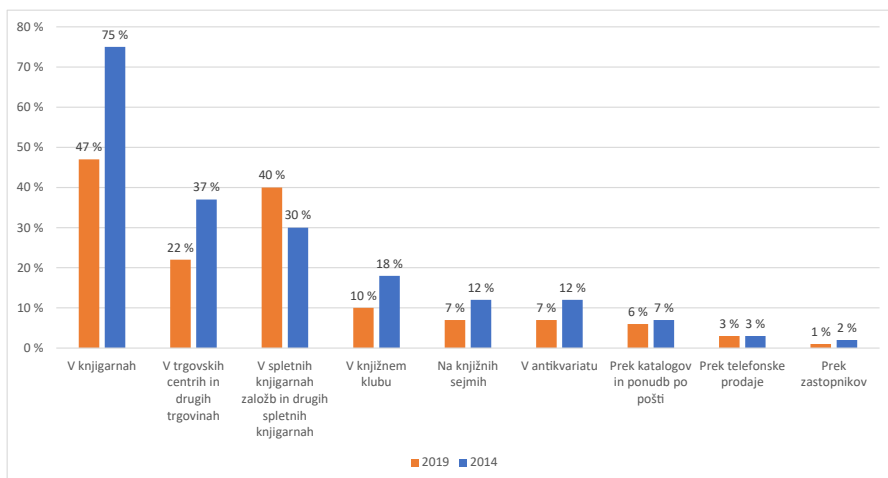

Slika 2.7: Število izposoj knjižničnega gradiva na dom v slovenskih splošnih knjižnicah

* Statistični podatki o knjižnicah. Pridobljeno 15. 9. 2019 s spletne strani <http://bibsist.nuk.uni-lj.si/statistika/index.php>

2.2.5 Kupovanje knjig

Tudi pri področju nakupovalnih navad je mogoče prikazati nekatere primerjave. Pri obeh raziskavah so anketirance vprašali, ali kupujejo knjige (tako tiskane kot elektronske). V raziskavi *KiB V* je bilo takih 51 %, v letu 2019 pa je takih manj, in sicer 47 %. Od vseh, ki so odgovorili, da knjige kupujejo, največji delež kupcev pri obeh raziskavah tvori starostna skupina 25–34 let (56 % leta 2014 in leta 2019), blizu pa je tudi starostna skupina 35–49 let (59 % leta 2014 in 54 % leta 2019). Pri vprašanju, povezanem z načini kupovanja knjig, je treba opozoriti, da so bili odgovori v raziskavi 2019 zajeti po pogostosti (pogosto, redko, nikoli), v prejšnji raziskavi pa so zbirali samo najpogostejši način nakupa knjig. Za prikaz podatkov smo uporabili možnost pogosto, saj želimo predstaviti najpogostejše načine za nakup novih tiskanih knjig. Podlago za podatke so pri obeh raziskavah

Slika 2.8: Načini nakupa knjig

predstavljali le tisti anketiranci, ki so kupili vsaj eno knjigo v zadnjem letu dni.

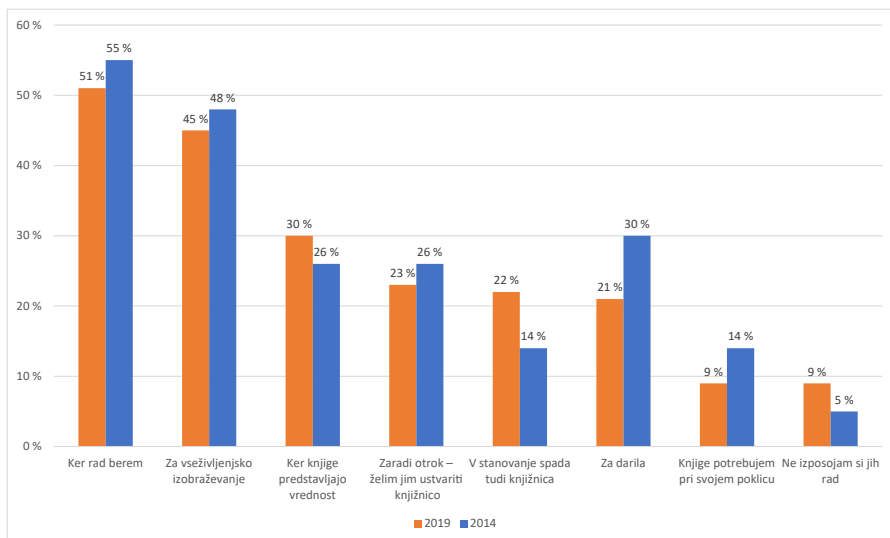
Kot prikazuje zgornja slika, še vedno največ ljudi knjige kupi v knjigarni (75 % leta 2014 in 47 % leta 2019), kar je daleč najpomembnejša prodajna pot za knjigo. Pomembne ostajajo nove prodajne poti, kot so trgovski centri, spletne knjigarne in spletne knjigarne založb. Če združimo podatke o spletnih knjigarnah, kamor so vključene tudi tuje, gre za drugi najpogostejši način nakupa knjig (40 % leta 2019 in 30 % leta 2014) Trgovski centri ostajajo visoko na seznamu, čeprav je anketirancev, ki so knjigo kupili na ta način, v letu 2019 manj (22 %, 37 % leta 2014). Zanimivo je tudi, da je v raziskavi *KiB V* kar 12 % anketirancev knjigo kupilo v antikvariatu, medtem ko se v tokratni raziskavi ta delež giblje okrog 7 %. Delež kupcev, ki knjigo kupi na knjižnem sejmu ostaja okrog 10 %, je pa, glede na leto 2014 malenkost upadel (12 %). Jasno pa preglednica prikazuje tudi ugašanje nekaterih prodajnih poti, ki so bile včasih zelo pogoste in uveljavljene – akviziterji, telefonska prodaja in prodaja prek katalogov oziroma ponudb po pošti.

Naslednja preglednica prikazuje razloge za nakup knjig, ki so jih podali udeleženci obeh raziskav. V tem primeru je bila primerjava zelo preprosta, saj so bile kategorije identične. Tudi obdelava podatkov je bila enostavna, saj so pri obeh raziskavah vključeni le tisti anketiranci, ki knjige kupujejo.

Najpogostejša razloga za nakup knjig pri obeh raziskavah sta »ker rad berem« ter za potrebe vseživljenjskega izobraževanja. Vidimo lahko, da delež odgovorov pri obeh razlogih ostaja na približno enakih ravneh. To verjetno lahko pripišemo družbenim zahtevam po novih znanjih,

spretnostih in nenehnem učenju na različnih področjih življenja (poklicno, zasebno, družbeno). V primerjavi s prejšnjo raziskavo, kjer je 30 % ljudi navedlo, da knjige kupi za darilo, je bilo takih leta 2019 le še 21 %. V tokratni raziskavi pa se je, zanimivo, povečal tudi delež ljudi, ki se za nakup knjige odloči, ker knjige predstavljajo vrednost (leta 2014 je ta razlog navedlo 26 %, 2019 pa 30 % anketirancev). Približno petina anketirancev je podala odgovore, da knjige kupujejo »zaradi otrok« in ker »v stanovanje spada tudi knjižnica«. Pri tem odgovoru je precej narastel delež anketirancev v primerjavi s prejšnjo raziskavo (od 14 % leta 2014 na 22 % v letu 2019). Sledi odgovor, da knjige kupujejo zato, ker jih potrebujejo pri svojem poklicu (delno ta odgovor sovпада z vseživljenjskim izobraževanjem), je pa delež

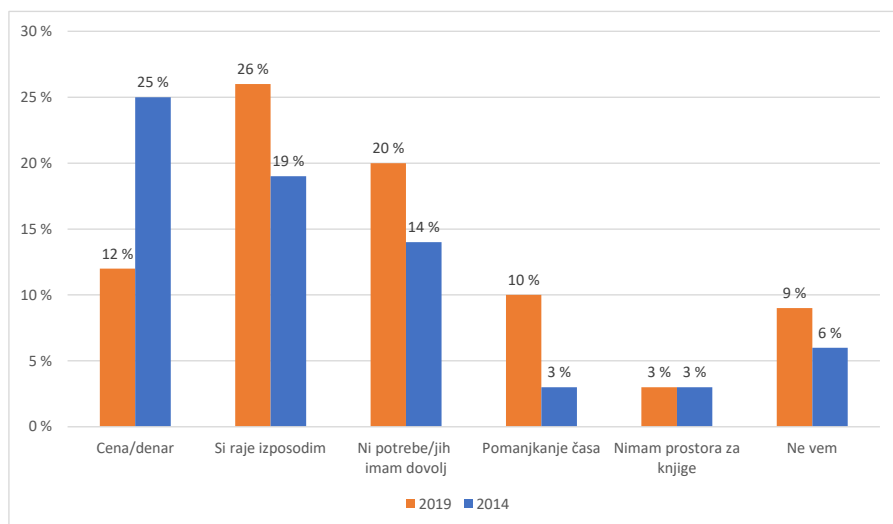

Slika 2.9: Razlogi za nakup knjig

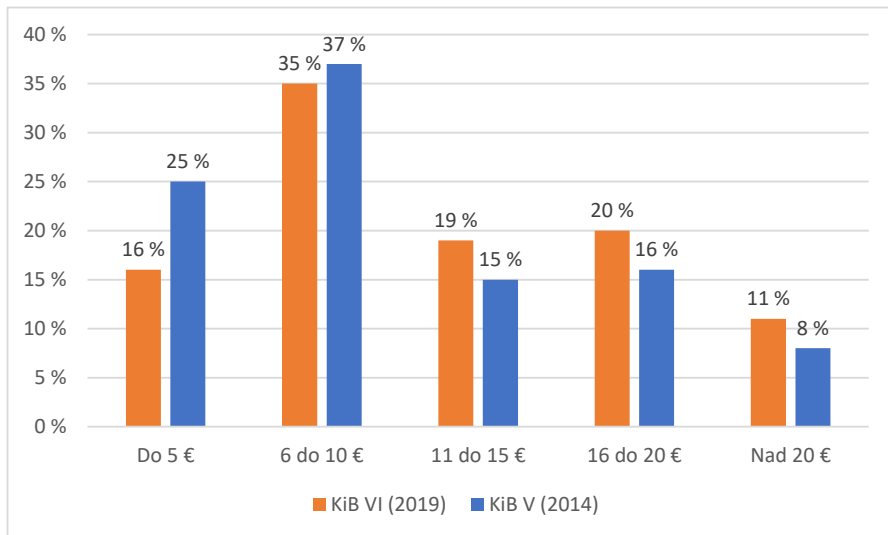
glede na 2014 precej upadel (iz 14 % na 9 % v letu 2019). V obeh raziskavah je približno 8 % udeležencev odgovorilo, da knjige kupujejo zato, ker si jih neradi izposojajo.

Pomembni so tudi razlogi, zakaj ljudje ne kupujejo knjig. V obeh raziskavah so bili v to vprašanje vključeni samo anketiranci, ki niso kupili vsaj ene knjige v zadnjem letu dni (takih je bilo pri *KiB V* 45 %, pri *KiB VI* pa 47 %). Tudi način odgovarjanja je bil podoben, saj je bil na voljo odprt tip odgovora, anketiranci so lahko podali tudi več odgovorov.

Na sliki 2.10 vidimo, da je dobra četrtina anketirancev odgovorila, da si knjige raje izposodijo, kar je v tokratni raziskavi najpogostejši razlog nenakupa tiskanih knjig. Gre za precejšen porast glede na leto 2014 (iz 19 % leta 2014

Slika 2.10: Razlogi za nekupovanje knjig

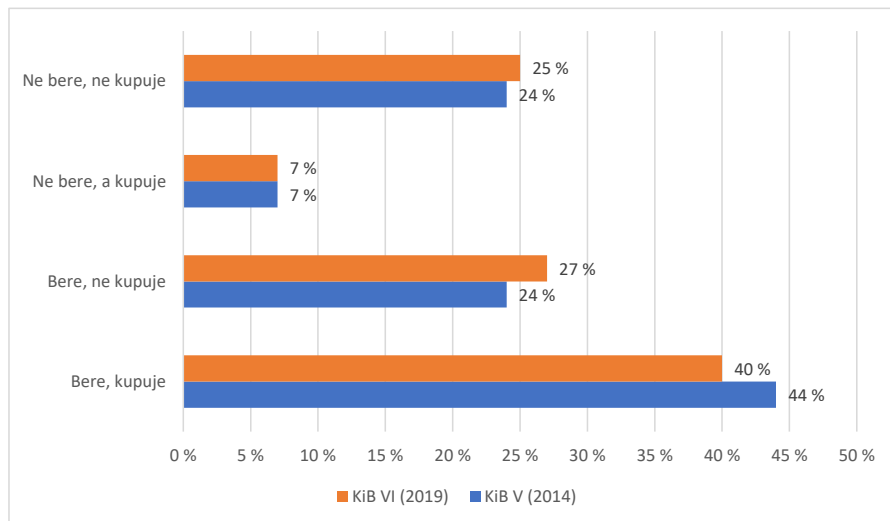

Slika 2.11: Cena tiskane knjige, ki bi jo kupili brez velikega razmisleka

na 26 % leta 2019). Slaba petina pravi, da ne vidi potrebe po nakupu knjig (stopnja rasti znaša 114 %).

Zanimivo pa je dejstvo, da se je delež tistih, ki pravijo, da knjig ne kupujejo zaradi previsoke cene, močno znižal (iz 25 % leta 2014 na 12 % leta 2019). Leta 2014 je bil namreč to glavni razlog za nekupovanje knjig, v letu 2019 pa je to šele tretji najpogostejši razlog. Veliko udeležencev je podalo tudi razlog »ker imam že preveč knjig/jih ne potrebujem«, porast pri tem odgovoru je za 50 % višji kot v prejšnji raziskavi. Glede na leto 2014 je v letu 2019 pri odgovoru »ker nimam časa za branje« delež višji za 7 %.

Primerjali smo tudi podatke o tem, kakšna bi morala biti cena običajne tiskane knjige, da bi jo kupili brez

Slika 2.12: Segmentacija glede na branje in kupovanje knjig

velikega razmisleka, saj je cena običajno pomemben faktor, ki odloča o nakupu ali nenakupi knjige (čeprav je leta 2019 to šele tretji najpogostejši razlog za nenakup). Tukaj se je upoštevalo odgovore tistih anketirancev, ki so navedli znesek.

Kot kaže grafični prikaz spodaj, se je cena za običajno tiskano knjigo, da bi jo ljudje kupili brez večjega razmisleka, povišala. V primerjavi z raziskavo iz leta 2014, ko bi knjigo, ki imam ceno več kot 11 €, kupili dve petini anketirancev, leta 2019 to storila polovica, kar potrjuje dejstvo, da cena ni več tako pomemben razlog pri tem, ali ljudje kupijo knjigo ali ne. Za več kot 11 € bi knjigo kupilo največ anketirancev iz starostne skupine nad 35 let.

Za zadnjo primerjavo pa bomo prikazali segmentacijo anketirancev glede na branje in nakupovanje knjig, s pomočjo katere lahko ugotovimo, da se je glede na leto 2014 znižal delež tistih, ki berejo in tudi kupujejo knjige (za štiri odstotke), povečal pa se je delež tistih, ki knjige berejo, a jih ne kupujejo (tri odstotne točke), za odstotek pa se je povečal delež tistih, ki knjige ne berejo in jih tudi ne kupujejo.

3 KNJIGA, BRALCI IN SLOVENSKA KULTURNA POLITIKA

Andrej Blatnik

3.1 Stanje 2019

Na kratko je mogoče izsledke raziskave Knjiga in bralci VI strniti v spoznanje: *postajamo družba brez branja knjig, tisti pa, ki jih še berejo, vse več berejo brezplačno in vse več berejo v angleščini. In tudi ti berejo vse manj.*

Izbrani indikatorji branja in izposoje	2014	2019
Bere knjige vsak dan	12 %	9 %
Letno prebere 20 knjig ali več*	16 %	11 %
Povprečno število prebranih knjig letno*	11	10
Obiščejo knjižnico vsaj enkrat mesečno	41 %	38 %
Berejo knjige tudi v tujih jezikih	32 %	35 %
Berejo tudi e-knjige	18 %	18 %
Se ne označujejo za bralce knjig	32 %	37 %

*V slovenščini, brez študijske literature, lastna ocena anketiranca.

Kaj to spoznanje pomeni v luči širših družbenih okoliščin? Brezplačnost v času tržne ekonomije, ko vrednost vsemu najodločilneje določa dosežena cena na trgu, najbrž pomeni, da branje knjig nima vrednosti. Naraščajoče branje v angleščini pa je zanimivo v nasprotju z drugim izrazitim trendom našega časa, naraščajočimi nacionalnimi težnjami. Če je Benedict Anderson v svojem znamenitem besedilu *Zamišljene skupnosti* (1983) ugotavljal, da narode konstituira skupno branje, ali to pomeni, da slovenska narodna skupnost dvojno razpada? Ker, prvič, nima skupnega branja (nekaj uspešnic zadnjega časa predstavlja tradicionalne izjeme, ki potrjujejo pravilo, njihovo izjemnost pa nekoliko diskvalificira, da so uspešnice postale s prodajo nekaj tisoč izvodov, kar je bila nekdanj tudi za Slovenijo običajna, ne izjemna knjižna prodaja!), in ker, drugič, vse bolj bere v angleščini in se s tem vključuje v neko bolj globalno (ne nujno v angleščino rojeno) skupnost.

3.2 Načela slovenske kulturne politike do knjige

Če raziskave nakupnega obnašanja in javnega mnenja, med katere sodijo tudi tradicionalne raziskave Knjiga in bralci (KiB),* izkazujejo realna stališča posameznikov, je mogoče načelna družbena stališča zaznati prek uradnih dokumentov konkretne družbe, začenši z zakonodajo.

---

* Izvedene so bile v letih 1973, 1979, leta 1984 je bila raziskava KiB vključena v raziskavo Slovensko javno mnenje, 1998 in 2014 pa spet izvedena samostojno. Vselej je v raziskavi sodelovalo več kot 1000 anketiranih. Nadrobneje so posamezne raziskave predstavljene na začetku besedila, ki ga je prispevala Patricia Rupar.

Temeljni dokument s področja kulture v Sloveniji je Nacionalni program za kulturo (NPK), ki je po Zakonu o javnem interesu na področju kulture (ZUJIK) opredeljen kot »strategija kulturne politike, ki izhaja iz zgodovinsko doseženega položaja kulture, s katero se ugotovi vlogo kulture v razvoju Slovenije in slovenskega naroda ter javni interes zanj, opredeli področja kulture, na katerih se zagotavljajo kulturne dobrine kot javne dobrine, in predvidi usmeritve na področju investicij v javno kulturno infrastrukturo. /.../ Na podlagi nacionalnega programa sprejme vlada akcijski načrt, s katerim za obdobje štirih let določi ukrepe (obseg in vrsto kulturnih dejavnosti), cilje, obseg sredstev in čas za njihovo uresničitev ter kazalce, po katerih se bo merilo njihovo doseganje.« (ZUJIK, 9. člen) NPK je strateški dokument razvojnega načrtovanja kulturne politike, ki opredeljuje cilje in prioritete na vseh področjih umetnosti in kulture. Njegova priprava je zakonska dolžnost ministrstva, pristojnega za kulturo.*

Kaj nam različni NPK povedo o spremenjenem načelnem odnosu Slovenije do knjige? Že to, da je področje knjige vključeno v vse NPK, kaže, da je knjiga ves čas razumljena tudi kot kulturna in ne le gospodarska dejavnost. V zgodovinskem pregledu pa lahko ugotovimo naslednje: predhodnik sodobnih NPK so bila **Izhodišča za pripravo nacionalnega kulturnega programa**, ki jih je pripravil Svet za kulturo pri Vladi Republike Slovenije pod vodstvom

---

* Tukajšnji pregled bi bilo nemara nesmiselno dopolnjevati z analizo področja pred 1991, izpuščena je tudi Resolucija o kulturi parlamentarnega odbora za kulturo leta 1991, ki ni prišla do parlamentarne obravnave. ZUJIK je leta 1994 programska kulturnopolitična vprašanja prepustil nacionalnemu programu za kulturo, do katerega pa v naslednjih desetih letih ni prišlo.

Matjaža Kmecla, sprejeta na seji sveta 16. junija 1996.* S stališča našega tukajšnjega razmisleka so navajanja vredna zlasti naslednja izhodišča: »8. Razdržavljanje javnega sektorja: inštitucionalna organiziranost kulture, ki izhaja iz preteklosti, mora dobiti svojo protiutež v civilni družbi in v ravnotežju med javnim in zasebnim sektorjem. /.../ 12. Krepitev mecenske vloge države: odmik države od umetniške in strokovne presoje k zagotavljanju kulturnih procesov. /.../ 13. Mecenska vloga države in pomen kulturnega trga se morata dopolnjevati in ne izključevati. (Država spodbuja kulturni trg ob vedenju, da je zaradi njegove majhnosti dolžna posredovati, kadar tržne zakonitosti povzročijo motnje v kulturnem življenju. /.../ 14. Davčna politika mora postati element kulturne politike.« (*Kulturna politika v Sloveniji*, 1997; 257–259)

Med splošnimi usmeritvami za pripravo NPK je omenjeno subvencioniranje nastajanja novih izvirnih slovenskih avtorskih del, zagotavljanje spoštovanja avtorskih pravic in uveljavitev knjižničnega nadomestila ter zagotavljanje, da se bodo tako pridobljena sredstva namenjala vzpodbujanju slovenske literarne ter prevodne ustvarjalnosti. Na področju kulturne industrije naj država »razvije ukrepe, ki bodo upoštevali novo stanje, nastalo s privatizacijo in tržno organiziranostjo tega področja, ki ne bodo obsegali samo subvencioniranja posameznih naslovov, ampak bodo spodbujali samo zavedanje kulturne industrije o njenem kulturnem pomenu«, poskrbi za razvoj knjigotrške mreže, ki bo zagotavljala kvalitetno posredovanje njenih kulturnih razsežnosti, podpira dostopnost vrhunske svetovne

---

* Navajamo jih po knjigi *Kulturna politika v Sloveniji*, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana 1997.

literature in humanistike v slovenščini, poskrbi za čim večji pretok in izkoristek javno subvencioniranih kulturnih dobrin ter uveljavi ukrepe, ki bodo vzpodbujali prebivalce, da so uporabniki kulturnih dobrin. (*Kulturna politika v Sloveniji*, 1997; 263)

V posebnem delu je področju literature, založništva, knjigoštva in knjižničarstva posvečeno posebno poglavje. Država naj zagotovi finančno, davčno in organizacijsko podporo pisanju in založbam z narodnostno identifikacijskim programom ter povečano dostopnost knjig z zniževanjem prodajnih cen in organiziranostjo knjižnične mreže, vključno z enotnim informacijskim sistemom. (*Kulturna politika v Sloveniji*, 1997; 265)

Zanimiv je tudi dodatek, študija *Kulturna politika v Sloveniji*, ki jo je pripravila evropska strokovna skupina pod vodstvom Michaela Wimmerja. Ta ugotavlja: »V Sloveniji se objavi približno 3.000 novih naslovov na leto. Okoli 1.000 je prevodov. Le zelo majhen delež je mogoče označiti kot leposlovje. Število novih naslovov je ostalo v zadnjih nekaj letih nespremenjeno. Pogoji za poezijo so izredno težki, le nekoliko lažji pa so za esejistiko in klasike. Nobenih od teh ne bi bilo mogoče izdati le z zasebno pobudo. Samo za pokritje stroškov je treba prodati najmanj 1.500 izvodov. Toda za posebne interese, kot so slovenska literatura ali znanstvene knjige, obstaja le 300 do 500 bralcev v celi Sloveniji.« /.../ »Mreža knjigarn, ki je bila pred letom 1990 precej impresivna, je postala danes nekoliko razdrobljena. Ostalo je zelo malo trgovin, ki so specializirane le za knjige. Navadno so v lasti posameznih založb. Da bi knjige lažje dosegle kupce, se vse pogosteje prodajajo z naročili po pošti ali prek knjižnih klubov. /.../ Običajna marža za

knjigarne se giblje med 25 in 40 odstotki.« Med priporočili, ki so jih omenjali založniki, poročilo omenja celovito mrežo dobro založenih knjigarn, potrebo po podpori ne le posameznih naslovov, temveč tudi založb s posebnimi programi, in sistematičen pristop namesto selektivnih posegov. »Kot kažejo vse mednarodne primerjave, knjige kljub napredovanju elektronskih medijev ostajajo eden glavnih kulturnih medijev,« se sklepa poročilo. (*Kulturna politika v Sloveniji*, 1997; 339–341)

Leta 2000 je sledil predlog NPK tedanjega ministra za kulturo Rudija Šeliga, ki pa ni šel po običajni poti formalne parlamentarne potrditve, temu ustrezno je bil lahko tudi manj konkreten, in ko je na ministrskem mestu Šeliga zamenjala Andreja Rihter, je bil umaknjen iz zakonodajnega postopka. Leta 2003 je bil sprejet nov krovni Zakon o uresničevanju javnega interesa na področju kulture in prvi v državnem zboru sprejeti NPK je prinesla **Resolucija* o nacionalnem programu za kulturo 2004–2007**, sprejeta 27. februarja 2004. Tudi ta v javni interes na področju knjige ob knjižnični mreži uvršča tudi knjigarniško mrežo ter vse druge sestavine, ki jih danes v določeni meri sofinancira Javna agencija za knjigo (JAK). Kot splošni cilj navaja zvišanje števila letno prodanih knjig za 20 % (knjig s področja leposlovja in humanistike pa za 25 %) do 2007, k čemur naj bi pripomoglo zlasti spodbujanje razvoja knjigarniške mreže z različnimi oblikami podpore od razvijanja bralne kulture do izobraževanja kadrov. Založniško produkcijo naj bi stabilizirali prednostni kriteriji za odkup v splošnih knjižnicah s poudarkom na izvornem leposlovju in humanistiki

---

* Opredeelitev programa kot »resolucije« je skrajšala zakonodajni postopek.

in prevodih klasičnih del. NPK 2004–2007 se zavzema tudi za vzpostavitev koordinacije in trdnega medresorskega sodelovanja in dvig bralne kulture.

Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2008–2011,* sprejeta 2. aprila 2008, je ukvarjanje s področjem knjige začela z načelno izjavo: »Knjiga kljub novim medijem ostaja temelj družbenega dialoga ter z njim povezanega intelektualnega in umetniškega vretja. Knjigo je potrebno razumeti tako v njeni tržni kot kulturni razsežnosti. Izdajanje knjig v slovenščini že samo po sebi razumemo kot vrednoto. Razvejano založništvo krepi jezikovno samozavest na najrazličnejših področjih. Osrednji interes kulturne politike velja zoženemu delu založniške produkcije, ki jo lahko označimo kot knjigo v javnem interesu.« Ta interes se izraža tudi v ustanavljanju Javne agencije za knjigo, ki bo skrbela za zagotavljanje trajnih pogojev za vrhunsko ustvarjalnost na področju leposlovja in znanosti, posebej humanistike, večjo dostopnost slovenske knjige, dvig zavesti o pomenu knjige in branja za razvoj posameznika in družbe, večjo prepoznavnost slovenskih ustvarjalcev s področja leposlovja in znanstvene publicistike v svetu in stabilizacijo produkcijskih razmer. Prednostne naloge bodo ustreznejše vrednotenje/plačevanje avtorskega dela, spodbujanje knjižnic, da bodo odkupovale večje število subvencioniranih del v slovenskem jeziku, spodbujanje novih prodajnih mest za knjigo (»prodaja po internetu, muzeji, fakultete in druge institucije, prodaja prevedenih slovenskih knjig v turističnih naseljih«), prizadevanje za spodbudnejšo davčno politiko do knjige, z medresorskim sodelovanjem prizadevanje za

---

* Uradni list RS, št. 35/08.

promocijo literarnih projektov na slovenskih lektoratih v tujini, razvijanje modela izplačevanja knjižničnega nadomestila, podpora projektom bralnega ozaveščanja, zlasti bralni znački, podpora promociji slovenskega leposlovja in znanstvene publicistike v mednarodnem prostoru, podpora knjigarnam za promocijo domačih avtorjev in domače literature in humanistike. Prav tako se NPK 2008–2011 zavzema za selektivnejšo podporo in si med cilje zastavi prizadevanja za dvig prodane naklade knjig s področja leposlovja in humanistike.

Ob izteku veljavnosti NPK 2008–2011 ni prišlo do priprave novega NPK, v postopek je šele januarja 2013 prek združenega Ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport, v katero je bilo začasno integrirano Ministrstvo za kulturo, prišel **osnutek NPK 2013–2016**.^{*} Med cilji in ukrepi na področju knjige je obnovil in nekoliko konkretiziral^{**} cilje in ukrepe NPK 2008–2011. Zaradi konstruktivne nezaupnice vladi se postopek ni nadaljeval, nova ekipa na spet samostojnem ministrstvu pa je pripravila nov dokument.

---

* http://www.mizks.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/Obvestila/Kultura/NPK2013_2016.pdf

** Ob cilju večje dostopnosti slovenske knjige velja omeniti ukrep »spodbujanje povezovanja združljivih delov založniškega procesa manjših založnikov in programov v javnem interesu (npr. podpora nastajanju skupnih projektov na področju logistike in nastopanja na trgu, oblikovanje knjigarne vseh subvencioniranih knjig in spletnega portala 'knjige na trgu', podpora oblikovanju skladišča 'digitalnih knjig')«. Ko smo s študenti pred leti izvajali anketo med založniki knjig v javnem interesu o pripravljenosti delovanja prek skupnega skladiščno-distribucijskega središča, omenjenega v besedilu, se je izkazalo, da take pripravljenosti praktično ni bilo.

NPK 2014–2017* je po uvodni analizi stanja cilje in ukrepe zastavil bolj konkretno. Nadrobneje smo si jih v luči izidov raziskave KiB 5 ogledali v *Knjiga in bralci V* (UMco 2015, str. 31–41). Nagli povzetek pokaže, da so bili v večji ali manjši meri oziroma kakovosti v zadnjih letih izpeljani vsi predvideni ukrepi (sprejetje Zakona o enotni ceni knjige, izvedba nacionalne raziskave bralnih in nakupovalnih navad, izvedba kampanje za promocijo branja, razvoj portala knjige na trgu**) za prvi cilj (večja prodaja kakovostnih knjig in revij), vendar do izpolnitve cilja, torej do večje prodaje kakovostnih knjig in revij, ni prišlo. Težje je sicer meriti uresničevanje preostalih dveh ciljev (bolj učinkovita državna podpora knjigi v smeri celovite politike do knjige in nastop Slovenije kot osrednje gostje na frankfurtskem knjižnem sejmu), vendar se po dostopnih podatkih zdi, da se izpolnjuje zlasti tretji cilj, drugi pa v delu, ki govori o zmanjšanju števila subvencioniranih knjig, kar nemara prispeva tudi k zmanjšanju skupnega števila izdanih naslovov v Sloveniji.

V primerjavi s konkretnimi cilji NPK 2014–2017 je bil **NPK 2018–2025,***** ki je nastal pod vodstvom tedanjega

---

* <http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Drugo/novice/NET.NPK.pdf>

** Več o (ne)uspešnosti vzpostavljanja tega portala v knjigi Sama Ruglja *Krčenje* (Cankarjeva založba, 2019). Opozoriti velja, da tudi posledice sprejetja Zakona o enotni ceni knjige še čakajo na napovedano evalvacijo.

*** http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Fotogalerija/2017/8-avgust/NPK_2018-25_za_javno_razpravo.pdf. S podaljšanjem časa, v katerem naj bi program veljal, je predlagatelj skušal zadostiti dikciji ZUJIK: »Sprejme se za obdobje najmanj osmih let.« (9. člen ZUJIK)

ministra Toneta Peršaka in je sicer prišel v javno razpravo, vendar ne do postopkovnih verifikacij, v povezavi s knjigo in bralci bolj načelen. Za področje knjige se je omejil na nekaj splošnih stališč, nemara tudi v skladu z izhodiščnim: »Na področju knjige zaradi narave dejavnosti ni mogoče zagotavljati javne službe v najbolj bistveni fazi nastajanja književnega dela in načeloma ne v fazi izdaje knjige, ker založništvo kot produkcija knjig v fizičnem pomenu besede sodi v sektor gospodarstva, država in lokalne skupnosti zagotavljajo javno službo v obliki različnih vrst knjižnic, od Narodne in univerzitetne knjižnice do splošnih knjižnic (izposoja, del promocije in predstavljanja ter celostno ohranjanje in varstvo določenega števila izvodov vsake posamezne knjige). Uresničevanje javnega interesa za ustvarjanje, izdajanje, promocijo in spremljanje položaja kakovostne knjige na trgu in tudi za ohranjanje in razvoj bralne kulture ter opravljanje strokovnih, razvojnih in izvršilnih nalog na področju knjige pa zagotavlja Javna agencija za knjigo RS (v nadaljevanju JAK).« (str. 22) »Vrsta kulturnih dejavnosti (založbe in knjigarne, mediji, produkcija in distribucija AV storitev ...) je že sistemsko v celoti ali deloma uvrščena na področje gospodarstva. Založništvo je eden od dveh ključnih dejavnikov na področju književnosti, glasbe ter medijev, ki je skoraj v celoti del gospodarstva – razen t. i. javnega servisa: v primeru Slovenije javne RTV in STA.« (str. 24) Za programsko imamo lahko četrto točko ukrepov prenove kulturnega sistema: »glede na pomembnost in ključno vlogo slovenskega jezika za obstanek skupnosti ter pomen kakovostne leposlovne in znanstvene knjige jezika omogočiti ničelno stopnjo DDV vsaj za kakovostne leposlovne in znanstvene knjige in revije« (str. 43) in tretjo s področja

digitalnega posodabljanja: »podpreti razvoj elektronske knjige« (str. 47). K ukrepom, ki bi jih lahko imeli tako za ukrepe podpore razvoju knjižnega trga kot za podporo simbolnega kapitala knjig, lahko štejemo tudi »zvišanje mejne vrednosti poslovnih daril, kolikor gre za slovenska umetniška dela ali knjige v slovenskem jeziku« (str. 62).

Kot prvi (vodilni) ukrep s področja »sistematično in učinkovito promovirati ter uveljaviti slovensko kulturo v mednarodnem prostoru, vzpostaviti dialog z drugimi kulturami in doseči večjo prepoznavnost Slovenije« se navaja uspešna izvedba projekta Slovenija – častna gostja mednarodnega knjižnega sejma v Frankfurtu (2021). »Slovenska književnost, tako v preteklosti kot tudi v sedanjosti tista vrsta umetnosti, s katero smo se Slovenci legitimirali pred seboj in svetom kot narod in danes kot uspešna nacionalna skupnost, je naravna izbira za državno podprto in vodeno predstavitev slovenske kulture na najelitnejši manifestaciji, kar zadeva področje knjige in založništva.« (str. 73) Knjižna dejavnost se omenja tudi ob opredeljevanju dejavnosti Javne agencije za knjigo: »JAK mora v sodelovanju z založniki in drugimi dejavniki na širšem področju regulirati, koordinirati in izvajati javno službo na področju knjige: podpirati in spodbujati nastajanje in izdajanje kakovostne izvirne knjige ter prevodov, promocijo branja in razvoj bralne kulture, promocijo najkakovostnejše knjižne produkcije v domačem in mednarodnem okolju, skrbeti za dostopnost knjig in ne nazadnje za pravice avtorjev.« (str. 38)

Omenja se tudi spodbujanje branja: »/Država/ bo tudi ohranjala in v navezi z občinami zagotavljala dejavnosti javnih knjižnic kot prostorov srečevanja ljudi, delovanje bralnih krožkov in društev kot oblike družbenosti in

ohranjanja bralne kulture in dialoga tudi v povezavi z branjem leposlovja ipd.« (str. 28)

V času pisanja tega besedila se pripravlja osnutek novega NPK.

3.3 Načela in praksa

Ne da bi ocenjevali obseg uresničevanja posameznih v NPK zapisanih ciljev in ukrepov, lahko ugotovimo naslednje stalnice glede odnosa do knjige v NPK: mecenska vloga države mora dopolnjevati kulturni trg; ni dovolj podpora posameznim naslovom, usmeriti jo je treba v celotno področje; v državno skrb sodi tudi knjigotrška mreža; potrebna je davčna podpora kulturni politiki; prebivalce je treba spodbujati k uporabi kulturnih dobrin. V novejših programih narašča ambicija po povečanju prodaje knjig (torej uporabi tudi z nakupom, ne le z branjem), kar morda povzroči, da se v neverificiranem osnutku NPK 2018–2025 založništvo razume skorajda zgolj kot gospodarska dejavnost.

Če si na hitro ogledamo te stalnice glede na knjižno realnost, izraženo tudi v raziskavah KiB V in VI (KiB IV je nastala v času pred prvim potrjenim NPK), lahko ugotovimo, da država sicer dopolnjuje kulturni trg, vendar z upadanjem kulturnega trga upada tudi njena materialna podpora (tako neposredno kot posredno subvencioniranje s knjižničnimi odkupi), da je JAK razširila svojo podporo s sofinanciranja posameznih naslovov tudi na druge dejavnike v komunikacijskem krogu knjige od štipendij za ustvarjalce do podpore knjigotrški mreži, vendar so nekatere od teh podpor, zlasti podpora knjigarniški mreži, prejkone simbolične;

da do davčne podpore kulturni politiki še ni prišlo, prej obratno,* in da spodbuda prebivalcev k uporabi kulturnih dobrin (k branju in kupovanju) očitno ni dosegla pravih izidov, saj ta uporaba pada.

Zlasti pa je vprašljiva naraščajoča usmerjenost v tržnost, saj je v nasprotju z dogajanjem na knjižnem trgu; ta po vseh dostopnih podatkih usiha tako v skupnem seštevku kot (oziroma nemara še bolj) pri spremljanju tržnega učinka (z dikcijo NPK 2008–2011) knjig v javnem interesu. Bolj ko slovenska kulturna politika skuša usmeriti slovenske knjižne ustvarjalce na vseh mestih v komunikacijskem krogu knjige v tržna poplačila, bolj se kaže, da tovrstna poplačila skorajda niso možna – čeprav v zadnjih letih najbolj prodajane knjige v Sloveniji napišejo domači avtorji,** natančnejši izračun pokaže, da z mednarodno standardiziranim deležem od prodanega izvoda knjige ne morejo zaslužiti niti polovice povprečne letne plače*** – knjige se namreč na teoretično dvomilijonskem trgu prodajo le v nekaj tisoč izvodih v letu dni, podobno pa usiha tudi sama knjižna uporaba: branje. Tako kaže primerjava rezultatov KiB 2014 in KiB 2019.

Število tistih, ki ne kupijo niti ene knjige letno, se je med 2014 in 2019 dvignilo za 4 % (na 53 %), padlo pa je število tistih, ki kupijo 6 do 10 knjig (za 3 %) in 3 do 5 knjig (za 2 %). Število tistih, ki kupijo tri knjige ali več, je tako

---

* Nakup knjig ne sodi več med davčne olajšave, DDV se je povečal z 8,5 % na 9,5 %.

** V zadnjih letih so to predvsem knjige Tadeja Goloba, Mojce Širok in Bronje Žakelj.

*** Natančnejši izračun je na voljo v besedilu *Življenjski prostor literature (po vseh teh letih)*, Literatura 333, 2019.

skupno padlo za 5 %. Število kupcev ene ali dveh knjig letno se je za 2 % dvignilo. Nespremenjeno (5 %) je število tistih, ki kupijo več kot 10 knjig, med temi jih približno odstotek kupi več kot 20 knjig. Število kupcev e-knjig je še zmeraj zelo nizko, tudi med tistimi, ki e-knjige redno berejo: e-knjige je v zadnjem letu kupilo 4 % anketirancev. Odstotek ljudi, ki knjige kupujejo, a jih ne berejo, je bil v obeh raziskavah enak, sedem odstotkov.

Cena tiskane knjige, da bi jo kupili brez velikega razmišleka, bi morala biti v letu 2019 14 evrov, kar je za 1,7 evra višji rezultat kot leta 2014 (in je blizu povprečne cene prodane knjige v sistemu MKT, izračunane leta 2014).^{*} Enako je na 6 evrov (s 5,7 evra) zrasla sprejemljiva cena e-knjige, enako se sprejemljiva cena v obeh kategorijah dviguje glede na starost anketiranih, enako ta načelni odgovor, sklepati smemo glede na prodajne podatke, ne prehaja v realno nakupno obnašanje; zlasti pa velja, da enako kot leta 2014 s tako ceno ni mogoče zaključiti pozitivne kalkulacije (s plačilom vseh udeleženi v komunikacijskem krogu knjige po minimalnih standardih) za izdano elektronsko ali tiskano knjigo brez zunanjih pomagal, kakršna so npr. subvencije JAK.^{**} Ceno anketiranci navajajo kot

---

* Ujema se tudi z izkušnjo verige knjigarn Borders, da se impulzivni nakup začne pri 14 dolarjih, kakor poroča Chad Post v *The Three Percent Problem*, Open Letter, 2011.

** Subvencije niso izum našega časa, jih pa naš čas v imenu tržne enakosti rad problematizira. Leta 1955 je bil sprejet Zakon o založništvu, ki je predvidel ustanovitev sklada za pospeševanje založništva, namenjenega spodbujanju izdajanja določenih knjižnih žanrov. Glavni vir zanj je bil namenski davek samih založb, v manjši meri pa še sredstva od kazni za gospodarske prekrške in obresti od bančnih naložb. Leta 1961 je subvencijo prejelo 319 knjig oziroma približno 40 % vseh

daleč najpomembnejši kriterij za nakup knjige, 29 % kot zelo pomemben, dodatnih 59 % kot pomemben, drugi kriteriji precej zaostajajo.

Število nebralcev knjig je v zadnjih petih letih naraslo,* za nekaj odstotkov pa je padlo število bralcev v vseh kategorijah (tistih, ki preberejo več kot 20 knjig letno, z devet na šest odstotkov) razen v kategoriji ena do tri knjige letno, kamor se selijo prej rednejši bralci. Za eno knjigo (oziroma za približno 15 %) je padlo število po samooceni prebranih knjig v letu dni. Število tistih, ki so do knjig indiferentni, je naraslo za pet odstotkov. Število obiskovalcev knjižnic je ostalo približno enako, le da knjižnice obiskujejo manj pogosto. Posebej pomnjenja vreden pa je podatek, da znaten del anketiranih (leta 2014 15 %, leta 2019 pa 17 %) knjižnice sicer obiskuje – vendar knjig ne bere. Razlogi za obisk so v

---

tedaj izdanih. Večina subvencionirane literature je bila klasificirana kot znanstvena (več kot 40 %), politična in ideološka (23 %) in učbeniki (16 %). Domačo literaturo so založbe podpirale v glavnem z internimi subvencijami. Kasneje je število subvencioniranih knjig upadalo in se je v sedemdesetih letih spustilo na 7 % vseh izdanih knjig, v osemdesetih pa spet dvignilo na 10 %. (*Kulturna politika v Sloveniji*, 1997; 210–212) Subvencije so bile dolgo namenjene tudi zmanjševanju maloprodajnih cen knjig, v obrazcu za zahtevek za subvencijo je bila celo posebna formula za kalkulacijo prodajne cene, ki je upoštevala proizvodne stroške in 50 % založniške režije in tako določala maksimalno prodajno ceno, vendar je bila kasneje formula kot eden izmed pogojev za izplačilo subvencije odstranjena iz obračunskega obrazca – in subvencionirane knjige so se seveda zelo podražile.

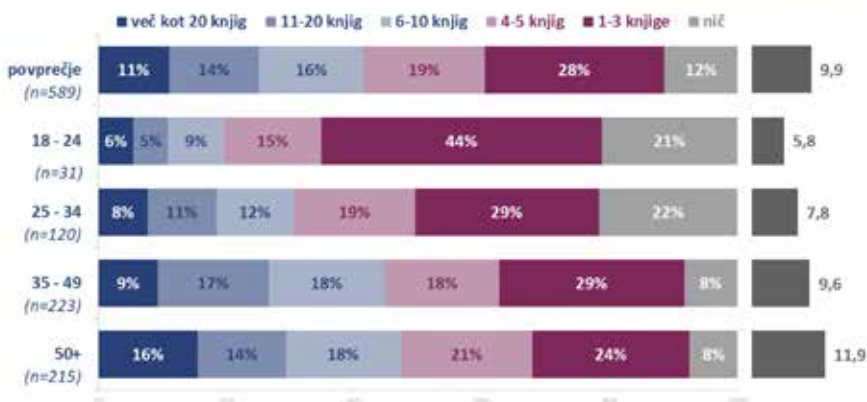
* Ob tem pa je s primerjalno analizo odgovorov mogoče ugotoviti, da je za dobre štiri odstotke naraslo število tistih, ki so se označili kot bralci knjig, le da v zadnjem letu niso nobene prebrali. Dejansko so po mednarodnih kriterijih bralnih raziskav nebralci, vendar nočejo izgubiti simbolnega kapitala, ki ga uživa bralec. Porast takšnih anketirancev z 8 % na 12 % v zadnjih petih letih je nemara dobra novica.

uporabi druge ponudbe knjižnic. Dober podatek za knjižnične statistike o obisku (ki se sicer po KiB VI zmanjšuje), slabši za knjižno uporabo.

Knjigoljubce lahko pred depresijo morda reši podatek, da je najvišji odstotek tistih, ki so med dejavnostmi zadnjega meseca brali knjige, najti v mlajši populaciji (18 do 24 let). Kljub temu so starejši intenzivnejši bralci, zlasti v kategoriji leposlovja za odrasle, ki starejšim od 50 let predstavlja več kot polovico bralne ponudbe, mlajšim pa dobro tretjino. Če le vsak sedmi starejši od 50 let bere tudi v angleščini, pa je v starosti 35–49 let takih bralcev 39 %, med 25 in 34 let 62 % in med 18 in 24 let 85 %. Skoraj vsi sicer berejo tiskane knjige tudi v slovenščini; pri e-knjigah branje mlajših generacij poteka v glavnem v angleščini.

Število prebranih knjig v slovenščini v zadnjem letu dni

Osnova: anketirani, ki berejo knjige (n=589)

Približno koliko knjig v slovenščini, ki niso vezane na delo ali študij, ste prebrali v zadnjih 12 mesecih?

Poglavitni razlog za branje v angleščini je boljša izbira in hitra dostopnost novih knjig, le približno 10 % navaja nižjo ceno angleških knjig. Tudi angleške knjige v domači knjižnici so v obratnem sorazmerju s starostjo anketiranca, pri mlajših od 24 let jih je 24 %, kar pada do 4 % pri starejših od 50 let. Ne glede na starost si leposlovje bralci v polovici primerov izposodijo v knjižnici; od prijateljev ali iz domače knjižnice pride tretjina leposlovja, le 4 % iz knjigarne, k čemur velja prišteti še 6 % podarjenih knjig. Hitropotezna matematika iz tega ugotavlja, da na vsaki dve knjigi, ki ju v knjigarni kupimo zase, tri kupimo za darilo. V podporo ji je tudi podatek o 7 % kupcev knjig, ki knjig sami ne berejo. Lahko bi zaključili, da imajo knjige za večino bolj simbolno (darilno) kot uporabno (bralno) vrednost.

Bolj se bere prevedeno kot domače leposlovje, vendar je v primerjavi z nekaterimi drugimi podatki* opaziti delež naraščanja branja domačega leposlovja, kar najbrž ni brez povezave s prej omenjenimi dobro prodajanimi slovenskimi avtorji. Precej je v primerjavi s KiB 2014 naraslo tudi učinkovanje dobrih knjižnih ocen in nagrad** ter poznavanje kakovosti avtorja in/ali prevajalca, najmočnejši vpliv pa ima še zmeraj priporočanje prijateljev in znancev ter pri knjižnični izposoji priporočilo knjižničarja.

---

* Na primer z raziskavo Katje Šikonja in Marije Petek *Branje sodobnih slovenskih romanov v izbranih enotah Mestne knjižnice Ljubljana*, Knjižnica 1-2, 2015.

** David Elliot v *A Trade of Charms* (1992) navaja, da so se ljudje v tridesetih letih prejšnjega stoletja v največji meri odločali za knjižni nakup po dobri knjižni oceni, priporočila prijateljev in znancev so bila šele na drugem mestu.

3.4 Je treba nadaljevati?

Po raziskavah SJM 1978–1988 je več kot polovica vprašanih prebrala vsaj eno knjigo letno (1978 je bilo takih 56,3 %, 1983 59,7 % in 1988 60,1 %). Po raziskavah KiB 1973–2019 enako (1973 52 %, 1979 kar 66 %, 1984 52 %, 1988 61 %, 2014 58 %, 2019 51 %.) Leta 2019 je ta odstotek najnižji. Triodstotni porast nebralcev med 1988 in 2014 je ob objavi rezultatov KiB V povzročil veliko vznemirjenja, precej manj upad občasnih in rednih bralcev.

Nasploh je KiB V spodbudila veliko pozivov k akciji, a nobene akcije. V petih letih, kolikor jih je minilo od te raziskave, je prišlo na več področjih do še večjega upada kot prej v šestnajstih. Vprašanje, katere ukrepe bi bilo glede na te izide smiselno sprejemati, je odvisno od razvojne perspektive slovenske kulturne in splošne politike.

Dr. Rok Čeferin je v intervjuju ob nastopu funkcije ustavnega sodnika (Delo, 10. avgusta 2019) med drugim izjavil: »[V] zadnjih desetletjih smo priče upadu bralne javnosti. Vedno več ljudi v medijih išče predvsem zabavo in novice o družbeni realnosti spremlja površno, ne da bi preverili njihovo verodostojnost. /.../ V takih okoliščinah je resno ogrožena svoboda misli, brez svobode misli pa je svoboda izražanja brez vrednosti. Mislim, da živimo v obdobju, ki je izredno nevarno za demokracijo.« Raziskava *The Political Legacy of Entertainment TV* (Ruben Durante, Paolo Pinotti in Andrea Tesei), objavljena v *American Economic Review*, o vplivu medijske družbe Mediaset na uspeh strank Naprej, Italija in Gibanje 5 zvezdic, je dokazala, da vzpona italijanskega populizma ni spodbudila le pristranskost poročanja, ampak predvsem navidezno nepolitični razvedrilni

televizijski program, ki je z zmanjševanjem kognitivnih sposobnosti ustvaril podlago za hitropotezno mišljenje populistov. Slovenska kulturna politika z usmerjanjem kulture v javnem interesu v tržnost sicer nemara skuša razbremenjevati proračun, vendar sočasno, morda nezavedno, podpira tovrstne smeri razvoja.

4 REZULTATI RAZISKAVE KIB VI V PRIMERJAVI Z NORVEŠKO RAZISKAVO BRALNIH NAVAD 2018 TER ZALOŽNIŠKIMI IN KNJIŽNIČNIMI STATISTIKAMI

Miha Kovač

4.1 Spremembe v oskrbi s knjigo v Sloveniji 2014–2019

V analizi raziskave KiB V smo opozorili, da se je po letu 2000 v slovenskem knjigotrštvu pomembno spremenilo razmerje med prodajnimi potmi: klasične direktne prodajne poti, kot sta akviziterska prodaja in prodaja po telefonu, so začele ugašati, naraščati pa je začela prodaja v zidanih in spletnih knjigarnah ter v velikih trgovskih središčih. Že takrat smo tudi potožili, da je posledica tako številnih prodajno-distribucijskih poti pomanjkanje natančnih knjižnih statistik na nacionalni ravni. Zbornica založnikov po letu 2014 sicer res vsako leto objavi osnovne podatke o stanju panoge, pa tudi v NUK vodijo javno dostopno statistiko o številu izdanih naslovov in cenah knjig, a ti podatki ne povedo veliko o ozadju sprememb na knjižnem trgu oziroma o vzrokih za njegovo krčenje. Tako je denimo podatek, da se je slovenski knjižni trg med letoma 2014 in 2018 skrčil z 72,2 na 67,5 milijona evrov, do določene mere zavajajoč, saj

se je promet Mladinske knjige Založbe v tem času zmanjšal za okoli štiri milijone evrov zaradi odprodaje področja logistika, to pa z založništvom ni imelo neposredne zveze; ob tem se je zaradi omejevanja prodaje delovnih zvezkov skrčil učbeniški trg, povrhu pa je še naprej upadala tudi direktna prodaja (predvsem Readers' Digest in akviziterska prodaja). Z drugimi besedami, del padca prometa se je v zadnjih petih letih zgodil zunaj knjižnega založništva ali pa na knjižnem segmentu, ki ni namenjen leposlovnemu ali esejističnemu branju in ga v pogovornem jeziku, predvsem pa v kulturniških debatah, redko povezujemo s knjigami. Še več, kot je razvidno iz spodnje tabele, je bil padec prometa MK Založbe večji od padca prodaje celotne panoge, kar drugače povedano pomeni, da so se nekateri igralci v panogi v tem času okrepili – z obveznim dodatkom, da ne nujno zgolj s prodajo knjig, saj se tudi drugi založniki ukvarjajo z neknjižnimi posli.

Leto	Promet panoge (mio eur)	Promet MK založba	% MK v panogi
2014	72,2 (76,3 rev.**)	26,5 (28,1 rev.**)	37 %
2015	71,1	24,7	35 %
2016	69,5	20,6*	30 %
2017	68,1	19,8	29 %
2018	67,5	18,9	28 %
Padec (%)	6,5 % (11,5 % rev.)	28,7 %* (33 % rev.**)	

* Večina tega tega padca prometa je posledica prodaje področja logistika.

** Revaloriziran znesek za stopnjo inflacije med letoma 2014–2018

Založniki so izpad prihodka zaradi manjše prodaje knjig kompenzirali z racionalizacijo poslovanja, tako da so zniževali število izdanih naslovov in nižali stroške dela. Letno število izdanih naslovov se je tako med letoma 2014–2019 zmanjšalo za skoraj tisoč, oziroma za 19 %, z 5282 (4032 brez brošur in učbenikov) na 4301 (3321 brez brošur in učbenikov, padec za cca 18 %), povprečno število zaposlenih v panogi pa se je zmanjšalo s 664 na 545 (padec za 119 oziroma za cca 18 %). Ti ukrepi so bili vsaj deloma učinkoviti, saj se je vrednost zalog v panogi z 21 milijonov evrov (22,2 milijona revalorizirano za stopnjo inflacije) leta 2014 zmanjšala na 18,1 milijona evrov leta 2018, delež ponatisov (ki založbam praviloma prinesejo več zaslužka kot prve izdaje) pa se je povečal z 9 % leta 2014 na 16 % v letu 2017 (za leto 2018 ni podatka). V letu 2018 se je povečala tudi prodaja na tuje trge.

A v seštevku in na ravni celotne panoge ti »uravnalniki« ukrepi niso bili uspešni: izgube so se v panogi med letoma 2014 in 2018 skoraj potrojile, z 1,2 milijona evrov (1,27 milijona, če upoštevamo inflacijo) na 3,5 milijona evrov leta 2018. Vse te številke zato opozarjajo na banalno dejstvo, da so slovenske založbe v letu 2018 izdale več naslovov, ki so ustvarjali izgubo, kot naslovov, ki so ustvarili dobiček.

Zaradi njene velikosti velja tudi glede izgub, števila novo izdanih naslovov in števila zaposlenih, posebej vzeti pod drobnogled založbo Mladinska knjiga. Vsaj v letu 2018 je bila Mladinska knjiga tudi pri izgubah udeležena približno v enakem odstotku kot v deležu prometa. Število naslovov se je pri Mladinski knjigi znižalo za dobrih 100 naslovov, s 359 v letu 2014 na 240 naslovov v letu 2018, kar predstavlja le dobrih 10 % v celotni masi padca izdanih naslovov; veči-

na tega padca gre torej na račun manjših založb. Ob koncu leta 2014 je bilo v založbi Mladinska knjiga 291 zaposlenih, ob koncu leta 2018 pa 235 oziroma 56 manj, kar pomeni, da je ta založba prispevala tudi približno polovico padca zaposlenih v panogi in da se je znotraj panoge število zaposlenih na njen račun zmanjšalo bolj kot število izdanih naslovov. Skratka, Mladinska knjiga je leta 2018 s 5,5 % vseh izdanih naslovov ustvarila 28 % prometa v panogi, v njej pa je delalo 43 % vseh zaposlenih v založništvu.

A to ne pomeni nujno, da so zaposleni v drugih založbah toliko bolj učinkoviti: vse več je anekdotnih dokazov, da nekatere založbe redno zaposlene nadomeščajo z zunanjimi sodelavci oziroma da nekatere delujejo povsem brez redno zaposlenih, iz česar lahko sklepamo, da se racionalizacija v založništvu dogaja tako, da vse več dela opravlja prekarna delovna sila, upokojenci in v prostem času ljudje, ki so v delovnem razmerju drugje. Povedano drugače, nekoč profesionalna dejavnost se vse bolj spreminja v pristočasni hobi.

V splošnih knjižnicah, ki, kot bomo videli kasneje, pomenijo osrednji distribucijski kanal za knjige v Sloveniji, so bile razmere drugačne. Leta 2014 so namreč za svoje delovanje porabile okoli 48 milijonov evrov (50,5 milijona, če znesek revaloriziramo za stopnjo inflacije), od česar so za nakup gradiva porabile slabih 7 milijonov evrov (7,4 milijona z revalorizacijo), v njih pa je bilo v letu 2014 zaposlenih redno ali za določen čas 1.232 oseb. V letu 2018 se je za razliko od knjižnega založništva kjer število zaposlenih upada, število zaposlenih povečalo na 1265 oseb, oziroma za 2,6 %, prilivi pa so se povečali za 4 %, na 52 milijonov evrov. V letu 2018 so splošne knjižnice za nabavo gradiva podobno kot leta 2014 porabile 7 milijonov evrov oziroma

– če upoštevamo revalorizacijo – nekaj odstotkov manj kot leta 2014. Ne glede na tovrstno rast prihodkov je v tem obdobju izposoja knjižnega gradiva padla za okoli 10 %.

Seveda podatki o upadanju prometa založb in zmanjševanju števila novoizdanih naslovov na eni strani in naraščanju prihodkov knjižnic in upadanju izposoj na drugi strani ne povedo dovolj o vlogi knjige v družbi in pomenu branja v njej; hipotetično vzeto bi namreč upadanje števila novoizdanih naslovov, knjižničnih izposoj in prometa založb lahko pomenilo tudi to, da se povprečna cena prodane knjige znižuje, prodane naklade pa zvišujejo na račun izposoj, zaradi česar je knjiga v družbi v resnici prisotna bolj, kot če bi izšlo več knjig, ki pa bi se po višjih cenah prodale v manjših nakladah. Zato bomo v nadaljevanju na podlagi odgovorov respondentov v raziskavi *KiB VI* nekoliko podrobneje pogledali, kaj se skriva za vsemi omenjenimi podatki.

4.2 Dinamika prodaje knjig: upad števila intenzivnih kupcev

V raziskavi *Knjiga in bralci V* (Kovač in Gregorin 2016) smo na podlagi odgovorov respondentov ocenili, da so slovenski kupci in kupovalke knjig v letu 1998 kupili 5,3 milijona knjig, leta 2014 pa 4,8 milijona knjig. V tem obdobju se je prodaja najbolj zmanjšala na račun intenzivnih kupcev knjig: če je leta 1998 3 % respondentov trdilo, da je kupilo več kot 20 knjig, je bilo leta 2014 takih le 1 %, število tistih, ki so kupili 11 do 20 knjig, pa se je zmanjšalo s 7 % na 4 %. Ta trend se je leta 2019 nadaljeval: odstotek kupcev, ki so

kupili več kot 20 knjig, ter od 10 do 20 knjig, je ostal enak kot leta 2014, odstotek tistih, ki so kupili od 4 do 10 knjig, se je zmanjšal z 22 % na 18 %, medtem ko jih je 24 % kupilo eno do tri knjige (pet let prej je bilo takih kupcev 23 %). V letu 2019 se je torej največji padec zgodil v »srednjem razredu« kupcev in kupovalk knjig, to je tistih, ki letno kupijo od 4 do 10 knjig, hkrati pa se je za 4 %, z 49 % na 53 %, povečalo število tistih, ki knjig ne kupujejo.

Te odstotke bomo poskusili prevesti v število prodanih knjig v Sloveniji na enak način kot leta 2014, to je tako, da bomo za vsako kategorijo kupcev ocenili njeno številčnost in jo pomnožili s povprečnim številom prodanih knjig v tej kategoriji. Ker je raziskava zajela respondente v starostni skupini 18+, bomo upoštevali, da je skupni volumen v raziskavo vključene populacije 1.708.765, kolikor je bilo maja 2019 polnoletnih prebivalcev republike Slovenije. Velikost posameznih skupin bomo zaradi enostavnosti izračunov zaokrožili na tri ničle:

- 1 % kupcev je kupil več kot 20 knjig, za potrebe izračuna bomo to številko enako kot leta 2014 zaokrožili na 23 knjig; to pomeni, da je 17.000 ljudi skupaj kupilo okoli 391.000 knjig.
- 4 % kupcev je kupilo od 10 do 20 knjig, to je 15 knjig na osebo; to pomeni, da je 68.000 ljudi kupilo 1.020.000 knjig.
- 18 % kupcev je kupilo 4 do 10 knjig, se pravi 7 knjig na osebo; to pomeni, da je 306.000 ljudi kupilo 2.142.000 knjig.
- 24 % je kupilo 1 do 3 knjige, se pravi 1,5 knjige na osebo; to pomeni, da je 408.000 ljudi kupilo 612.000 knjig.

Skupno število kupljenih knjig po samooceni kupcev je torej 4.165.000 oziroma cca 700.000 manj kot pet let prej. Podobno število (4,25 milijona knjig) dobimo tudi, če povprečno število kupljenih knjig na prebivalca pomnožimo s številom polnoletnih prebivalcev Slovenije.

Tako pridobljene ocene o prodaji knjig ne odstopajo bistveno od knjigotrških statistik o knjižni produkciji in dostopnih podatkov o prodaji knjig. Kot že omenjeno, je po podatkih NUK in zbornice založnikov leta 2018 izšla 4301 nova knjiga, brez učbenikov in brošur pa 3321 knjig. Povprečna naklada je bila 826 izvodov, kar pomeni, da je bilo v Sloveniji v tem letu natisnjenih okoli 3.552.626 knjig (skupaj z učbeniki) oziroma cca pol milijona manj, kot jih je bilo v tem letu prodanih po samooceni kupcev. V letu 2014 je bila ta številka višja, saj je tedaj izšlo 5282 knjižnih naslovov (skupaj z učbeniki) v povprečni nakladi 1032 naslovov; to pomeni, da je bila leta 2014 letna knjižna produkcija (cca 5,5 mio) višja, leta 2018 pa nižja od samoocene kupcev, pri čemer je bila, kot rečeno, samoocena kupcev leta 2018 za cca 20 % nižja kot leta 2014. V seštevku to pomeni, da – če se v zgornji nabir podatkov ni vpletla kaka napaka - se založniki niso le zavedali zmanjšanega povpraševanja na knjižnem trgu, ampak so ga tudi pesimistično (ali pa realistično) precenili.

Nekoliko drugačne številke dobimo, če poskušamo obseg knjižne produkcije oceniti s prometom na knjižnem trgu. Če namreč promet panoge v letu 2018 (67,5 milijona evrov) delimo s poprečno ceno knjige, kot jo je izračunal NUK (22,86 evra), bi obseg knjižne produkcije znašal le 3 milijone izvodov. Seveda pa – vsaj po podatkih knjigotržcev – pomemben del knjig ni bil prodan po povprečni

ceni: tako smo denimo leta 2014 izračunali, da je povprečna cena prodane knjige v sistemu MKT brez DDV 14,50 evra, za prodajo v sistemu Učil in v trgovskih središčih pa smo ocenili, da je bila povprečna cena tam med 7 in 8 evri. Ker se maloprodajne cene knjig po drugih prodajnih poteh višje, smo tedaj povprečno ceno knjige ocenili na 12 evrov. Če bi to ceno upoštevali kot povprečno maloprodajno ceno prodane knjige na slovenskem trgu, bi prodaja vseh knjig na slovenskem trgu v letu 2018 znašala 5,5 milijona knjig; če pa bi od tega odšteli učbenike, ki po obsegu prometa pomenijo dobro četrtino knjižnega trga (respondente smo namreč spraševali le po nakupu neučbeniških knjig), se končni rezultat znova začne bližati dobri 4 milijonom knjig. Kot že rečeno, ta metoda ni najbolj natančna, saj se v prometu kar nekaj založb skrivajo tudi nezaložniške dejavnosti (založba Družina se denimo ukvarja tudi z verskim turizmom, Mladinska knjiga, kot že omenjeno, do pred petimi leti z logistiko), zato jo tu uporabljamo predvsem zaradi primerjave z ocenami iz leta 2014. O tovrstnih statističnih zagatah v nadaljevanju obširno piše Samo Rugelj.

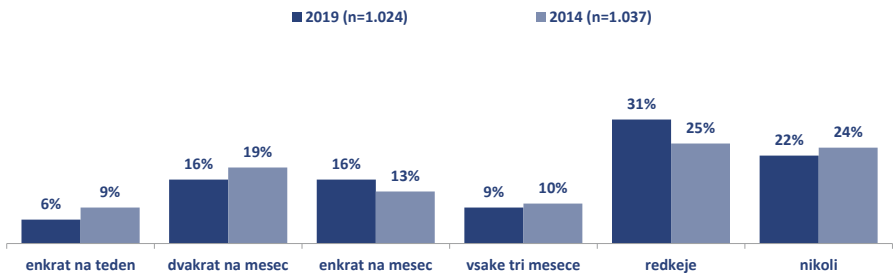
A katerokoli metodologijo uporabimo, dobimo vedno enak rezultat – število prodanih knjig se je med letoma 2014 in 2018 zmanjšalo za okoli 20 % in je padlo na dobri 2 kupljeni knjigi na prebivalca.

4.3 Izposoja v knjižnicah

V splošnih knjižnicah, ki jih je leta 2014 nekaj manj kot četrtina anketiranih obiskovala do dvakrat na mesec, slaba

četrtnina pa nikoli, je bilo v letu 2014 opravljenih 22.440.436 izposoj knjig in brošur na dom (v tem podatku pa je upoštevanih tudi 10.030.857 podaljšav, ki pomenijo 44 % vseh izposoj na dom), pri čemer so odrasli skupaj s podaljšavami opravili 14.465.716 izposoj na dom. V letu 2018 je bilo v splošnih knjižnicah opravljenih 20.613.709 izposoj knjig in brošur na dom, od česar je bilo 10.044.859 podaljšanj (48 %). Če pa bi kot v raziskavi nakupno-prodajnih navad upoštevali le odrasle uporabnike knjižnic in če bi izposoje šteli brez podaljšav (tako kot tudi kupec kupi knjigo le enkrat, tudi če jo bere dlje), hkrati pa bi predpostavili, da je razmerje med podaljšavami med odraslimi enako povprečju, ki upošteva tudi mlade (1 : 2), bi to pomenilo, da so si odrasli leta 2014 na dom izposodili cca 8 milijonov knjig (skupna izposoja knjig in brošur, ki so jo v tem letu opravili odrasli, je bila 16.240.636), leta 2018 pa 7 milijonov (skupna izposoja 14.465.716).

Če to izposojjo preračunamo na odraslega prebivalca, se je ta znižala s 4 izposojenih knjig leta 2014 na prebivalca na 3,5 knjige leta 2019. Ta padec izposoj posredno potrju-

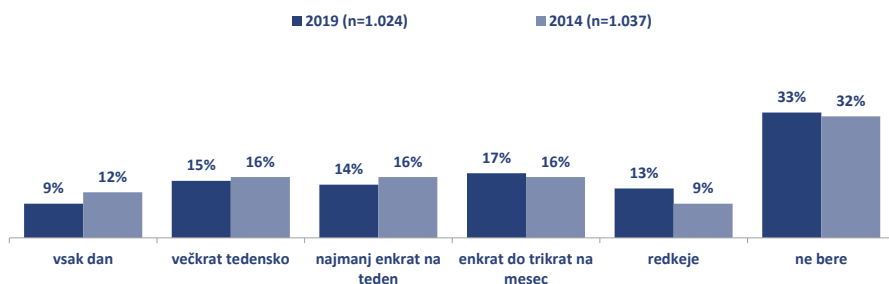
Slika 4.1: Pogostost obiska knjižnic

jejo tudi odgovori respondentov, saj se je število tistih, ki obiskujejo knjižnice dvakrat na mesec leta 2018 znižalo na 16 % (19 % leta 2014), število tistih, ki ne hodijo v knjižnice, pa se je povečalo z 22 % na 24 % (slika 1).

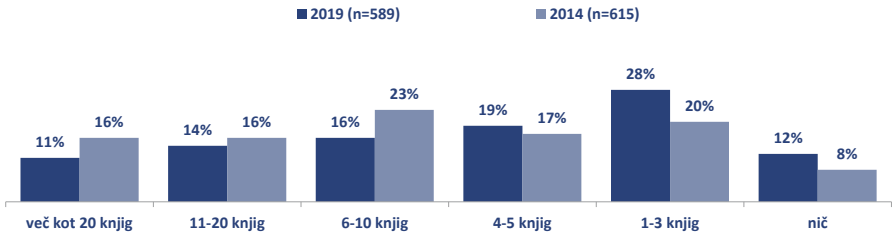
Če torej izračunamo porabo knjige v Sloveniji tako, da seštejemo število izposoj in nakupov knjig na prebivalca, je ta leta 2018 znašala 5,5 knjige na prebivalca oziroma eno knjigo manj kot leta 2014.

4.4 Spremembe bralnih navad

Negativni trendi pri prodaji in izposoji knjig se kažejo tudi v slabših bralnih navadah. Ob koncu prejšnjega stoletja se je namreč odstotek tistih, ki sami sebe deklarirajo za nebralce, vztrajno zmanjševal: v letu 1978 je bilo takih 44 %, v letu 1984 48 %, v letu 1998 39 % (Žnideršič et al 1999, 10). Leta 2014 je vsaj eno knjigo v zadnjem letu dni bralo 58 % respondentov. Ta skupina se je v letu 2019 zmanjšala na 51 %. Kot je razvidno iz spodnje slike, se je zmanjšala tudi

Slika 4.2: Pogostost branja v letu 2014 in 2019

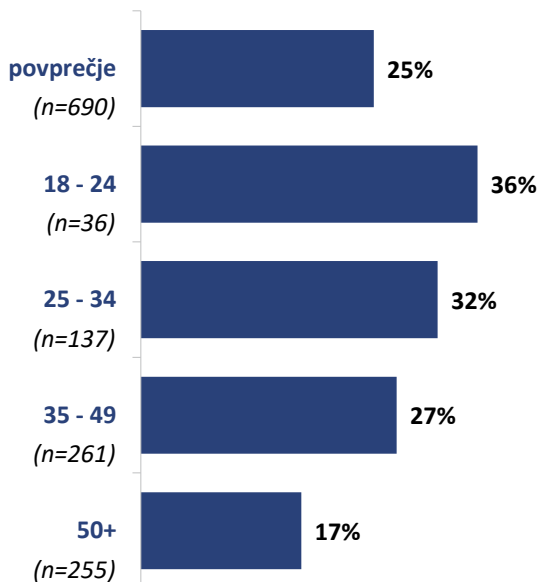
Slika 4.3: Število prebranih knjig v letih 2014 in 2018

frekvenca branja knjig, saj se je od leta 2014 do leta 2018 število tistih, ki berejo tedensko, skrčilo s 44 % na 38 %, število tistih, ki berejo nekajkrat na mesec ali redkeje, pa se je povečalo s 25 % na 30 %.

Še bolj očitna sprememba v bralnih navadah se kaže med tistimi, ki berejo: če je povprečen bralec leta 2014 letno prebral 11 knjig, jih je leta 2018 10, pri čemer se je za eno tretjino zmanjšalo število tistih, ki letno preberejo več kot 20 knjig. Še več, kot je razvidno s slike 3, se je zmanjšalo tudi število tistih, ki preberejo več kot 10 in več kot 6 knjig, pomembno pa se je povečalo število tistih, ki zase trdijo, da so bralci, a v resnici ne berejo.

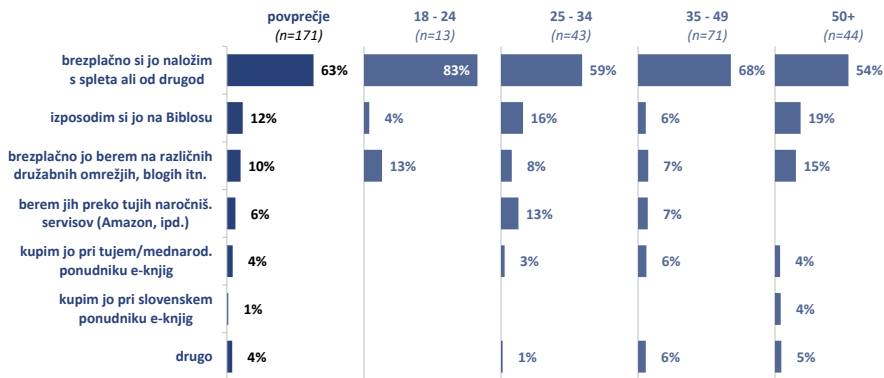
V tem kontekstu je zanimivo, da se je med letoma 2014–2018 malenkost zmanjšalo tudi število tistih, ki berejo e-knjige, z 27% na 25%, pri čemer je daleč največ bralcev e-knjig v starostni skupini 18–34 let.

Ob tem se je zgodil premik v jeziku branja e-knjig: kar 76 % bralcev e-knjig jih bere tudi v slovenščini, v angleščini pa 66 %, medtem ko je bilo v letu 2014 razmerje obratno, takrat je v angleščini bralo e-knjige 77 % bralcev e-knjig, v slovenščini pa 71 %. Ta obrat k slovenskemu branju e-knjig

Slika 4.4: Bralci e-knjig po starostnih skupinah

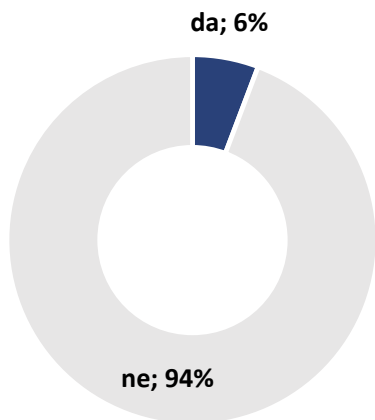
gre pripisati knjižničnemu sistemu Biblos, saj je leta 2014 na vprašanje, kje dobijo e-knjige, le 4 % bralcev in bralk odgovorilo, da si jih sposodijo v knjižnici, leta 2018 pa je bilo takih trikrat več, 12 %. Hkrati s tem je število tistih, ki do e-knjig dostopajo piratsko, tj. si jih brezplačno naložijo s spleta, znižalo s 75 % na 63 %, kar spet lahko razumemo kot dokaz, da urejena izposoja e-knjig zmanjšuje piratstvo. Po drugi strani pa tak način dostopanja do e-knjig Slovenijo deloma oddaljuje od globalnih trendov: kot smo pokazali drugje (Kovač in Wischenbart 2019), je prevladujoč dostop do e-knjižnih vsebin v svetu preko plačljivih naročniških servisov (denimo Amazon Prime). Te v angleščini uporablja tudi 6 % slovenskih bralcev e-knjig.

Slika 4.5: Načini dostopanja do e-knjig

Oba trenda sta prepolovila število kupcev e-knjig, če jih je leta 2018 kupovalo 8 % bralcev e-knjig, jih je leta 2018 počelo le še 4 %, število kupcev e-knjig v slovenščini pa je leta 2018 postalo še bolj statistično zanemarljivo, saj se je njihovo število znižalo z 2 % na 1 %

Velja pa ob tem opozoriti še, da je na vprašanje, ali so v zadnjih treh mesecih poslušali kako zvočno knjigo, pozitivno odgovorilo 6 % vseh anketirancev. Glede na to, da je ponudba zvočnih knjig v slovenščini trenutno namenjena le slepim in slabovidnim, to pomeni, da večina uporabnikov e-knjig te posluša v tujem jeziku. Še več: ker Amazon Prime poleg poslušanja omogoča tudi naročniško branje e-knjig, domnevamo, da so bralci angleških e-knjig in poslušalci zvočnic ene in iste osebe. Zato lahko naraščanje poslušanja knjižnih vsebin razumemo kot odklon od klasičnega knjižnega branja in klasičnega knjižnega trga ter kot še en odmik k vsebinam v angleščini.

Slika 4.6: Poslušalci zvočnic

4.5 Dve bralni kulturi: Slovenija in Norveška

Vse te podatke je lažje razumeti, če jih postavimo v ustrezen mednarodni kontekst. V ta namen bomo primerjali slovenske in norveške knjižnobralne in nakupovalne navade. Norveško smo si izbrali zato, ker je ena najbolj bralno razvitih držav, hkrati pa je, kar zadeva število prebivalcev (5,3 mio), razmeroma majhna evropska država z jezikom, ki ga podobno kot slovenščino govorijo predvsem znotraj državnih meja, zato se tako kot slovensko knjižno založništvo tudi norveško sooča s podobnimi zagatami, ki jih povzroča mali trg. Zaradi tega ima Norveška, podobno kot Slovenija, tudi dobro razvito kulturno politiko. Razlike v podrobnostih med slovenskimi in norveškimi ukrepi so zato lahko dobra osnova za obširnejšo debato o tem, kateri ukrepi na področju knjižne kulturne politike so bolj in kateri manj učinkoviti, seveda s posebnim ozirom na

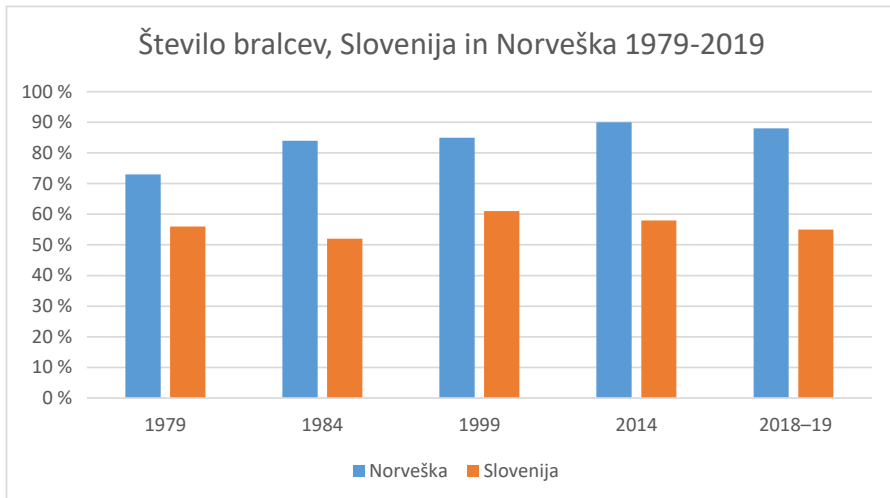
demografske, kulturne in ekonomske razlike med obema državama. Tako ima denimo Norveška ničelno stopnjo davka na knjige (to si lahko privoščijo, ker niso člani EU), subvencij sicer nimajo, vendar pa za potrebe knjižnic po avtomatizmu odkupijo večino knjig norveških avtorjev (po 700 izvodov, pri čemer velja dogovor, da založnik za teh 700 izvodov avtorjem plača višji honorar kot za izvode, prodane na trgu) knjižničnega nadomestila ne izplačujejo glede na izposajo, ampak zgolj v obliki štipendij za avtorje, pri čemer lahko avtorji zaprosijo tudi za 10-letne štipendije v obliki rednega mesečnega dohodka, ki so sicer namenjene vsem umetnikom. Norveška pozna tudi enotno ceno knjige, s tem, da je tam ne ureja zakon, ampak gre za podpisani dogovor med založniki in knjigarnarji, ki velja le za podpisnike dogovora; z njim se oboji obvežejo, da bodo na vseh prodajnih mestih knjige devet mesecev prodajali po enotni ceni (velja tudi za ponatise), hkrati pa se knjigarnarji obvežejo še, da bodo imeli ves čas dobavljive vse knjige založb, ki podpišejo dogovor (če ne direktno na zalogi, pa so vse knjige dobavljive najkasneje v dveh dneh). Založniki imajo tudi pravico prodajati knjige z 12,5 % popustom takoj po izidu, a le če gre za neposredno prodajo založnika končnemu kupcu (= na spletni strani založb). Ker gre za dogovor, ne za zakon, lahko založniki in knjigarnarji enotno ceno tudi ignorirajo tako, da dogovora ne podpišejo. To v praksi pomeni, da imajo nepodpisniki dogovora praviloma omejen dostop do knjigarn.

A tovrstne primerjave in analize slej kot prej sodijo v neko drugo, obsežnejšo debato: dodatni razlog, zaradi katerega smo izbrali Norveško, pa je dejstvo, da tam opravljajo raziskave bralnih navad vsaki dve leti s podobno

metodologijo kot pri nas (vzorec 1000 respondentov, reprezentativnih za vso populacijo v starostnih kategorijah 15+, metoda je kombinacija spletnega samoanketiranja in telefonskega anketiranja). Zadnja tovrstna raziskava je bila izvedena februarja 2018, zato so norveški podatki leto dni starejši od slovenskih. Ker so na Norveškem raziskavo opravili na začetku leta, so respondente spraševali po njihovih knjižnobralnih in nakupnih navadah v letu 2017; slovensko raziskavo tradicionalno izvajamo v juniju, zato smo respondente spraševali po njihovih bralno-nakupnih navadah v zadnjih 12 mesecih. Ker se približno tretjina knjižnih nakupov zgodi v zadnjem kvartalu, predvsem v času božičnih praznikov, domnevamo, da bi bili odgovori o številu kupljenih knjig v Sloveniji morda nekoliko višji, če bi raziskavo, podobno kot na Norveškem, izvedli na koledarskem začetku leta.

Prva in najočitnejša razlika med Norveško in Slovenijo je, da na Norveškem bere knjige bistveno več ljudi kot v Sloveniji: če je bilo v Sloveniji leta 2019 49 % nebralcev, jih je bilo na Norveškem le 12 %, pri čemer spodnja tabela kaže še to, da se je med letoma 1979 in 2019 na Norveškem število bralcev knjig povečalo s 73 % na 88 %, v Sloveniji pa je po blagi rasti bralcev med letoma 1984 in 1999 število bralcev upadlo na raven iz leta 1979.

Podrobnejši podatki pokažejo, da se obe državi najbolj razlikujeta po številu intenzivnih bralcev: če je bilo v Sloveniji v letu 2019 v bralni populaciji 10 % ljudi (v celotni populaciji torej le okoli 5 %), ki so v zadnjih 12 mesecih prebrali več kot 20 knjig, je bilo na Norveškem takih kar 17 %. Te razlike postanejo izrazite, če pogostost branja preračunamo na število prebranih knjig na prebivalca: če je na

Slika 4.7: Bralci knjig na Norveškem in v Sloveniji, 1979–2019

Norveškem povprečen prebivalec države prebral 15,5 knjige na leto, jih je v slovenski bralni populaciji povprečen bralec prebral 10; če po norveškem zgledu to preračunamo na celotno populacijo in odštejemo tiste, ki se deklarirajo za nebralce, se slovensko število prepolovi, na 5. Omeniti velja še to, da se je število prebranih knjig na prebivalca na Norveškem v zadnjih dveh letih celo malce povečalo, s 15,2 na 15,5.

Opazna razlika med Slovenijo in Norveško je tudi v branju v tujih jezikih. Medtem ko knjige v tujih jezikih na Norveškem občasno kupuje vsa bralna populacija, je v Sloveniji takih kupcev le 28 %. Temu primerno je tudi razmerje med knjigami, prebranimi v domačem in tujih jezikih: na Norveškem je v populaciji tistih, ki berejo, povprečen bralec prebral 13,1 knjige v norveščini in 3,9 knjige v tujem

Slika 4.8: Število prebranih knjig na prebivalca na Norveškem in Sloveniji

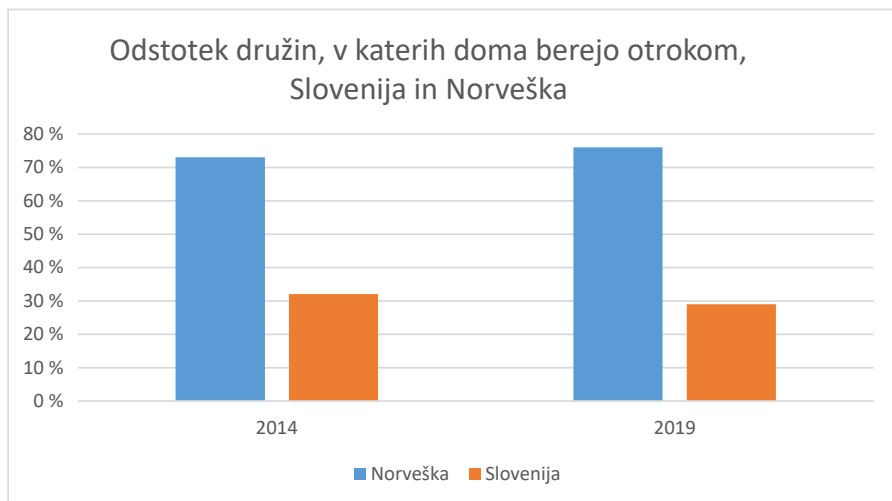
jeziku. Podatka o številu prebranih knjig v tujem jeziku za slovensko bralno populacijo žal nimamo; glede na to, da po odgovorih respondentov tujejezične knjige predstavljajo 11 % knjig v domačih knjižnicah, pa domnevamo, da je podobno tudi število prebranih tujejezičnih knjig, kar pomeni, da so v povprečju slovenski bralci v tujih jezikih prebrali okoli 10 % knjig, norveški pa 30 %.

Kar zadeva digitalne formate, je v norveški bralni populaciji 26 % respondentov poslušalo zvočne knjige, medtem ko je bilo takih v Sloveniji 6 %, elektronske knjige pa je na Norveškem bralo 18 % bralne populacije, v Sloveniji pa 25 %. Višji odstotek poslušanja zvočnih knjig na Norveškem velja pripisati delovanju naročniškega servisa za zvočne knjige Storytell (ki je hkrati tudi osrednji norveški

naročniški servis za e-knjige), medtem ko na slovenskem trgu resnega ponudnika zvočnih knjig nimamo. Višji odstotek bralcev e-knjig v Sloveniji kot na Norveškem gre, kot že omenjeno, pripisati večji dostopnosti slovenskih e-knjig kot pred petimi leti in predvsem dejstvu, da so pri nas na voljo brezplačno, medtem ko so na Norveškem plačljive.

4.5.1 V Sloveniji beremo otrokom vse manj, na Norveškem vse več

Razlike v bralnih navadah izrazito izstopijo pri branju otrokom. V slovenski raziskavi smo sicer res malce nerodno spraševali, ali starši berejo otrokom v starostnem razponu do 14 let, medtem ko so Norvežani to starost primerneje omejili na 10 let, a je razlika še vedno velika, saj na Norveškem otrokom dnevno bere kar 57 % staršev, dva- do trikrat na teden pa 19 %; v Sloveniji dnevno bere otrokom le 12 % staršev, večkrat na teden pa 17 %. To v seštevku pomeni, da na Norveškem otrokom doma pogosto berejo v 76 % družin, v Sloveniji pa v 29 % družin. Ker družinska socializacija velja za ključno pri razvoju bralnih navad, je to slej kot prej osrednji razlog za razlike med slovenskimi in norveškimi bralnimi navadami odraslih (Sikora et al 2019). Opozoriti velja tudi, da se je na Norveškem število družin, v katerih pogosto berejo otrokom, med letoma 2014 in 2018 povečalo s 73 % na 76 %, medtem ko se je v Sloveniji v tem času branje otrokom zmanjšalo, saj je leta 2014 dnevno otrokom bralo 15 % družin, večkrat na teden pa 17 %, v seštevku torej 3 % več kot leta 2019.

Slika 4.9: Branje otrokom doma, Norveška in Slovenija

4.5.2 Izposoja in prodaja knjig

Norveški podatki tudi nakazujejo, da pogostost obiskovanja knjižnic ni nujno povezana z razširjenostjo bralnih navad: medtem ko v Sloveniji v knjižnice enkrat na mesec zaide 38 % prebivalstva, občasno pa še 40 %, si na Norveškem v knjižnici knjige izposoja le 34 % ljudi, ki so si, preračunano na vse prebivalce, v povprečju izposodili 4,9 knjige, medtem ko smo si v Sloveniji izposodili 3,5 knjige na prebivalca. Skratka, manj obiskovalcev norveških knjižnic »proizvede« več branja kot več obiskovalcev slovenskih knjižnic.

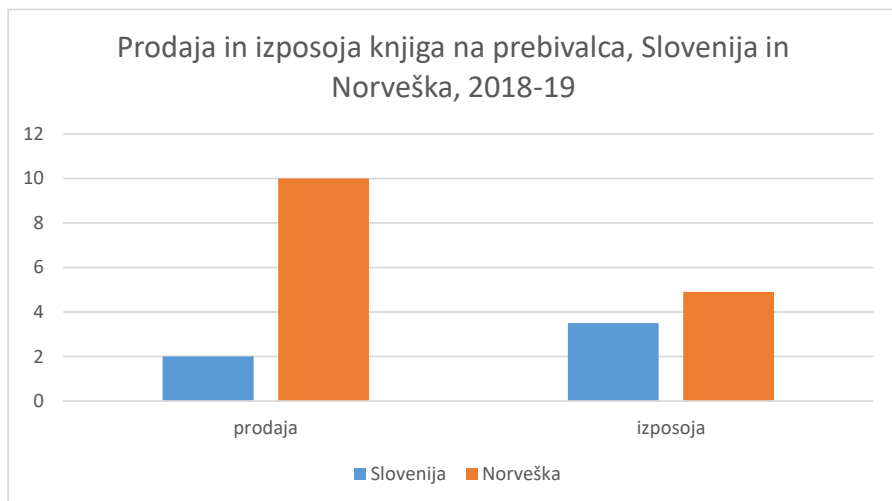
Tu velja posebej opozoriti, da obe številki ne upoštevata običajnih knjižničnih statistik: ker nas je zanimalo, koliko knjig si uporabniki dejansko (torej brez upoštevanja po-

daljšav, kot to počne knjižnična statistika) izposodijo, smo, kot razloženo zgoraj, slovensko število izposoj očistili podaljšav, tako da smo upoštevali le prve izposoje posameznega naslova pri odraslih članih knjižnic. Norveška številka je po drugi strani rezultat odgovorov anketirancev, ki podaljšanja izposoje istega naslova prav tako niso šteli kot branja dveh knjig, zato predpostavljamo, da sta številki primerljivi.

Če namreč na Norveškem v knjižnice zahaja manj ljudi, jih zato toliko več knjige kupuje, saj je kar 82 % Norvežanov in Norvežank v letu 2017 kupilo najmanj eno knjigo, medtem ko je v Sloveniji to storilo le 47 % vseh prebivalcev in prebivalk. To pomembno vpliva na število prodanih knjig na prebivalca, saj je bila prodaja knjig na Norveškem petkrat večja kot v Sloveniji: če sta bili v letu 2019 v Sloveniji prodani dve knjigi na prebivalca, jih je bilo na Norveškem 10,2.

Če torej za obe državi izračunamo porabo knjige, je bila ta na Norveškem približno trikrat večja kot v Sloveniji (15,1 : 5,5). Poudariti velja, da gre večina te razlike na račun večje prodaje knjig. Razlika je najbolj očitna pri intenzivnih bralcih, saj je na Norveškem 11 % bralcev kupilo več kot 21 knjig, medtem ko je bilo v Sloveniji takih le 1 %. Še bolj fascinantno pri tej številki je, da se je prodaja knjig na prebivalca na Norveškem v zadnjih dveh letih povečala, saj je bilo v letu 2015 prodanih »le« 9,6 knjige na prebivalca, knjižnična izposoja pa se je po samooceni bralcev v tem času zmanjšala (s 6,2 knjige na 4,9 knjige).

Skratka, če pod vse skupaj potegnemo črto: Norveška je glede na število bralcev in prebranih knjig približno dva-do trikrat bolj razvita kot Slovenija, ključne razlike med

Slika 4.10: Nakupi knjig na Norveškem in v Sloveniji

obema državam pa so v času, ki ga Norvežani namenjajo branju otrokom, v več nakupih knjig in v manjšem številu knjižničnih izposoj. Še več: če primerjamo le Slovenijo in Norveško, je korelacija med prodajo knjig in bralnimi navadami bistveno bolj izrazita kot korelacija med bralnimi navadami in knjižnično izposajo. Vse te razlike med državama se po letu 2014 še dodatno povečujejo.

To nas pelje k naslednjemu vprašanju: kako kupovanje oziroma posedovanje knjig doma vpliva na socializacijo bralnih navad?

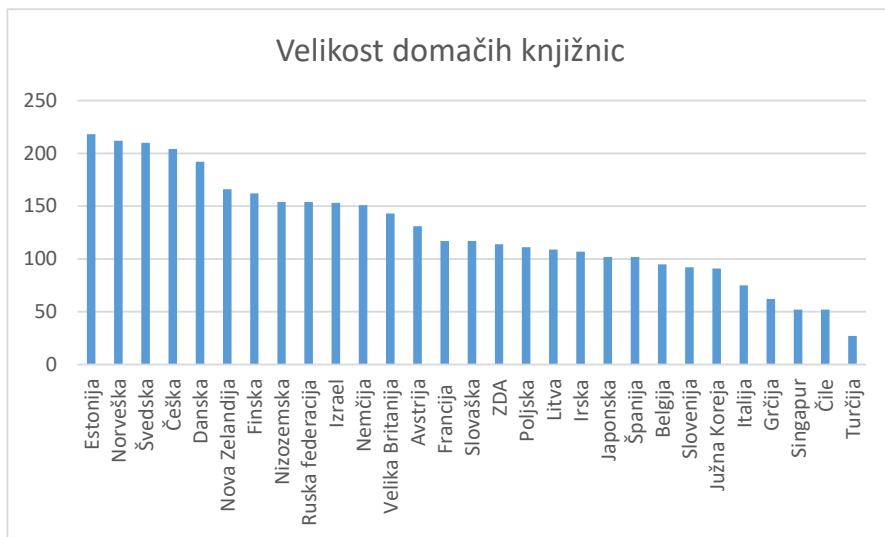
4.6 Domače knjižnice v Sloveniji in v razvitih državah

Slovenija glede velikosti domačih knjižnic pomembno odstopa od bralno najbolj razvitih držav. To oceno smo izdelali na podlagi dveh virov podatkov, poleg vprašalnika *KiB VI* smo uporabili tudi podatke v bazi *PIAAC*, na podlagi katerih so Sikora et al. (2019) izdelali lestvico povprečnih velikosti domačih knjižnic. V obeh raziskavah je bila sicer uporabljena različna metodologija, v raziskavi *PIAAC* so odrasli odgovarjali na vprašanje, koliko knjig so imeli doma, ko so bili stari 16 let; ker je bila povprečna starost udeleženca v raziskavi okoli 45 let, to pomeni, da so udeleženci raziskave po spominu – spet v povprečju – ocenjevali velikost domačih knjižnic v devetdesetih letih. V *Knjigi in bralci VI* so respondenti ocenili trenutno velikost svojih knjižnic. V obeh raziskavah so respondenti velikost knjižnic ocenili na podlagi enakega podatka, to je, da je na metru polic cca 40 knjig.

Obe raziskavi nakazujeta, da so se domače knjižnice v Sloveniji v zadnjih 20 letih povečale. Tako je v *Knjigi in bralcih* 5 % respondentov zatrdilo, da ima doma več kot 500 knjig, v *PIAAC* raziskavi pa 4 %; nato je v raziskavi *PIAAC* 9 % sodelujočih ocenilo, da so imeli doma okoli 350 knjig, v *KiB VI* pa je 17 % respondentov trdilo, da imajo doma od 200 do 500 knjig; v *PIAAC* raziskavi je 13 % udeležencev trdilo, da so v mladosti imeli doma okoli 150 knjig, v *KiB VI* pa 30 %, da imajo doma med 100 in 200 knjig; v raziskavi *PIAAC* je 33 % udeležencev trdilo, da imajo doma okoli 65 knjig, v *KiB VI* pa je 30 % respondentov trdilo, da imajo doma od 50 do 100 knjig; v raziskavi *PIAAC* je 21 %

udeležencev trdilo, da imajo doma okoli 20 knjig, 24 % pa, da imajo okoli 5 knjig, medtem ko je v KiB VI 35 % respondentov trdilo, da imajo doma manj kot 50 knjig; in končno, v KiB so 3 % respondentov trdili, da doma nimajo knjig, v raziskavi PIAAC pa takih ni bilo. Največje odstopanje je torej pri srednjih in najmanjših knjižnicah, kjer so odgovori v raziskavi PIAAC nakazali, da je bilo sredi devetdesetih v Sloveniji več manjših kot srednje velikih knjižnic, medtem ko so respondenti v raziskavi KiB velikost svojih knjižnic ocenjevali bolj optimistično.

Sikora et al. so na podlagi PIAAC podatkov izračunali povprečno število knjig v domačih knjižnicah v 31 državah, ki smo jih pretočili v tabelo na sliki 4.11.

Slika 4.11: Velikost domačih knjižnic v 31 razvitih državah, baza PIAAC

Slovenija je na repu razvitih držav po velikosti domačih knjižnic, Norveška pa na vrhu. Osrednja razlika med obema državama je znova v »srednjem razredu« imetnikov domačih knjižnic: takih, ki so imeli doma več kot 500 knjig, je bilo na Norveškem 14 %, v Sloveniji pa 4 %; tistih, ki so imeli doma okoli 350 knjig, je bilo na Norveškem 20 %, v Sloveniji pa 7 %.

K temu velja dodati še to, da se je, kot omenjeno zgoraj, velikost domačih knjižnic v Sloveniji glede na devetdeseta leta povečala, vendar se je nato leta 2019 nekoliko zmanjšala glede na leto 2014. Tako se je po podatkih raziskav *KiB V* in *KiB VI* število tistih, ki imajo doma več kot 500 knjig, leta 2019 zmanjšalo s 6 % na 5 % glede na leto 2014, število tistih, ki imajo od 200 do 500 knjig, se je zmanjšalo s 17 % na 16 %, število tistih, ki imajo od 50 do 100 knjig, je ostalo na 30 %, število tistih, ki imajo doma manj kot 50 knjig, pa se je povečalo s 33 % na 35 %.

4.7 Zakaj je vse to pomembno

Po analizah Sikora et al. obstojita dve povezavi med velikostjo domače knjižnice ter bralno, informacijsko in IKT pismenostjo odraslih. Prvič, odrasli s srednjo izobrazbo, ki so se rodili v družinah z vsaj srednje velikimi knjižnicami, so bralno, matematično in IKT enako pismeni kot odrasli s končano univerzitetno izobrazbo, ki so odrasli v družinah z majhnimi knjižnicami. In drugič, največja razlika v vseh treh oblikah pismenosti se je pokazala med tistimi, ki so odrasli v družinah z majhnimi, in tistimi, ki so odrasli v družinah s srednje velikimi domačimi knjižnicami: pre-

skok od nekaj na nekaj deset knjig v domači knjižnici je glede bodoče pismenosti in knjižnobralnih navad torej prinesel več, kot če se je družinska knjižnica s 1000 naslovi povečala za nekaj deset knjig letno.

To dodatno osvetljuje rezultate raziskave KiB VI. Osrednja – in najbolj alarmantna – ugotovitev je, da je po blagem upadanju v devetdesetih letih število nebralcev v Sloveniji znova naraslo, saj jih je trenutno toliko, kot jih je bilo leta 1979: po vsem, kar smo v zadnjih 50 letih naredili na področju knjižnih in bralnih politik, smo glede števila nebralcev torej tam, kjer smo bili pred 50 leti. Argument, da se je to zgodilo zaradi naglega razvoja zaslonskih medijev v zadnjih 15 letih, ne vzdrži povsem: Norveška je digitalno bolj razvita kot Slovenija, a se je tam število bralcev in kupcev knjig ter število družin, ki pogosto berejo otrokom, v zadnjih letih za razliko od Slovenije povečalo. Prav tako ne vzdrži argument, da v Sloveniji bralne navade usihajo, ker je knjiga težko dostopna, ponudba pa slaba: od devetdesetih let naprej se v Sloveniji povečuje število izdanih naslovov, knjiga pa je s pomočjo spletne prodaje, prodaje v megamarketih in na bencinskih črpalkah ter preko široke mreže knjižnic nenazadnje tudi s pomočjo sistema Biblos, postala dostopna tudi v najbolj oddaljenih koncih Slovenije (več o tem v raziskavi KiB V). Še več, ker smo med letoma 1979 in 2019 prestopili v bolj pluralno družbeno ureditev, je na mestu predpostavka, da je tudi knjižna ponudba danes bolj pluralna, kot je bila pred petdesetimi leti. Skratka, razlogov za bralno regresijo ne gre iskati v regresiji knjižne dejavnosti in knjižne ponudbe.

Za razumevanje tega, kaj je šlo narobe, so torej pomembni trije podatki, ki smo jih pridobili s pomočjo primerjav z

Norveško in z raziskavo PIAAC: v Sloveniji otrokom bere bistveno manj staršev kot na Norveškem, naše domače knjižnice tradicionalno sodijo med manjše v razvitih državah, hkrati pa obstoji močna korelacija med velikostjo domače knjižnice ter knjižno socializacijo v otroštvu na eni ter bralno, matematično in informacijsko pismenostjo v odrasli dobi na drugi strani. Povedano drugače, vzroke za težave s slabimi bralnimi navadami ter posledično nizko bralno, matematično in informacijsko pismenostjo velja iskati pri družinski socializaciji približno polovice prebivalstva, verjetno pa tudi v izobraževalnem sistemu. Ker sta se v zadnjih petih letih povečala tako število nebralcev kot odstotek prebivalstva z majhnimi knjižnicami, lahko rezultate raziskave *KiB VI* razumemo tudi kot opozorilo, da smo v zadnjih petih letih zašli v svojevrstno kulturno regresijo. K temu velja dodati še to, da razlik v bralnih navadah med Slovenijo in Norveško ne gre pripisati vremenskim razmeram, češ, v dolgih skandinavskih nočeh ljudem preostane le še branje. Ne le, da je mogoče v dolgih nočeh početi še marsikaj drugega, Norveška je število nebralcev v zadnjih petdesetih letih praktično izničila, medtem ko se je glede tega Slovenija vrnila za petdeset let v preteklost – pa se v tem času noči na severu in pri nas niso ne podaljšale ne skrajšale. Razloge za spremembe bralnih navad gre zato iskati v spremenjenih kulturnih vrednotah in glede tega bodo v naslednjih letih primerjave z Norveško še toliko bolj zanimive.

V seštevku to pomeni, da so težave z bralnimi navadami nekaj, česar v trenutnih razmerah v Sloveniji ne morejo rešiti ne knjižničarji, ne založniki, niti avtorji, niti jih ni mogoče učinkovito rešiti s spremembo ali ukinitvijo

ZECK ali dopolnitvijo Zakona o knjižničarstvu. Še več, takega stanja ne bodo spremenili niti sindikalistični boji založnikov, avtorjev in knjižničarjev za višje subvencije, honorarje in plače; po oceni avtorja teh vrstic predvsem zaradi načina, na katerega avtorji in založniki artikulirajo svoje zahteve, pri pomembnem delu prebivalstva branju vzbujajo več averzij kot požanjejo simpatij. Vprašanje, ki glede na spremenjeno kulturno klimo v Sloveniji ni retorično, zatorej je, ali kot družba bralne navade sploh želimo ohraniti kot vrednoto. Če na to vprašanje odgovorimo z da in se strinjamo, da so bralne navade in z njimi povezana matematična, bralna in IKT pismenost nekaj, kar je za dolgoročno preživetje slovenske skupnosti izjemno pomembno, potem reševanja težav s knjigami ne gre več prepuščati le sindikalnim in kapitalskim interesom tistih, ki se ukvarjajo s produkcijo in diseminacijo knjižnih produktov.

Če pa je odgovor ne, bralne navade niso pomembne, potem je tako ali tako vseeno. Off I go to English.

5 KNJIŽNA RECESIJA V ČASU SPLOŠNE KONJUNKTURE ali kaj bi bilo, če bi bila slovenska knjiga čevelj

Samo Rugelj

Ena od že skoraj ponarodelih oznak slovenske knjige kot izdelka, ki nastopa na trgu, sega nekako v devetdeseta leta prejšnjega stoletja, njen avtor pa je bil, sodeč po govoricah, tedaj ena vodilnih oseb v neki takrat še zelo veliki knjižni založbi. Rekel je takole: knjiga je čevelj. Interpretacije, kaj je avtor te trditve točno mislil s tem, so se od tistega časa najbrž že precej spremenile, vendar pa je v osnovi ta poslovnež želel povedati naslednje: s prihodom kapitalizma je knjiga začela izgubljati svoj družbenokulturni status, knjižne založbe pa niso več ustanove posebnega družbenega pomena. Pisanje, prevajanje, ilustriranje, urejanje, izdajanje in prodajanje knjig je pač po novem podobno katerikoli poslovni dejavnosti, denimo taki, kot je čevljarska.

Kake četrto stoletja po tej izjavi se vsaj sam skoraj žalostno oziram v tiste čase, saj si želim, da bi se trditev tistega gospoda v določeni meri uresničila. Slovenska knjiga je v tem času seveda postala tržno blago, vendar še zdaleč ne izključno, saj je v zadnjem obdobju javni doprinos k njemu statusu spet postal veliko pomembnejši kot pred desetimi leti. Zasebna iniciativa in pobuda pri izdajanju knjig sta v resnici začeli šepati in sta na veliki preizkušnji glede

svoje prihodnosti. Uresničitev podobnosti čevlja s knjigo si namreč želim pri letni količini prodanih čevljev na posameznega Slovenca: letno se namreč v Sloveniji proda približno 10 milijonov parov čevljev in samo 5 milijonov knjig (z učbeniki vred). Ko sem to omenil Andreju Blatniku, avtorju enega od besedil na začetku te analize, je modro odvrnil: »Čevlje potrebuje vsak, knjige pa ne!«

Rezultati ankete v raziskavi *Knjiga in bralci VI* glede tega namreč ne puščajo nobenega dvoma: negativne trende v primerjavi z letom 2014 beležimo tako kot pri izposoji slovenskih knjig v knjižnicah, pri obiskovanju knjižnic nasploh, pri nakupovanju knjig ter tudi pri nakupovanju knjig s strani najbolj intenzivnih kupcev. Na strani knjižnih kupcev in bralcev na nobeni točki ni kakega opaznejšega premika navzgor, če seveda odštejemo povišanje odstotka mladih, ki vse več knjig preberejo in tudi kupijo v angleščini.

Kako to, da smo v času splošne gospodarske konjunktуре (leta 2014 je bil bruto družbeni proizvod na prebivalca v Sloveniji 28.400 dolarjev, s čimer je nekako prišel na raven iz leta 2009, do leta 2018 pa je zrasel na 32.700 dolarjev) v Sloveniji na knjižnem področju še naprej beležili recesijo? Najpreprostejši odgovor bi bil, da nas je zadela negativna vsota vseh globalnih (od digitalizacije naprej) in lokalnih učinkov, ki so slovensko knjigo še naprej potiskali navzdol, podrobno pa so opisani v moji knjigi *Krčenje*. Med javnimi učinki je to gotovo nadaljnje javno negativno obravnavanje knjige, ki ji niso vrnili denarja, pobranega kmalu po začetku krize (tako pri Javni agenciji za knjigo kot knjižnicah), ter seveda to, da v krizni petletki v Sloveniji nismo sprejeli nobenega novega ukrepa, ki bi pomagal deležnikom na področju knjige (od avtorjev do knjigotržcev) ali knjigi in njenemu pozitivnejšemu

družbenemu vrednotenju. Med lokalnimi učinki gre poleg v splošnem vse manj zavzetega odnosa do knjig gotovo navesti tudi upadanje slovenske medijske pokrajine, kjer je knjigam poleg tega namenjeno vse manj prostora.

Seveda pa je nujno, da se vprašamo, kaj se je v petletnem obdobju 2014–2019 zgodilo v založniški panogi: kot bom pokazal, je bilo to obdobje nadaljnje monokulturizacije, centralizacije, pasivizacije in konsolidacije slovenskega knjižnega trga; ta je izvrigel še nekaj akterjev, ki so se zdeli leta 2014 še zelo trdno prisotni v slovenski knjižni pokrajini. Zato je po mojem mnenju nujno, da si kot založništvo začnemo zastavljati tudi taka vprašanja, kot so naslednja: Kakšna je prihodnost knjigarniške prodaje knjig in knjige katerih založb bodo v knjigarnah sploh še dosegale znatno prodajo? S kakšno ceno in katere nove knjige lahko sploh še pritegnejo opaznejšo publiko, torej pripeljejo do vsaj 300 prodanih fizičnih izvodov knjige v slovenskih knjigarnah po osnovni ceni? Kako motivirani so knjigarji za svoje delo v smislu mesečnega plačila, ki ga prejemaajo za svoje težavno delo? Kakšno knjižno vsebino v povprečju pišejo domači avtorji in ali jo je sploh možno tržiti v večjem obsegu? Kakšne so povprečne promocijske sposobnosti slovenskih založb in kaj to pomeni za izdane knjige? Kakšna je prihodnost javno sofinanciranih knjig v maloprodaji? In tako naprej. Stanje slovenskega založništva namreč ni samo posledica obstoječih družbenoekonomskih okoliščin, temveč je v vsaj enaki meri tudi nasledek pogojev delovanja v sami panogi. Nekatere od teh pogojev tudi naslavljam v nadaljevanju tega besedila.

Ena od stvari, ki jih opažam v tem, skoraj 30-letnem obdobju, od takrat, ko o slovenskem založništvu obstajajo manj

natančni poslovni podatki kot poprej, ko so bili zbirani centralno, je tudi ta, da v resnici še zmeraj ne vemo, kako velik je dejansko slovenski knjižni trg na strani založb in koliko slovenskih knjig se v resnici še proda vsako leto. Podrobnejši pogled v številke pokaže, da pri merjenju slovenskega knjižnega založništva še vedno obstaja nekaj vrst optičnih prevar, ki zamegljujejo pogled na resnični obseg prodaje knjig.

Pojdimo po vrsti.

5.1 Učbeniki in njihove prodajne značilnosti

Prvi in pomemben del optične prevare o velikosti slovenskega knjižnega trga je trg učbenikov. Zakaj? Najprej zato, ker učbeniški trg funkcionira po drugih pravilih in precej neodvisno od splošne prodaje knjig, tako da zaključkov iz obravnave tega trga ne moremo vezati na trg splošnega knjižnega založništva. Po drugi strani pa tudi zato, ker je večinski del učbeniške produkcije skoncentriran v treh založbah, od katerih dve niti nista posebej aktivni na področju izdajanja knjig, kar pomeni, da tudi v tem smislu izdajateljji šolskih učbenikov ne delijo splošne usode knjižnih založnikov.

To seveda ne pomeni, da trg učbenikov ni pomemben tudi za knjižne založnike. Nasprotno. Prodajanje učbenikov v knjigarnah spodbuja obiskovanje knjigarn, kar pripomore k temu, da se v knjigarnah posledično proda tudi določeno število knjig. (Seveda je res tudi to, da šolska sezona v zadnjih letih vse bolj opazno zaseda prostor na knjižnih policah v knjigarnah od začetka poletja pa vse do sredine septembra in v tem obdobju vse bolj onemogoča

kakovostno prodajo drugih knjig, zato so se marsikateri založniki v tem času odvrnili od izdajanja knjig čez poletje.)

Povezava med prodajanjem učbenikov v knjigarnah in tamkajšnjim prodajanjem knjig pa ni neposredno vzročna in je zato težko povezljiva. Zakaj? Za to obstaja več razlogov. Prvi so povezani z različnimi poslovnimi strategijami slovenskih knjigotržcev.

Eden od knjigotržcev, ki je obenem tudi pomemben izdajatelj učbenikov, ima v svojem asortimentu le manjši knjižni nabor. Drugi pomemben knjigotržec v svojem prodajnem asortimentu učbenikov skoraj nima, ker jih tudi ne izdaja. Tretji pomemben knjigotržec ima na svojih lokacijah pogosto združenih več prodajnih asortimentov, od akcijske prodaje knjig prek prodaje učbenikov do klasične prodaje knjig. V nekaterih njegovih ključnih večjih knjigarnah so učbeniki običajno razstavljeni v pritličju ali pa neposredno ob vходу, kar mnoge stranke že po definiciji odvrne, da bi se ob nakupovanju učbenikov razgledali tudi po drugih knjigah. Šolska sezona seveda ni vse leto, vendar pa ta čas obsega že skoraj tretjino aktivne knjižnonakupovalne sezone.

Kar nekaj učbeniškega programa je na voljo tudi povsem neodvisno od knjigarn, bodisi pri specializiranih distributerjih in neposredno v šolah (ne samo osnovnih, tudi kasneje v visokošolskih institucijah ter podobno). Vse to so lokalne posebnosti slovenske knjižno-učbeniške pokrajine, vendar jih velja upoštevati ter jih vključiti v širšo sliko.

Obenem pa je slovenski učbeniški trg navkljub dosedanjim udarcem in zmanjšanjem relativno še zmeraj dokaj velik in sedaj najbrž že predstavlja skoraj tretjino celotnega obsega založniške panoge in zato do neke mere zamegljuje sliko o njeni velikosti. Ko iz knjižnozaložniške zgodbe

izvzamemo učbenike, se pred nami pojavi čisto druga slika velikosti in strukture ter prometa slovenskih knjižnih založb. Med petimi največjimi slovenskimi založbami namreč najdemo kar tri, ki se intenzivno ali celo izključno ukvarjajo z učbeniki. Skupni učbeniški in knjižni promet petih največjih slovenskih založb (Mladinska knjiga, Učila, Rokus Klett – v lasti ima tudi podjetje Modrijan izobraževanje –, DZS in Družina) za leto 2018 ocenjujem na približno 40 milijonov evrov. Od tega približno polovico prihodka predstavlja promet z učbeniki, ki ne vključuje samo učbenikov teh založb, temveč vse učbenike, ki se prodajo v posameznem letu.

Ravno zaradi vseh teh posebnosti se mi zdi smotno, da se učbeniški trg obravnava ločeno od splošnega knjižnozaložniškega.

5.2 Druge dejavnosti založb in subvencije v prihodkih

Druga pomembna optična prevara je ponekod neustrezno in napačno upoštevanje celotnih letnih prihodkov ustanov, ki se ukvarjajo z izdajanjem knjig, v bilanco založniške panoge. Ta problem seveda ni nekaj novega, kar pa ne pomeni, da je bil kadarkoli doslej odpravljen pri vodenju založniških poslovnih statistik. Pri tem ne gre samo za to, da se kar nekaj založb, torej gospodarskih subjektov, ki imajo kot svojo osnovno dejavnost navedeno izdajanje knjig, ob tem ukvarja še z drugimi dejavnostmi. To je samo en del te napake. Drugi del napake je (tudi), da se kar nekaj založb poleg izdajanja knjig ukvarja tudi s prodajanjem knjig

drugih založb (denimo preko knjigarn, ki so prihodkovno del istega podjetja, preko kluba itn.), zato njihov letni promet delno vključuje tudi promet, ki so ga s taistimi knjigami naredili drugi založniki (eno je seveda promet na strani založb, drugo pa promet na strani nakupa).

Poleg čisto napačnega seštevanja in podvajanja tovrstnih knjižnih prihodkov, pri manjših založnikih, ki svoje knjige izdajajo s pomočjo javne podpore, prihaja še do (v relativnem deležu) precej večjih napak oziroma odstopanj. Ni nenavadno in v mnogih primerih je to povsem razvidno iz javno dostopnih računovodskih bilanc, da v okviru celoletnih prihodkov posameznih založb javna sredstva v obliki subvencij (ne samo slovenskih in tistih iz Javne agencije za knjigo, temveč tudi evropskih), pogosto znašajo tretjino, ponekod presegajo polovico, v nekaterih primerih pa dosegajo tudi štiri petine in več celoletnega prihodka. Vsota vseh subvencij, ki jih založniki dobivajo iz različnih domačih in tujih virov, presega tri milijone evrov in samostojno gledano že sami po sebi pomeni tretjo največjo slovensko založbo po prihodkih.

5.3 Različne vrste prometa s knjigami

Pomembno je tudi razločevati med vrsto prometa s knjigami. Ko govorimo o knjižnem prometu posameznih založb, je v njem zajeta celota letnega prometa iz različnih virov njihovih prodanih knjig. Vendar ta številka sama po sebi ne pove dovolj o splošnem poslovnem uspehu, stanju ali delovanju posamezne založbe. Gre namreč za veliko razliko, če založbi uspeva sami prodajati knjige po vrednosti, ki

je zelo blizu njihovi prodajni ceni, ali pa če večino svojega prihodka ustvarja s prodajo denimo preko neknjigarniških prodajnih lokacij, ki za svojo prodajno storitev poberejo tudi več kot polovico od prodajne cene.

V prvem primeru je namreč ustvarjena razlika v ceni veliko višja in lahko založba posluje tudi s precej manjšim letnim prihodom, v drugem primeru pa je ustvarjeni prihodek sicer na videz velik, vendar je obenem podjetje v notranjosti šibko, saj dobršen del prihodka predstavlja produkcijske stroške knjig, kar ne omogoča dovolj velike rezerve za dolgoročno stabilno poslovanje. Do velikega tovrstnega prerazporejanja prihodkov iz prodaje knjig je prišlo po uvedbi Zakona o enotni ceni knjige, o čemer več v naslednji točki.

Podobno je tudi s prihodom, ki nastane pri akcijskih ponudbah knjig, ki se na določenih lokacijah prodajajo po bistveno nižani ceni: ustvarjeni prihodek je navidezno spodbuden, a v resnici gre predvsem za praznjenje zalog po ceni, ki je lahko le nekaj višja od nabavne cene. Tako se letni prihodki založb po nekaj zaporednih letih morda ne razlikujejo veliko, potem pa se založba naenkrat sesede in preneha poslovati.

5.4 Vplivi zakona o enotni ceni knjig

Pred uveljavitvijo Zakona o enotni ceni knjige (ZECK) konec avgusta 2014 je lahko založba sama ponudila končnemu kupcu denimo 20-odstotni popust za nakup njenih knjig, kar pomeni, da je sama takoj prejela 80-odstotkov prodajne cene. Po uveljavitvi tega zakona to ni več mogoče,

kar je zelo vplivalo na finančno stanje založb brez knjigarn, ki z nakupi vsak dan prejemajo tekoča finančna sredstva. Zaradi tega je propadlo oziroma usahnilo kar nekaj založb.

Po klasični založniški kalkulaciji naj bi bila prodajna cena knjige vsaj trikrat višja od nabavne, saj mora založnik vračunati tudi rabat, ki ga mora odstopiti tistemu, ki dejansko proda knjigo. Če torej nabavno ceno knjige zaokrožimo na 30 odstotkov prodajne cene, je založnik ob 20-odstotnem popustu poleg cene produkcije dobil še dodatnih 50 odstotkov prodajne cene knjige; s tem je bila ustvarjena razlika v ceni, ki je pomenila, da je ob relativno hitri in uspešni lastni prodaji lahko že s temi prihodki kmalu pokrtil stroške izida.

Ko pa je bil uveden Zakon o enotni ceni knjige, je bilo tovrstno zniževanje cene končnemu kupcu onemogočeno. Zato so se kupci v naslednjem obdobju v precejšnji meri odvrnili od neposrednega kupovanja knjig pri založniku, saj jim je za to sedaj umanjkala finančna motivacija. Nekateri od njih so se napotili v knjigarne, saj je bila cena povsod enaka, drugi so pač nehali kupovati njihove knjige, ker niso imeli več neposrednega stika z založnikom.

S tem so takšnemu založniku najmanj na dveh koncih poslabšali njegovo poslovanje: najprej so mu odtegnili neposreden finančni tok in poslabšali njegovo splošno denarno likvidnost, poleg tega pa je tak založnik od vsake prodane knjige dobil precej manj, denimo samo 60 odstotkov ali še manj, to pa z velikim zamikom in tudi zamudami (knjigo-tržci plačujejo z zamikom več mesecev), kar pomeni, da je poleg cene produkcije dobil samo 30 odstotkov cene knjige v obliki dodane vrednosti (ob 30-ih odstotkih nabavne). Za isto dodano vrednost je torej moral zato prodati

še eno knjigo več – prej dve, sedaj pa tri, kar predstavlja kar 50-odstotno povečanje v številu prodanih izvodov. Ker teh dodanih knjig knjigarne prodajno niso realizirale, se je finančno stanje založb brez lastnih knjigarn v petih letih radikalno poslabšalo.

(Obstaja še tretji razlog za poslabšanje: ko je bil založnik v neposrednem stiku s temi kupci, jih je držal v svojem socialno-nakupnem krogu tudi s svojo osebno energijo, saj je bil sam tudi dejanski založnik knjig in je torej zanje tvegalo svojo »finančno kožo«. Ko je ta odgovornost prešla na knjigarje, se je zaradi manjše prisotnosti osebne vpletenosti ter odsotnosti finančnega tveganja dostikrat razvodenela.)

Tudi zaradi tega je v zadnji petletki usahnilo kar nekaj založb – poleg upraviteljic knjigarn so preživele tiste, ki so vezane na stabilna javna sredstva ali pa jim je uspelo prodajo svojih knjig organizirati čim bolj neodvisno od knjigarn drugih založb. Zakon o enotni ceni knjige je torej onemogočil kar nekaj tistih založb, ki so se bile primorane preusmeriti od lastne direktne prodaje v knjigarniško prodajo, pri tem pa niso dobile dovolj prostora, da bi tam lahko ustvarile dovolj prihodkov in preživele. Kot pravi Nicholas Nassim Taleb v svoji zadnji knjigi *Tvegati lastno kožo*: najprej je treba preživeti.

Šele potem se lahko pogovarjamo naprej.

5.5 Vpliv knjižničnega odkupa na poslovanje založb

Podobno kot neposredne podporne subvencije za produkcijo knjig je tudi knjižnični odkup pomembna in pomenljiva

postavka, ki lahko znatno zamegli sliko slovenskega založništva. Ne glede na to, da se je obseg sredstev za odkup knjižničnega gradiva v zadnjih desetih letih zmanjšal, ta še zmeraj znašajo okoli 7 milijonov evrov. Ob predpostavki, da gre večino teh sredstev za odkup knjig, denimo približno 6 milijonov evrov, ta znesek predstavlja že opazen (približno 15-odstotni) del celotnega prometa s knjigami na Slovenskem.

Knjižnični odkup knjig na splošno predstavlja precejšnje specifikum pri trženju knjig. Po eni strani gre za odkup, ki je v določeni meri zagotovljen, saj je poslanstvo knjižnic izposojanje gradiva, ki ga morajo z nakupom pridobiti na (knjižnem) trgu. Po drugi strani pa znotraj knjižničnega odkupa določeno vlogo igrajo tudi netržni elementi. Ti se po eni strani napajajo iz tako imenovanih knjižničnih standardov, ki knjižnicam določajo, kakšna mora biti sestava njihove knjižnične zbirke. Hkrati pa imajo pomembno vlogo tudi osebne preference nabaviteljev v posameznih knjižnicah, ki do neke mere sami razpolagajo z denarjem in odločajo o tem, koliko javnih sredstev bodo vložili v odkup posameznega knjižnega naslova. Pri tem cena same knjige ne igra nujno odločilne vloge.

Na tem mestu moram nujno vskočiti z osebno ugotovitvijo: pred koncem poletja 2019 sem imel sestanek s skupino tržnikov, ki prodajajo knjige različnih založb v slovenske knjižnice (od splošnih do šolskih). Ko smo njihov doseženi količinski odkup pri primerljivih knjižnih naslovih v knjižnicah primerjali s konkurenčno skupino prodajalcev, pri kateri tamkajšnji tržniki prodajajo samo knjige lastne založbe, smo ugotovili precejšnjo, tudi dvakratna količinska odstopanja pri odkupu primerljivih knjig (ob tem, da je

imela konkurenca cene knjig nastavljenе precej višje). Povprašal sem jih, čemu pripisujejo to razliko oziroma zakaj sami pri knjižnicah ne morejo doseči odkupa primerljivih količin. Odgovor je bil nedvoumen: »Ja, oni (torej konkurenca) prodajajo svoje knjige!«

Po eni strani je razumljivo, da lahko nekdo, ki je sam založnik in/ali izdajatelj posamezne knjige, ta naslov veliko bolj goreče in zavzeto predstavljam potencialnemu kupcu. Obenem pa te razlike pomenijo, da knjižnični nakup ni samo razumen in racionalen preudarek nabavitelja po potrebnosti knjižnega naslova kot takega, temveč je vedno vključen še neki dodaten (manj racionalen del). Pod črto ta neulovljivi parameter lahko na koncu predstavlja bistveno razliko v prihodkih, ki jih posamezen založnik ustvari v knjižnicah.

Naj dam konkreten primer. Če tržnik knjigo, ki ima ceno 25 evrov v neki knjižnici, proda v enem izvodu, tam ustvari neto prihodek približno 20 evrov (od prodajne cene je treba odbiti davek na dodano vrednost in popust, ki je odvisen glede na posamezno knjižnico). Medtem pa založnik, ki prodaja lastno knjigo, v taisti knjižnici lahko proda dva ali celo tri izvode primerljivega knjižnega naslova s ceno, ki je lahko tudi 40 evrov na izvod, kar ob istih pogojih pomeni kar 96 evrov prihodka. Če predpostavimo, da so produkcij-skih stroški knjig v obeh primerih enaki (kar seveda ni nujno) in da je bil produkcijski strošek obeh knjig približno 7 evrov, je prvemu založniku iz te knjižnične transakcije ostalo 13 evrov, drugemu pa kar 75 evrov prihodka.

Ta razlika lahko ključno vpliva na poslovno strategijo posameznega založnika. Zato ni čudno, da imamo v Sloveniji založbe, ki so povsem osredotočene na to, da svoje knjige

(po visokih cenah, včasih tudi z javno podporo) prodajajo predvsem knjižnicam, na knjigarniškem trgu pa s taistimi knjižnimi naslovi ne ustvarjajo skoraj nobenega prihodka, saj so absolutno predrage za fizičnega kupca, ki plačuje z lastnim denarjem.

Kaj to pomeni v kontekstu slovenskega knjižnega založništva? Preprosto to, da so take založbe do popolnosti izkoristile javno ponudbo denarnih sredstev na knjižnem področju, hkrati pa so svoj poslovni sistem zastavile tako, da k nakupovanju knjig ne spodbujajo fizičnega prebivalca.

5.6 Usihanje nekdanj pomembnih založb

Če pogledamo stanje leta 2008 in deset let kasneje, lahko hitro vidimo, da je med srednje velikimi založbami prišlo do velikega osipa. V tem času so že prenehale poslovati založbe, kot so denimo Nova revija, Prešernova družba, GV založba in Vale Novak, v fazi likvidacije je založba Modrijan, v fazi velikega krčenja pa je Tehniška založba Slovenije, ki so se ji v zadnjih dveh letih prepolovili premoženje in sredstva. Konstanten upad prihodka, premoženja in sredstev v zadnjem desetletju beleži tudi Mladinska knjiga Založba, ki ji je letni promet v tem obdobju padel za polovico.

Ti procesi upadanja so pri nekaterih založbah hitrejši, drugod počasnejši, vendar imajo opazen vpliv na aktualno slovensko knjižno pokrajino in nakupne procese knjižnih kupcev. Tehniška založba Slovenije je imela denimo v letih 2016–2018 približno dvakrat večji promet kot v treh letih poprej (1,3 milijona evrov v zadnjem triletju, prej približno

700.000 evrov), vendar so denimo v taistih treh letih sredstva založba upadla za polovico, z 12 milijonov evrov na manj kot 6 milijonov (kapital založbe je v istem obdobju upadel še bolj, z 8,3 milijona evrov na 3,7 milijona evrov). Podobno, seveda v manjšem obsegu, se je v tem času zgodilo tudi založbi Modrijan.

Del tega upadanja je seveda povezan z odprodajo in razprodajo zalog po nizkih cenah, kar sicer lajša finančna bremena konkretnih založb, obenem pa te nekurantne zaloge preplavljajo knjižni trg in zasipavajo kupce knjig s poceni knjigami. Prihodek s knjigami se tako sicer ustvarja in je statistično zabeležen, obenem pa so nakupni apetiti mnogih knjižnih kupcev s temi ugodnimi nakupi že potešeni, zaradi česar se veliko težje odločajo za nakup novih knjig drugih založb po rednih cenah. Ukinjanje knjižnih založb in posledične drastične razprodaje njihovih knjig tako srednjeročno, torej za več let prizadenejo tudi tekoče prihodke obstoječih založb.

K temu spodkopavanju osnovnega nakupnega knjižnega trga (torej nakupa novih knjig v knjigarnah) pripomorejo tudi založbe, ki upravljajo lastne knjigarne, preko njih pa z ogromnimi, včasih tudi 70-odstotnimi popusti »čistijo« lastne zaloge. S tem si po mojem mnenju vrtajo luknjo v lastno koleno, saj na sosednjem pultu prodajajo lastne nove knjige po neprimerno višjih cenah, obenem pa to počnejo tudi drugim založnikom, ki knjigo izdajo za prodajo po osnovni ceni (k čemur jih zavezuje tudi Zakon o enotni ceni knjige): le kateri kupec bo dolgoročno kupoval knjige po rednih cenah, če ob rednem obiskovanju vse pogosteje opaža, da so v enem letu po izidu mnoge od njih že radikalno znižane?

Predvsem Zakon o enotni ceni knjige, nabavna politika knjižnic ter usihanje nekdanj pomembnih založb imajo poleg klasičnih globalnih in lokalnih vplivov na knjižno založništvo nezanemarljiv vpliv na sedanje stanje slovenskega založništva. Ena od najpomembnejših posledic vseh teh silnic je jasna in za prihodnost slovenske knjige, njenega vpliva in dostopnosti tudi najbolj pereča: vse manj denarnih sredstev, ki jih fizične osebe namenjajo za nakup knjig.

5.7 Zmanjšana fizična potrošnja za slovenske knjige

Fizična potrošnja za knjige se vse manj osredotoča na knjigarniški nakup knjig po osnovnih cenah, torej po cenah, ki so jih knjige imele ob izidu, ter se vse bolj preveša na nižjecenovne in akcijske nakupe taistih naslovov. Vsemu temu so se prilagodile tudi založbe brez knjigarn s svojo prodajno politiko, ki je vse manj odvisna od njihove prodaje v knjigarnah. Poglejmo si torej primere dveh resničnih založb, ki delujeta na ta način, kot tretji, tudi resničen primer pa navedimo primer založbe, ki je usmerjena na maloprodajo svojih knjig na neknjigarniških lokacijah.

1. primer: Založba X

Čas delovanja:	več kot dvajset let
Število zaposlenih:	dva
Promet v letu 2018:	100.000 evrov
Število izdanih knjig v letu 2018:	10
Povprečna cena izdane knjige:	25 evrov

Površinski pogled

Gre za majhno in stabilno založbo, ki posluje že več kot dve desetletji, ima ves čas bolj ali manj stabilen prihodek, stabilno zaposlitveno strukturo in jasen vsebinski profil, ki ima jasno publiko, ta pa redno posega po njihovih knjigah in jih kupuje. Na prvi pogled je torej vse v redu, gre za koristen založniški člen, ki prinaša nekaj dobrega tudi v smislu trga, kar pomeni, da nagovarja jasno ciljno skupino, ki za nakup porablja lasten denar.

Globlji vpogled

Prihodek 100.000 evrov je sestavljen iz tri četrtine javne podpore in četrtine, ki jo založba ustvari s prodajo knjig na trgu. Vendar pa zadnja četrtina vključuje tudi knjižnično prodajo, ki jo za to založbo ustvarja posrednik – distributer. Ta za svojo storitev zaračuna provizijo, tako da založbi od vsake knjige, prodane v knjižnici, ostane približno polovica prodajne cene. Pri približno 100 prodanih izvodih v knjižnice in 10 izdanih knjižnih naslovi letno se je v knjižnice torej prodalo 1000 novih knjig, iz česar so ustvarili približno 12.000 evrov prihodka, torej polovico vsega prihodka, ustvarjenega »na trgu«. S pomočjo javnih sredstev v taki ali drugačni obliki je torej ta založba ustvarila skoraj 90 odstotkov vsega prometa v letu 2018.

Na fizičnem trgu prodaje knjig je ta založba v enem letu ustvarila preostalih 12.000 evrov. Ob upoštevanju knjigar-niških rabatov, stroškov distribucije itn. pa to pomeni, da je založba v enem letu posameznikom prodala samo približno 1000 knjig oziroma približno 100 izvodov posameznega izdanega naslova.

Poglejmo na vse skupaj še malo drugače in pokažimo, kako zavajajoče so lahko površne statistične primerjave in navedbe. S prometom 100.000 evrov je videti, da ima ta založba približno četrto odstotka celotnega prometa knjižnega panoge (torej 2,5 promila celote), ki po moji oceni znaša le 40 milijonov evrov. Ob predpostavki, da v Sloveniji še vedno prodamo približno 4 milijone knjig, pa založba z 2000 prodanimi izvodi letno proda samo pol promila vseh prodanih knjig, torej kar petkrat manj kot kaže njen (sicer v veliki meri javni) prihodek. Če predpostavimo, da se na prostem trgu proda 3,5 milijona knjig (približno pol milijona je javnega odkupa v šolskih in splošnih knjižnicah) pa založba s svojimi 1000 prodanimi knjigami na tem segmentu predstavlja celo samo 0,15 promila vseh knjig, ki so bile prodane fizičnim kupcem, kar je samo petnajstino vrednosti, ki bi jo pričakovali glede na njen (računovodski) letni promet.

Z drugimi besedami: določene založbe lahko imajo, formalno gledano, vsaj približno opazen letni prihodek, ki je evidentiran v prihodku celotne panoge, obenem pa imajo v resnici skoraj povsem zanemarljiv učinek pri dejanskem prometu s knjigami pri fizičnih kupcih. Ta situacija, ki jo posamezen založnik seveda dobro pozna, je seveda v zadnjih petih letih dodatno negativno vplivala na fizičen obseg nakupa knjig: založniki se zavedajo, da je najteže in vse teže prodati knjigo fizičnemu kupcu po osnovni prodajni ceni v knjigarni, zato so se tisti, ki so to naredili, od tega trga v precejšnji meri odvrnili in svojo poslovno strategijo usmerili na bolj zanesljiva področja, kot je javno sofinanciranje, javni knjižnični odkup in podobno, medtem pa prodajo fizičnim kupcem po različnih prodajnih poteh,

od knjigarniških površin do neknjigarniških lokacij, prepuščajo drugim (ki knjige izdajajo in finančno pokrivajo s prodajo na fizičnem trgu).

2. primer: Založba Y

Čas delovanja:	več kot petnajst let
Število zaposlenih:	trije
Promet v letu 2018:	400.000 evrov
Število izdanih knjig v letu 2018:	25
Povprečna cena izdane knjige:	28 evrov

Površinski pogled

Gre za srednje veliko in stabilno založbo, ki posluje že več kot petnajst let, ima ves čas bolj ali manj stabilen prihodek, stabilno zaposlitveno strukturo in jasen vsebinski profil, ki ima jasno ciljno publiko, ta pa redno posega po njihovih knjigah in jih kupuje. Na prvi pogled je torej vse v redu, gre za koristen založniški člen, ki prinaša nekaj dobrega tudi v smislu trga, kar pomeni, da nagovarja jasno ciljno skupino, ki za nakup porablja lasten denar.

Globlji vpogled

Prihodek 400.000 evrov je sestavljen iz približno dveh tretjin prometa, ki ga založba ustvari na knjižničnem trgu (splošne in šolske knjižnice ter drugo), ter šestine prometa, ki ga založba prejme z javno podporo. Na zasebnem trgu s prodajo fizičnim kupcem založba ustvari le dobro desetino prihodkov. Založba se je torej osredotočila na prodajo lastnih knjig v knjižnice, čemur so prilagojene tudi cene, ki

so namenjene javnemu odkupu, hkrati pa so previsoke, da bi po njih bolj množično posegali fizični kupci. Letno založba skozi redne kanale proda približno 25.000 knjig, od tega le kakih 3000 knjig fizičnim kupcem, kar pomeni, da lahko kot založba spodobno preživi s prihodki iz javnih trgov, obenem pa podobno kot prej obravnavana založba na trgu fizične prodaje knjig po knjigarnah skoraj ni prisotna ali pa ima na njem zelo majhen vpliv.

Trg prodaje na neknjigarnah površinah pa pokrivajo založbe, ki se v vseh pogledih osredotočajo na prodajo knjig fizičnim kupcem, kot je na primer naslednja.

3. primer: Založba Z

Čas delovanja:	več kot deset let
Število zaposlenih:	pet
Promet v letu 2018:	800.000 evrov
Število izdanih knjig v letu 2018:	80
Povprečna cena izdane knjige:	10 evrov

Površinski pogled

Gre za srednje veliko in stabilno založbo, ki posluje že več kot deset let, ima ves čas naraščajoč prihodek, stabilno zaposlitveno strukturo in jasen vsebinski profil, ki ima jasno publiko, ta pa redno posega po njihovih knjigah in jih kupuje. Na prvi pogled je videti, da gre za zelo koristen in kar velik založniški člen, ki prinaša nekaj dobrega tudi v smislu trga, kar pomeni, da nagovarja jasno ciljno skupino, ki za nakup porablja lasten denar.

Globlji vpogled

Prihodek 800.000 evrov te založbe je sestavljen iz več kot devetih desetih, ki jih založba ustvari s prodajo fizičnim kupcem, in približno iz desetine prometa, ki ga založba ustvari s prodajo knjig javnim institucijam. Založba posluje brez subvencij za produkcijo knjige, odkup njihovih knjig s strani šolskih in splošnih knjižnic je zelo nizek, prav tako pa je nizka tudi cena njihovih knjig. Založba s prodajo vsake knjige dobi manj kot pet evrov, tako da proda nekaj manj kot 200.000 knjig letno, od tega več kot 160.000 fizičnim kupcem, zato lahko ocenimo, da založba proda približno 5 odstotkov vseh knjig, ki jih v Sloveniji letno kupijo fizični kupci.

Ne glede na visoko število prodanih knjig, ta založba skoraj nič ne prispeva h knjigarniški prodaji knjig. Veliko večino svojih knjig namreč proda na neknjigarniških lokacijah, na katerih veljajo druga pravila, od vsebinskega nivoja prodajanih knjig do njihove cene.

Posledica teh strategij

Vse te različne strategije posameznih založb seveda močno vplivajo in oblikujejo strukturo prodanih knjig v slovenščini. Več kot polovico slovenskih knjig prodata največji dve slovenski knjižni založbi, ki sta obenem tudi močni upraviteljici knjigarn, v katerih prodata relativno malo knjig drugih založb. Hkrati jim njuna poslovna modela omogočata, da obenem servisirata knjižnice s »knjižničnimi«, torej višjecenovnimi trdo vezanimi knjižnimi izdajami lastnih knjižnih naslovov, ki jih v cenejši, broširani različici lahko uspešno prodajajo tako v svojih knjigarnah

kot na obsežnem območju neknjigarniških, torej različnih trgovskih površin. Te pripustijo le redke založbe z izrazito prodajno usmerjenim ali nižjecenovnim ter znižanim knjižnim programom. Po moji pavšalni oceni se po osnovnih cenah proda samo še dobra tretjina slovenskih knjig, obseg slovenskega knjižnega založništva na strani založb pa predstavljam v naslednjem razdelku.

5.8 Skupni promet slovenskih založb leta 2018

V spodnjih preglednicah je seštet *ocenjeni skupni promet slovenskih knjižnih založb najprej na zasebnem trgu, torej prodaja fizičnim kupcem v letu 2018*, s tem da je pri založbah, ki v lastnih knjigarnah prodajajo knjige svoje založbe, upoštevan celoten promet (torej prihodek založbe kot izdajatelja knjige ter tudi knjigarniški rabat, ki ga mora tovrstni založnik vsaj interno obračunati pri taki prodaji). Pri oceni sem izhajal iz javno objavljenih podatkov založb in njihovega letnega prometa 2018, ocenjenega dela njihovega prihodka, ki zadeva prihodek od knjig, od katerega sem odštel njihov ocenjeni prihodek v knjižnicah in njihove prihodke iz subvencij ter drugega. Da so tržna razmerja med posameznimi segmenti knjižnega založništva kar se da razvidna, sem založbe in njihove prihodke razdelil v nekaj različnih sklopov, poudariti pa velja, da se bo s prihajajočim letom 2020 podoba teh razpredelnic še spremenila (poslovala se bo založba Modrijan itn.). V nadaljevanju je dodan še promet na javnem trgu (knjižnice, subvencije, druge iniciative) ter promet z učbeniki:

Knjižni promet založb s slovenskimi knjigami na zasebnem trgu v letu 2018:

1. Splošni založniki

- Mladinska knjiga s Cankarjevo založbo
- Založba Učila
- Založba Družina
- Celjska Mohorjeva družba
- Založba Sanje

Skupni promet s knjigami (brez preostalih dejavnosti):
20 milijonov evrov

2. Založbe pretežno splošnih knjig za odrasle

- Tehniška založba Slovenije
- Modrijan
- Didakta
- Primus
- Ara
- Buča
- UMco
- ICO
- Narava
- Kmečki glas
- Ognjišče
- Sidarta
- Založba Planinske zveze Slovenije
- Chiara
- Totaliteta
- Zavod Forum
- Buch
- VigeVageKnjige

Skupni promet s knjigami (brez preostalih dejavnosti):
3 milijone evrov

3. Izdajatelji pretežno otroških knjig

- Založba Miš
- Sodobnost
- Morfem
- Karantanija
- Grlica
- Zala
- Malinc
- Grahovac

Skupni promet s knjigami (brez preostalih dejavnosti):
2 milijona evrov

4. Založbe, ki izdajajo leposlovje in žanrske knjige

- Beletrina
- Litera
- Goga
- Založba Pivec
- LUD Literatura
- Založba Škuc
- KUD Police Dubove
- Založba Lynx
- KMŠ

Skupni promet s knjigami (brez preostalih dejavnosti):
1,5 milijona evrov

5. Humanistične založbe

- Slovenska matica
- Krtina
- Studia humanitatis
- *cf
- Sophia
- KUD Logos
- Analecta

Skupni promet s knjigami (brez preostalih dejavnosti):
0,5 milijona evrov

6. Založniki poslovne in priročniške literature

- Forum media
- Verlag Dashöfer
- Uradni list
- Lexpera
- Pasadena

Skupni promet s knjigami (brez preostalih dejavnosti):
1,5 milijon evrov

7. Drugo

- Manjši založniki in samozaložniki (približno 2500 knjižnih naslovov)

Skupni promet s knjigami (zasebna prodaja):
2,5 milijona evrov

Skupni seštevek knjižnega prometa slovenskih založb na zasebnem trgu v letu 2018:	
1. Splošni založniki	20 milijonov evrov
2. Založbe pretežno splošnih knjig za odrasle	3 milijone evrov
3. Izdajatelji pretežno otroških knjig	2 milijona evrov
4. Založbe, ki izdajajo leposlovje in žanrske knjige	1,5 milijona evrov
5. Humanistične založbe	0,5 milijona evrov
6. Založniki poslovne in priročniške literature	1,5 milijon evrov
7. Manjši založniki in samozaložniki	2,5 milijona evrov
Skupni promet s knjigami (brez preostalih dejavnosti): 30,5 milijona evrov	

Skupni promet s slovenskimi knjigami v Sloveniji	
Promet s knjigami na zasebnem trgu:	31 milijona evrov
Promet v knjižnicah, subvencije, druge knjižne iniciative	11 milijonov evrov
Promet z učbeniki (tudi v e-obliki)	20 milijonov evrov
Skupni promet s knjigami (brez preostalih dejavnosti): 62 milijona evrov	

Kaj do sedaj napisano in izračunano pomeni za prihodnost?

5.9 Zaključek

V obdobju od leta 2014 naprej je slovensko knjižno založništvo kot celota zabeležilo nadaljnje upadanje. Vendar to ne pomeni, da so upad zabeležili vsi založniki in na vseh svojih prodajnih kanalih. Na podlagi rasti prometa nekatere založbe v tem obdobju lahko vidimo, kateri segmenti so v tem času pokazali rast prodaje knjig na zasebnem trgu, torej pri prodaji fizičnim osebam. Ti segmenti so: nizkocenovne knjige za otroke na neknjigarniških lokacijah, nizkocenovne knjige za odrasle na knjigarniških in neknjigarniških lokacijah in tudi srednjecenovne priročniške knjige na knjigarniških in neknjigarniških lokacijah.

V tem obdobju je torej upadel predvsem segment slovenske knjige s ceno okrog 20 evrov in več na knjigarniških lokacij (tovrstne knjige se, razen izjemoma, drugje niti ne prodajajo). To pa je precej običajna cena za tiste slovenske knjige, ki niso toliko primerne za prodajo na trgovskih in drugih splošnih neknjigarniških površinah.

Leto 2018 je bilo relativno bogato z domačimi knjižnimi uspešnicami, saj so v tem letu izšle tako kolumne Mihe Šaleharja, kriminalke Mojce Širok in Tadeja Goloba kot leposlovni prvenec Bronje Žakelj, ki leto dni po izidu še vedno predstavlja eno najbolj prodajanih slovenskih knjig v knjigarnah. Poleg tega je izšlo še nekaj drugih odmevnih domačih knjig.

Leto 2019 je v tem smislu precej drugačno in bolj šibko, saj so v tem letu vse slovenske založbe s knjigarnami skupaj komaj proizvedle kako novo izvirno domačo knjigo, ki se je prodala v več kot 3000 izvodih, kar je neka spodnja

meja za dobro prodajano knjigo, ki je izšla v okviru velike založbe, ki je obenem tudi upraviteljica večjega števila knjigarn.

Če torej v naslednjem obdobju ne bo prišlo do že večkrat omenjanih in izpisanih javnih ter drugih ukrepov, povezanih z založniško panogo, ki bi sinergično učinkovali na ključne nakupovalne segmente tistega dela populacije, ki za sedaj še vedno kupuje knjige, lahko tudi v naslednjem obdobju beležimo upad knjigarniškega nakupovanja slovenske knjige po osnovni ceni 20 evrov in več.

Osebnocno ocenjujem, da se bo nekako s koncem leta 2020 zaključilo približno desetletno obdobje konsolidacije slovenskega založništva. V tem času je odmrila večina tistih knjižnih založb, ki niso bile dovolj utrjene, da bi lahko preživele z lastno poslovno strategijo, obenem pa so se v tem času okrepili obstoječi založniški poslovni sistemi, še posebej tisti, ki imajo v svojem okviru tudi knjigarne ali pa so našli dovolj kakovostno pot na druge prodajne lokacije za knjige.

Zato mislim, da se bo v Sloveniji tudi v naslednjih petih letih vsako leto prodalo približno 4 milijone novih knjig, kar je številka, ki se nikakor ne bo mogla primerjati s tisto številko, ki jo bodo zagotovo dosegali prodani čevlji. Nobe-nega dvoma ni, da bo slovenska knjiga v številčnem smislu še naprej zaostajala za čevlji. Knjiga v Sloveniji pač nikoli ne bo čevelj ne tako ne drugače. Ostaja samo vprašanje, na katero v tem trenutku še ni odgovora in na katero lahko s premišljenimi ukrepi na področju slovenske knjige še kako vplivamo: Kakšne knjige bodo to?

PRILOGA

UGOTOVITVE AGENCIJE VALICON IN GRAFIČNI PRIKAZI RAZISKAVE BRANJA IN KUPOVANJA KNJIG

Ugotovitve agencije Valicon v zvezi z raziskavo

Izbrane številke

Izbrani indikatorji branja in izposoje	2014	2019
Bere knjige vsak dan	12 %	9 %
Letno prebere 20 knjig ali več*	16 %	11 %
Povprečno število prebranih knjig letno*	11	10
Obiščejo knjižnico vsaj enkrat mesečno	41 %	38 %
Berejo knjige tudi v tujih jezikih	32 %	35 %
Berejo tudi e-knjige	18 %	18 %
Se ne označujejo za bralce knjig	32 %	37 %

*V slovenščini, brez študijske literature, lastna ocena anketiranca.

Izbrani indikatorji posedovanja in kupovanja	2014	2019
Obiščejo knjigarno vsaj enkrat mesečno	24 %	22 %
Cena tiskane knjige, pri kateri se izbrano knjigo kupi brez večjega razmisleka	12 €	14 €
Kupili več kot 10 knjig v zadnjem letu	5 %	5 %
Povprečno število kupljenih knjig v zadnjem letu	5	5
Kupili vsaj eno e-knjigo v zadnjem letu	4 %	4 %
Ne poseduje niti ene tiskane knjige	3 %	3 %
Poseduje 50 elektronskih knjig ali več	4 %	4 %

Branje knjig

Branje knjig na splošno

- **Dobre dve tretjini anketirancev v populaciji od 18 do 75 let se predstavlja za bralce knjig (67 %):**
  - več kot polovica (56 %) jih trdi, da so brali knjigo v zadnjem mesecu;
  - dodatnih 6 % jih navaja, da so brali knjigo v zadnjih treh mesecih;
  - še dodatnih 5 % pa, da berejo knjige, čeprav niso brali knjige v zadnjih treh mesecih.
- **Med vsemi, ki se predstavljajo kot bralci, jih četrtnina (25 %) navaja, da berejo tudi elektronske knjige** Najvišji je ta delež v starostni skupini od 18 do 24 let (36 %).
- Bralci so ocenili, da sta bila v njihovem življenju najbolj pomembna dejavnika, ki sta vplivala na to, da so danes bralci, dva, in sicer:
  - Družina – starši, sorodniki, domače okolje (45 %);
  - Šola – šola, obšolske dejavnosti, fakulteta (36 %).
- Slaba polovica (48 %) »bralcev« bere knjige samo v slovenščini (33 % vseh anketirancev). Med tujimi jeziki izrazito prevladuje angleščina (37 %). **Branje v tujem jeziku je izrazito bolj prisotno med najmlajšo skupino (18–24 let) in pada z naraščanjem starosti.** Med najmlajšimi je 86 % takih, ki berejo (tudi) v tujih jezikih, medtem ko je med starimi nad 50 let takih »le še« 38 %. **Najmlajši so kritični do izbire literature v slovenščini, kar je v veliko primerih razlog za branje v tujih jezikih.**

Branje knjig v številkah

- **Približno vsak deseti anketiranec (9 %) v starosti od 18 do 75 let bere knjige vsak dan.** Ta delež narašča približno premosorazmerno s starostjo, od 1 % pri najmlajši skupini (18–24 let), do 12 % pri najstarejši skupini (50+).
- Slaba polovica anketirancev (45 %) bere knjige od nekajkrat mesečno do nekajkrat tedensko.
- Če bi se odločili, da so »pravi« bralci le tisti, ki berejo knjige večkrat na teden (ali celo vsak dan), potem je v Sloveniji v populaciji od 18 do 75 let **bralcev knjig slaba četrtnina (24 %).**
- **Povprečno število prebranih knjig v slovenščini, brez študijske literature, znaša v enem letu po oceni anketirancev 10 knjig, torej nekaj manj kot ena knjiga na mesec (9,9).** Povprečje narašča s starostjo, od 6 knjig pri mlajših, do 12 pri najstarejših.

Zvrsti in informacije o vsebini

- Med knjigami, ki so jih anketiranci prebrali v zadnjih treh mesecih, prepričljivo zmaguje leposlovje za odrasle – **dve od petih prebranih knjig v zadnjih treh mesecih sta bili leposlovni.** Te zvrsti je nekoliko manj pri najmlajših (18–24 let), nekoliko več pa v najstarejši starostni skupini (50+).
- Sledijo priročniki (25 %), stvarna literatura (12 %) in knjige za otroke in mladino (11 %) ter strokovna literatura (9 %).
- **Informacije o knjigah dobijo bralci najpogosteje v knjižnici, pri »pomembnih drugih«** (prijatelji, sodelavci, znanci, sorodniki) - več kot 80 % jih pogosto ali včasih dobi informacije o knjigah iz navedenih virov.

Branje leposlovja

- **Dobra desetina (11 %) anketirancev je v času anketiranja brala leposlovno knjigo** (med mlajšimi 3 %, med najstarejšimi 14 %), dodatna slaba petina odgovarja, da se je to primerilo v zadnjem tednu (8 %) ali mesecu (9 %), četrtnina pa, da je bilo to pred več kot enim mesecem (10 %) ali pred več kot pol leta (15 %).
- **Polovica vseh, ki berejo leposlovje kot vir knjige navaja knjižnico** (nekoliko nižji je ta delež med starejšimi od 50 let), slaba petina (18 %) pa, da so si jo izposodili pri prijatelju, znancu ali sorodniku.
- **Daleč najbolj priljubljeni med leposlovjem so prevedeni romani (61 %)**. Slovenski romani so na drugem mestu z 26 %. Ta delež je nekoliko višji med starejšimi bralci (33 %).
- **Najbolj priljubljeni romani so detektivke in kriminalke (39 %), ljubezenski romani (37 %) ter zgodovinski romani (32 %)**. Klasični roman navaja vsak četrti bralec leposlovja (23 %), fantazijski ali znanstvenofantastični roman pa približno vsak sedmi (15 %). Pri tem je nujna opomba, da je bila interpretacija o zvrsti in oznaki zvrsti romana v celoti prepuščena anketirancem.
- Najvišji delež po starosti znotraj posamezne zvrsti:
  - Kriminalke in detektivke: 18–24 let (64 %)
  - Ljubezenski: 25–34 let (54 %)
  - Zgodovinski: 18–24 let (42 %)
  - Klasični roman oz. sodobni roman: 50+ let (30 %)
  - Fantazijski ali znanstvenofantastični: 18–24 let (34 %)
- **Najbolj pomemben kriterij pri izbiri je priporočilo »pomembnih drugih«, torej prijateljev in znancev – te kot zelo pomemben kriterij izbire navaja skoraj 28 % vseh**

bralcev leposlovja, dodatnih 48 % pa kot še vedno pomemben kriterij izbire. **Sledi opis vsebine in/ali avtorja na platnici** (18 % zelo pomembno, 48 % pomembno). Še trije kriteriji so relativno pomembni, uveljavljenost ali poznavanje avtorja (10 % / 47 %), dobre knjižne ocene ali nagrade (11 % / 36%) ter poznavanje kakovosti prevajalca (11 % / 32 %). **Pomembnost dveh najbolj pomembnih kriterijev s starostjo upada.**

Segmentacija bralcev

- Anketirance smo razvrstili v štiri segmente glede na to, **kako pogosto berejo knjige in koliko knjig v slovenščini, ki niso vezane na delo ali študij, so prebrali v zadnjih 12 mesecih.** Na ta način smo dobili sledeče štiri segmente bralcev:
  - **Redni bralci (13 %):** berejo vsaj enkrat do trikrat mesečno in so prebrali več kot deset knjig v slovenščini v zadnjih 12 mesecih, ki niso vezane na delo ali študij.
  - **Pogosti bralci (19 %):** berejo vsaj enkrat do trikrat mesečno, a so prebrali največ do deset knjig v slovenščini v zadnjih 12 mesecih, ki niso vezane na delo ali študij.
  - **Občasni bralci (24 %):** berejo redkeje kot vsaj enkrat mesečno in so prebrali do deset knjig v slovenščini v zadnjih 12 mesecih, ki niso vezane na delo ali študij.
  - **Nebralci (43 %):** ne sodijo v nobenega od zgornjih treh segmentov (torej so lahko na primer zatrdili, da berejo knjige vsaj enkrat do trikrat mesečno, a niso prebrali v zadnjih 12 mesecih nobene knjige v slovenščini, ki ne bi bila vezana na delo ali študij).

Branje in otroci

- Med tistimi, ki imajo otroke, jih dobra desetina (12 %) otrokom bere na glas vsak dan, dodatna slaba petina (17 %) pa večkrat na teden.
- Najpogostejši vir knjig za otroke so šolske in splošne knjižnice (59 % in 54 %), slaba polovica (47 %) staršev pa navaja (tudi) domačo knjižno zbirko, medtem ko jih dobra četrtina (26 %) knjige kupuje sproti.

Razlogi za zavračanje branja knjig

- Pričakovano je najpogostejši odgovor na vprašanje, zakaj ne berejo knjig (vprašana je bila približno tretjina anketirancev, ki se ne predstavljajo kot bralci), pomanjkanje časa (50 %). Gre za t. i. posreden odgovor, ki prikriva resnične razloge, ki stojijo za dejstvom, da nekdo ni bralec knjig, in so razvidni iz ostalih odgovorov na to vprašanje.
- Med temi ostalimi odgovori je na vrhu odgovor »branje me ne zanima, ne privlači« (31 %). Med najmlajšimi (18–24 let), se kot razlog zakaj ne berejo knjig, nadpovprečno pogosto pojavlja ukvarjanje z drugimi aktivnostmi (tudi gledanje televizije).
- Pri starejših od 50 let se značilno bolj pogosto pojavi »slab vid/zdravstvene težave« (15 %).

Obiskovanje knjižnic

- **Vsak drugi anketiranec obišče knjižnico vsaj vsake tri mesece.** Tedensko obišče knjižnico 6 %, vsake 14 dni pa 16 % anketirancev. Vsak deseti (9 %) obišče knjižnico enkrat na mesec.

- Najpogosteje v knjižnice prihajajo najmlajši (18–24 let) in tisti v srednjih letih (35–49 let) – **več kot dve petini enih in drugih je v knjižnici vsaj enkrat na mesec**. Med najmlajšimi pa je 16 % takih, ki knjižnice obiskujejo tedensko.
- Gledano v celoti je takšnih, ki berejo in ne hodijo v knjižnice, le 7 % - velika večina bralcev torej tudi obiskuje knjižnice. Obstaja pa relativno velik delež takšnih, ki sicer ne berejo, a hodijo v knjižnico – teh je 17 % med vsemi anketiranci.
- Najpogosteje se izposojata žanrska literatura (26 %) in leposlovje za odrasle (24 %). Sledijo priročniki, knjige za otroke in mladino ter strokovna literatura – pri slednji izrazito izstopajo mladi.

Kupovanje in posedovanje knjig

Kupovanje knjig

- **Skoraj polovica anketirancev (47 %) odgovarja, da kupujejo (tiskane ali elektronske) knjige**. Najvišji je ta delež v starostni skupini od 25 do 34 let (56 %).
- Večina knjige kupuje zase (60 %). Kot glavni razlog kupovanja se navaja ljubezen do branja – **»ker rad berem« (51 %) ter »vseživljenjsko izobraževanje« (45 %)**. Slaba tretjina (30 %) knjige kupuje, ker predstavljajo vrednost, slaba četrtnina z namenom ustvarjanja domače knjižnice (za otroke ali zase), dobra petina (21 %) pa kupuje knjige kot darila.
- **Knjige se najpogosteje kupujejo v knjigarnah (47 %), sledijo trgovski centri in druge trgovine z mešanim blagom (22 %)**.

- **Knjigarno vsaj enkrat mesečno obišče skoraj vsak četrti anketiranec (22 %).** Zanimivo pa sta najpogostejša razloga obiska naključje – »grem mimo« (28 %) ter nakup nečesa, kar ni knjiga (24 %). Šele na tretjem mestu je razlog nakup točno določene knjige (19 %).
- **12 % anketirancev je v zadnjem letu kupilo več kot šest tiskanih knjig, vsak dvajseti (5 %) pa več kot deset knjig.** Med vsemi, ki so kupili vsaj eno tiskano knjigo, je povprečno število kupljenih knjig v zadnjem letu 5,2. Najpogostejši kupci tiskanih knjig so stari med 35 in 49 let (v povprečju šest knjig), najmanj pa jih kupujejo v starosti nad 50 let (v povprečju 3,8 kupljene knjige).
- Pri dobri četrtini (28 %) vseh, ki so kupili vsaj eno tiskano knjigo, so bile med kupljenimi knjigami tudi knjige v tujih jezikih. Ostali so kupovali le knjige v slovenskem jeziku. V največji meri po knjigah v tujem jeziku posegajo mlajši od 34 let, še posebej v skupini od 18 do 24 let.
- **Med kupljenimi tiskanimi knjigami v slovenščini je največ leposlovja za odrasle (31 %), sledijo knjige za otroke in mladino (29 %).** Leposlovje dosega najvišji delež med najmlajšimi (49 %).
- **Kupovanje elektronskih knjig je redek pojav,** le 4 % jih trdi, da so kupili vsaj eno elektronsko knjigo. Večina teh knjig je pričakovano v angleškem jeziku (»vse« v več kot dveh petinah primerov).

Cena knjige

- **Cena je daleč najbolj pomemben kriterij za nakup knjige v slovenskem jeziku,** 29 % anketirancev navaja to kot zelo pomemben, dodatnih 59 % pa kot pomemben razlog. Ostali kriteriji so precej manj pomembni.

- **Meja, pri kateri se povprečni kupec ustavi in razmisli, ali bo kupil določeno knjigo, znaša v povprečju 14** (10 € v najmlajši skupini, skoraj 16 € v najstarejši).
- **Pri e-knjigi so zneski nižji** in cena e-knjige znaša 6 € (pri starostni skupini 15–24 let pod 5 €).

Segmentacija kupcev

- Anketirance smo razvrstili v štiri segmente glede na to, **koliko novih tiskanih knjig so kupili v zadnjih 12 mesecih in kolikšna je cena, pri kateri kupijo knjigo brez večjega razmisleka**. Na ta način smo dobili sledeče štiri segmente kupcev:
  - **Hvaležni kupci (19 %)**: v zadnjih 12 mesecih so kupili vsaj eno knjigo, knjigo kupijo brez večjega razmisleka tudi če stane več kot 10 evrov.
  - **Preudarni kupci (16 %)**: v zadnjih 12 mesecih so kupili vsaj eno knjigo, knjigo kupijo brez večjega razmisleka, če stane manj kot 10 evrov.
  - **Nezanesljivi kupci (12 %)**: v zadnjih 12 mesecih niso kupili knjige, knjigo kupijo brez večjega razmisleka, če stane manj kot 10 evrov.
  - **Niso kupci (53 %)**: ne sodijo v nobenega od zgornjih treh segmentov.

Posedovanje knjig

- Anketiranci so lahko ocenili število knjig, ki jih posedujejo doma, na dva načina: bodisi so ocenili število bodisi navedli obseg knjig v metrih – pri slednjem smo za izračun števila uporabili razmerje en meter = 40 knjig. Na ta način smo dobili oceno velikosti domačih knjižnic.

- **Le 3 % anketirancev je odgovorilo, da doma nimajo niti ene tiskane knjige.**
- Slabi dve tretjini anketirancev (65 %) posedujeta do 100 knjig (od tega jih ima dobra polovica do 50 knjig), 17 % anketirancev med 100 in 200 knjig, ena desetina med 200 in 500 knjig, 5 % anketirancev pa ima v domači lasti več kot 500 knjig. Velika večina knjig v domači lasti je v slovenskem jeziku, nad 20 odstoten delež knjig v tujih jezikih ima 11 % anketirancev, ta delež pa je višji med najmlajšimi anketiranci (24 %).
- **Slaba petina (18 %) anketirancev poseduje vsaj eno elektronsko knjigo.** Največ tovrstnih knjig je doma v starostni skupini med 18 in 24 let (34 % jih poseduje vsaj eno). **Več kot 50 elektronskih knjig poseduje 4 % anketirancev.**

Segmentacija glede na branje in kupovanje knjig

Segmenti

- Na osnovi prej opisanih segmentacij anketirancev glede na branje in kupovanje knjig, smo jih s kombinacijo ene in druge segmentacije (križanja) razvrstili v pet segmentov glede na to, **kakšni bralci in kakšni kupci knjig so**. Na ta način smo dobili sledeče segmente kupcev:
  - **bralci-kupci (19 %):** Redni ali pogosti bralci, ki so kupili vsaj eno knjigo v zadnjem letu dni (sodijo torej med preudarne ali hvaležne kupce).
  - **Samo bralci (14 %):** Redni ali pogosti bralci, ki v zadnjem letu niso kupili niti ene knjige (t. i. nezanesljivi kupci) ali knjig sploh ne kupujejo.

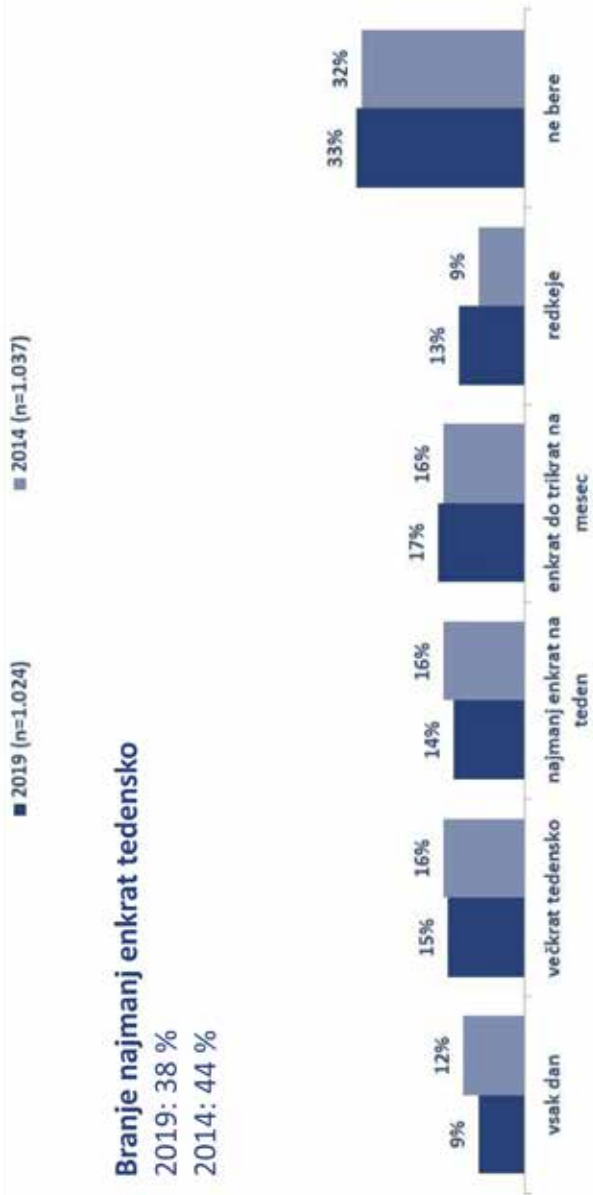
- **Redki bralci-kupci (16 %):** Redki bralci knjig, ki so kupili vsaj eno knjigo v zadnjem letu dni (sodijo torej med preudarne ali hvaležne kupce).
- **Samo redki bralci (21 %):** So redki bralci knjig, ki v zadnjem letu niso kupili niti ene knjige (t. i. nezanesljivi kupci) ali knjig sploh ne kupujejo, ali sodijo v skupino nebralcev, ki so hkrati nezanesljivi kupci.
- **Indiferentni do knjig (30 %):** Ne berejo in ne kupujejo knjig.

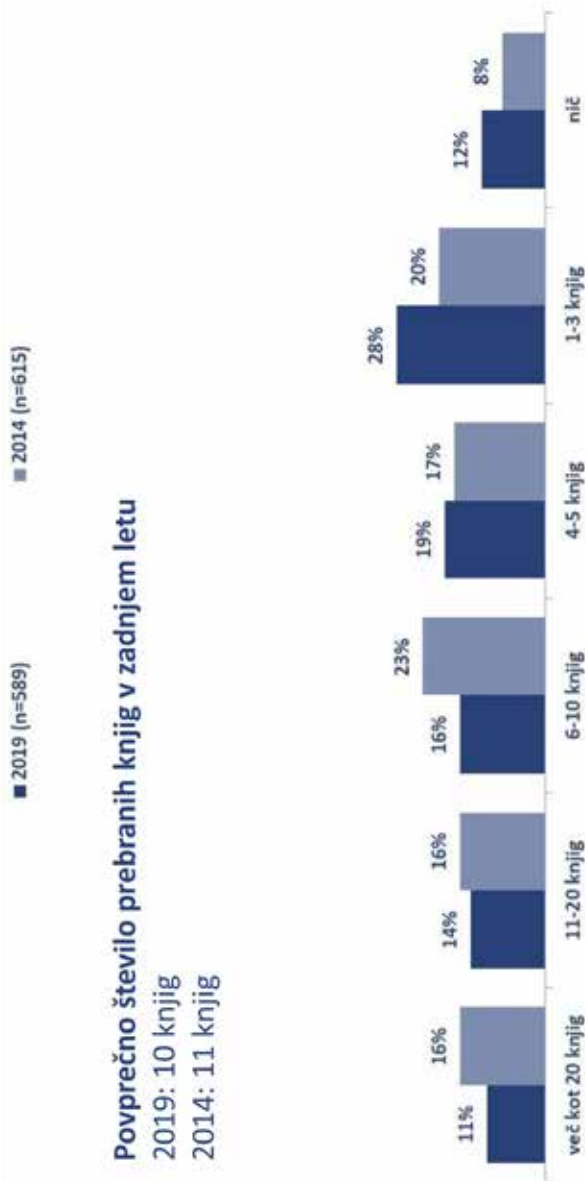
Neposredne primerjave podatkov iz let 2014 in 2019

Pogostost branja knjig

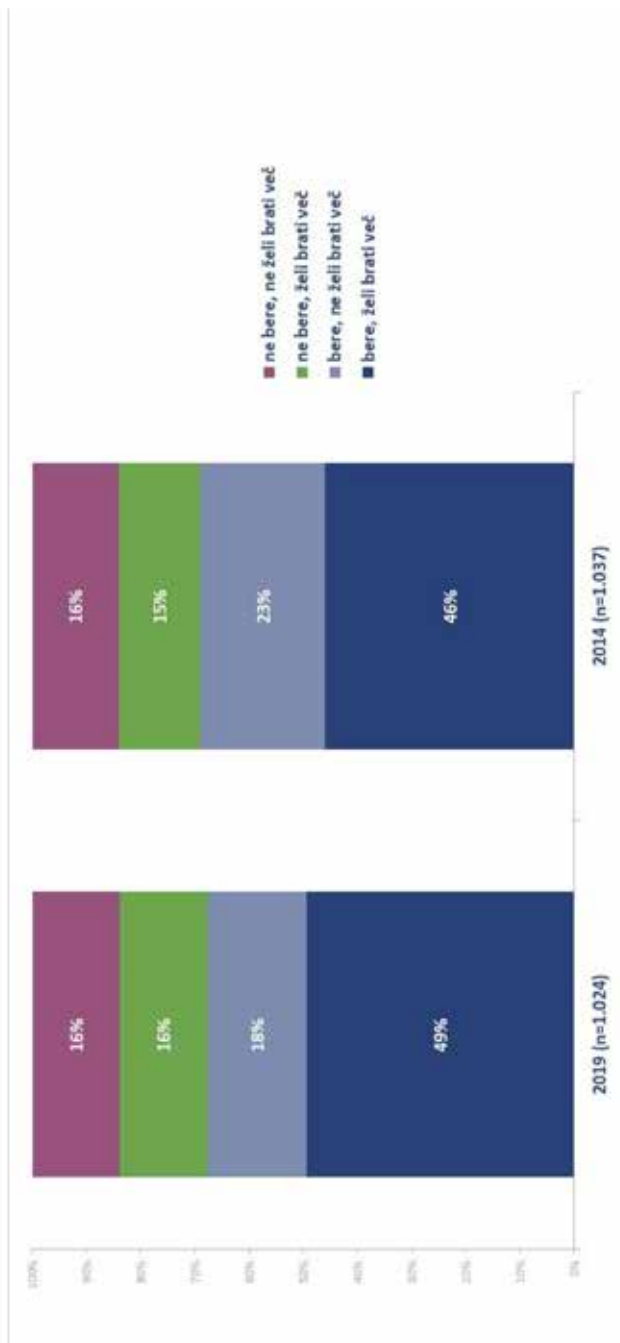
Osnova: tisti, ki berejo

Število prebranih knjig v zadnjem letu

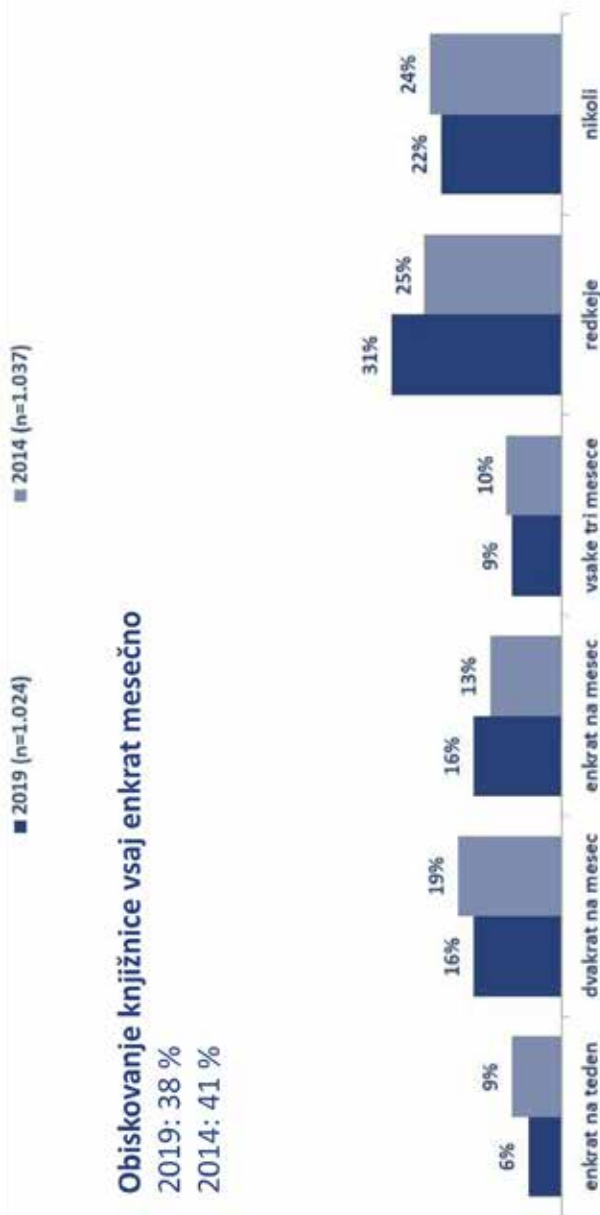
Osnova: tisti, ki berejo

Branje in želja po branju – delež skupine v populaciji

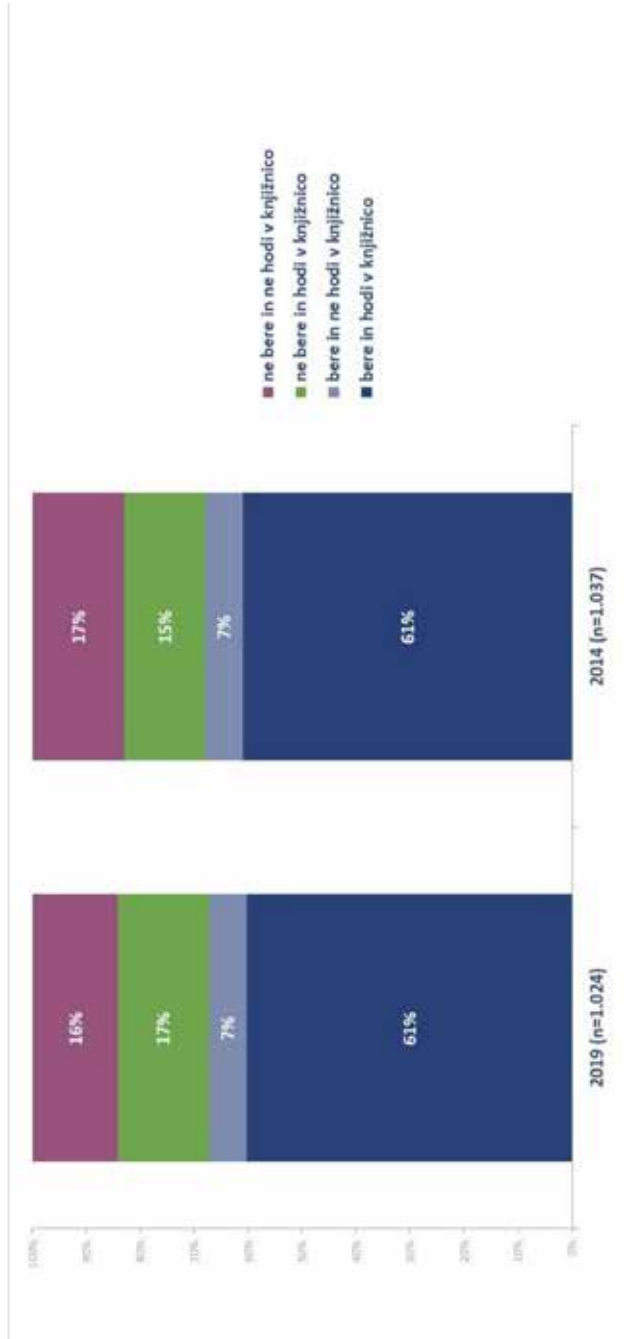
Osnova: vsi anketirani

Pogostost obiskovanja knjižnice

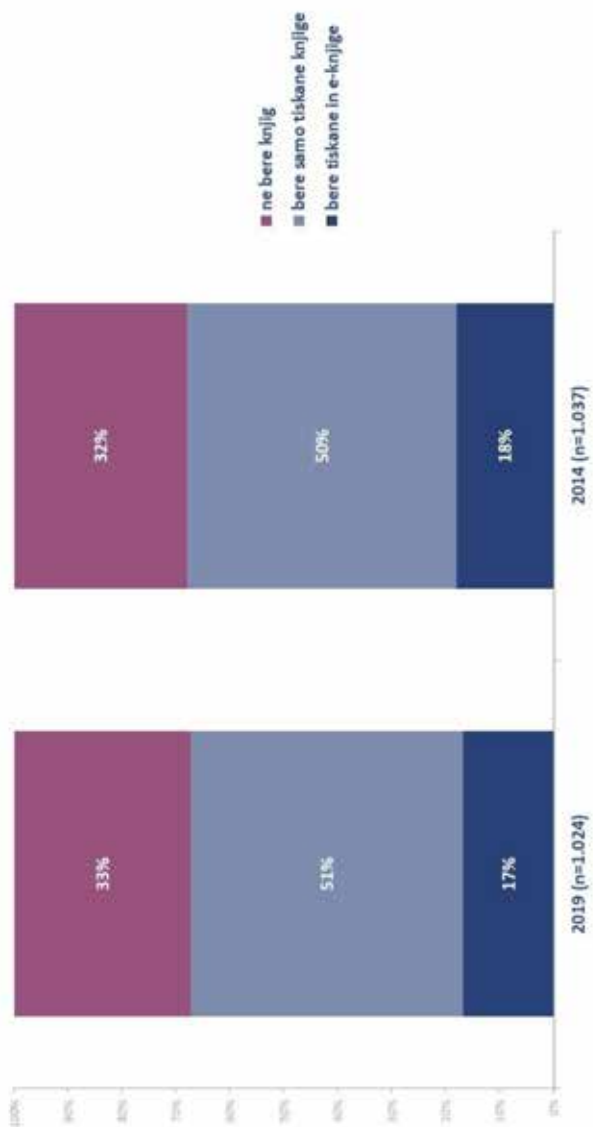
Osnova: vsi anketirani

Branje in obiskovanje knjižnic – delež skupine v populaciji

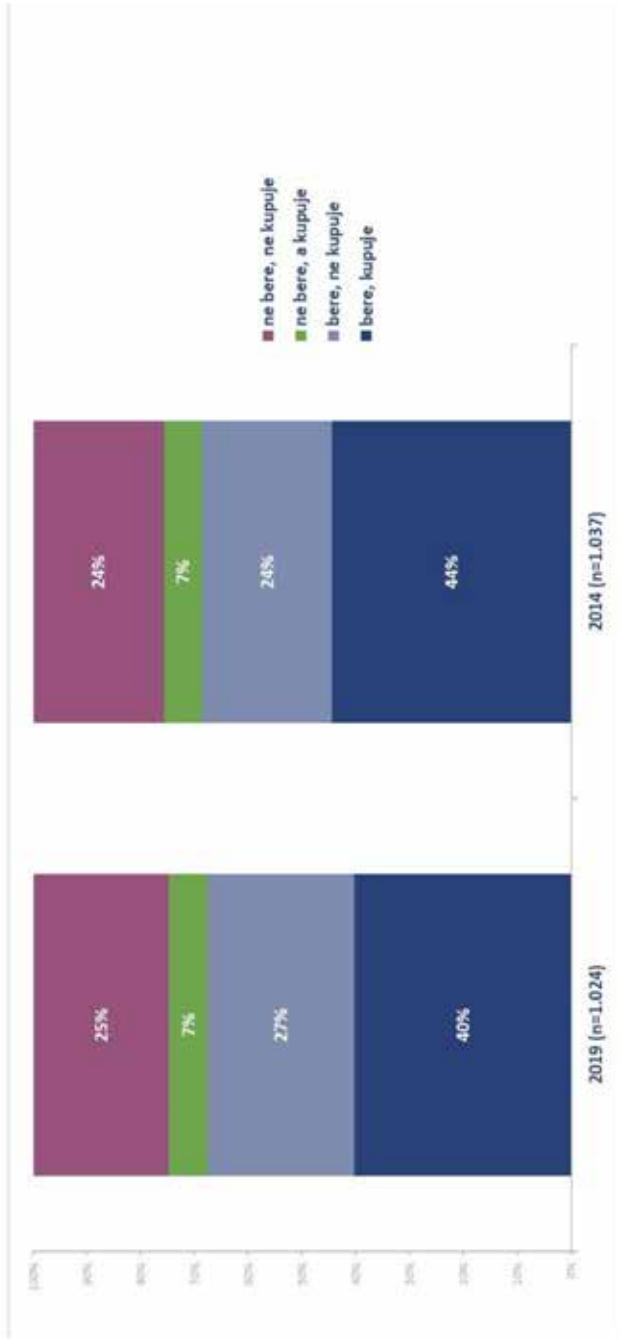
Osnova: vsi anketirani

Kombinacija branja tiskanih in e-knjig

Osnova: vsi anketirani

Kombinacija branja in kupovanja knjig – delež skupine v populaciji

Osnova: vsi anketirani

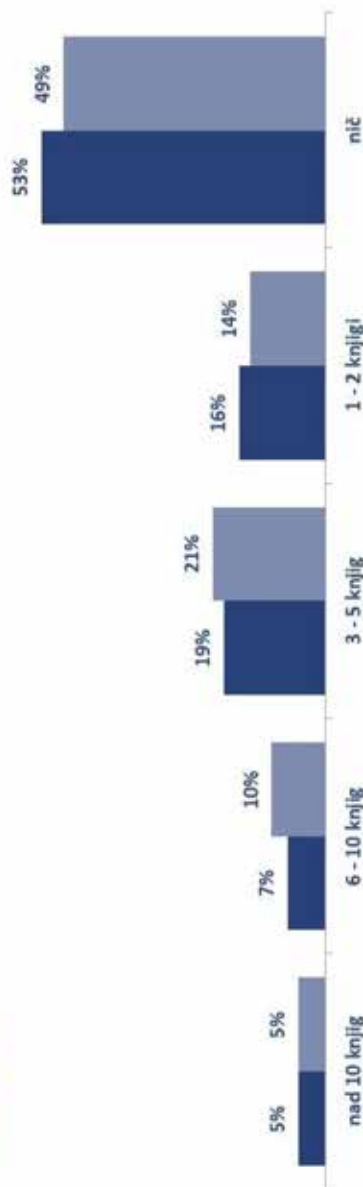
Število kupljenih tiskanih knjig v zadnjem letu

■ 2019 (n=910) ■ 2014 (n=942)

Vsaj 3 kupljene knjige v zadnjem letu

2019: 31 %

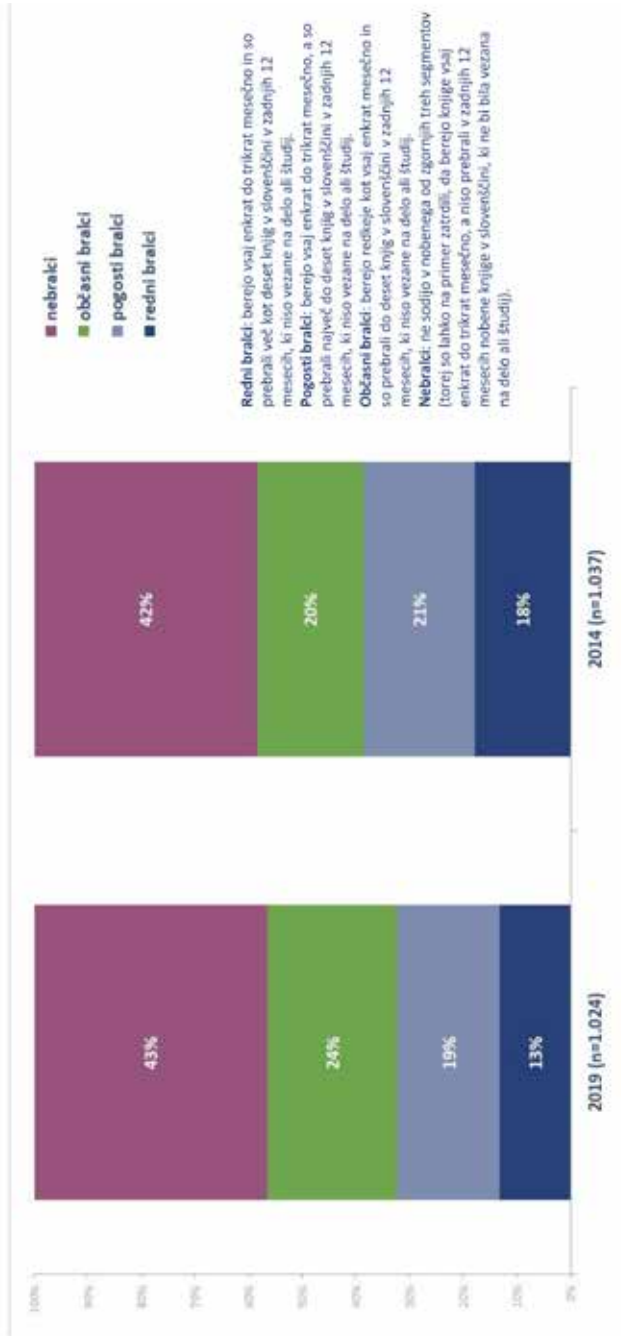
2014: 36 %

Osnova: vsi anketirani

Segmentacija glede na pogostost in količino branja

Segmentacija glede na kupovanje knjig

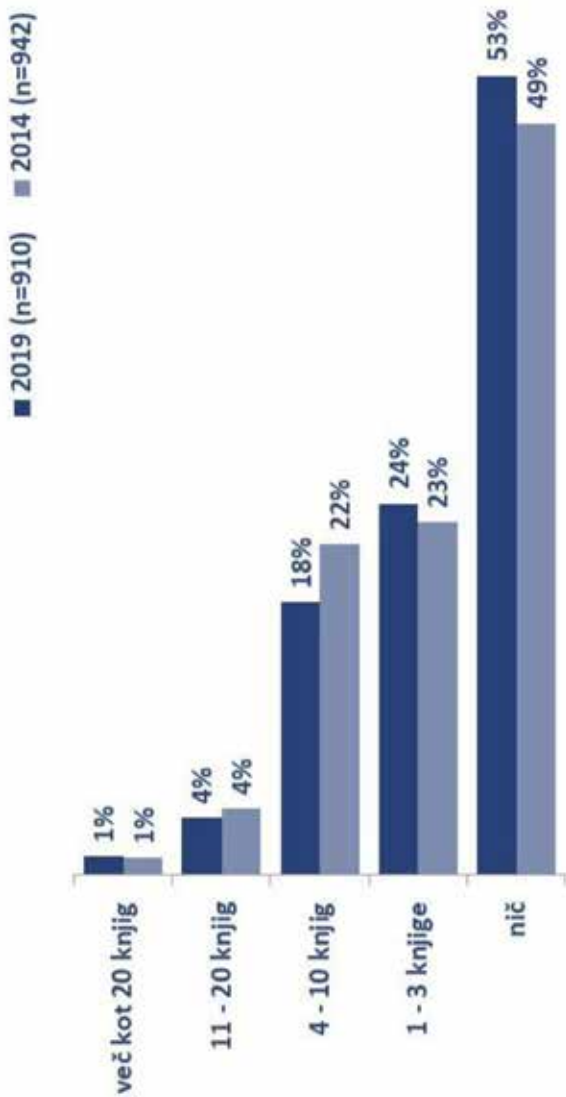

Osnova: vsi anketirani

Segmentacija glede na branje in kupovanje knjig

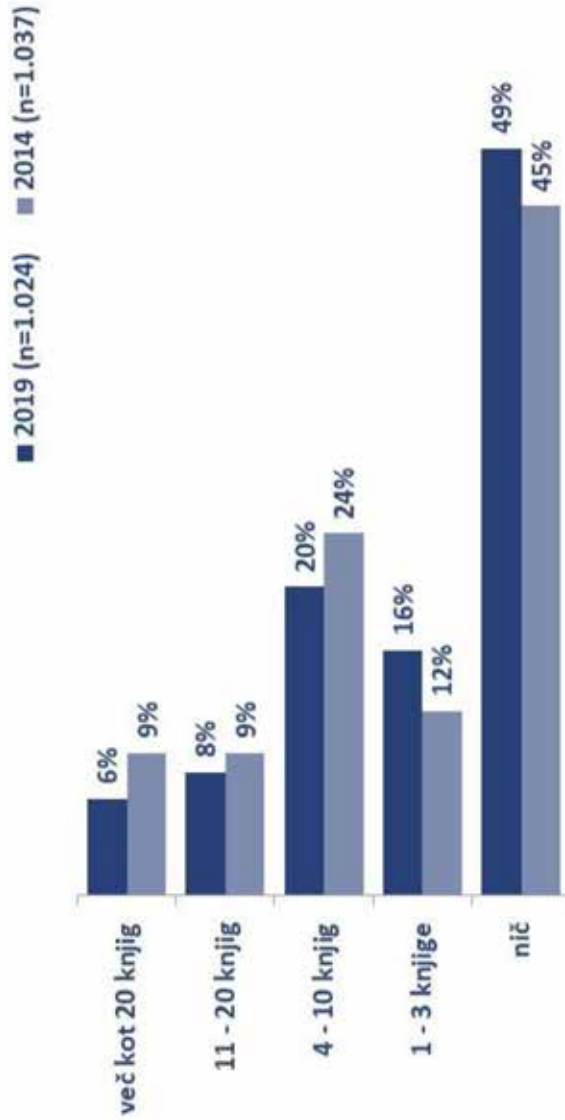
Število kupljenih knjig v zadnjem letu

Osnova: vsi anketirani, ki so navedli število knjig

Število prebranih knjig v zadnjem letu

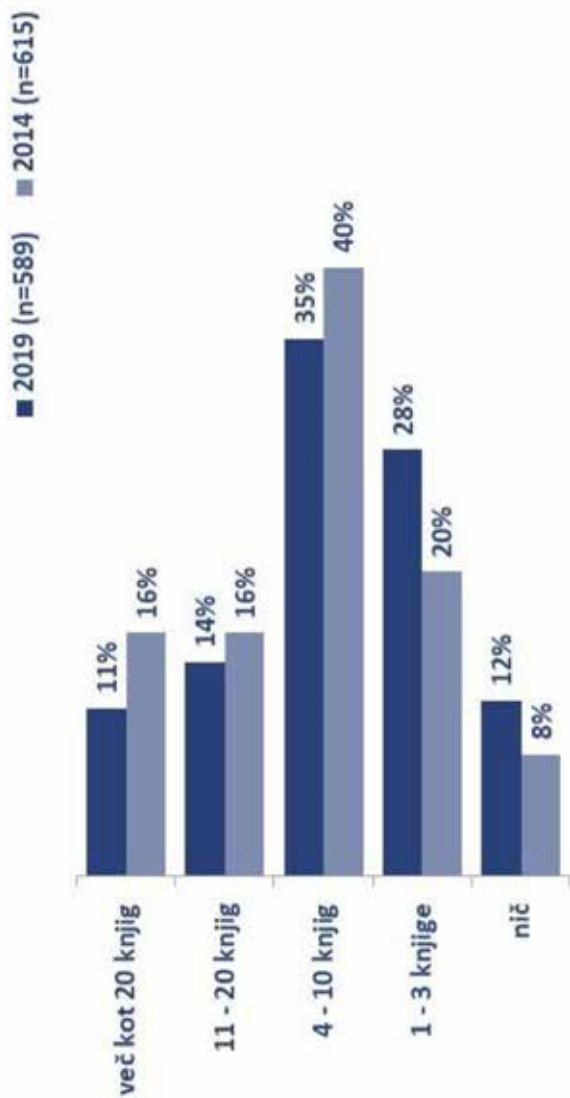
Celotna populacija

Osnova: Vsi anketirani

Število prebranih knjig v zadnjem letu

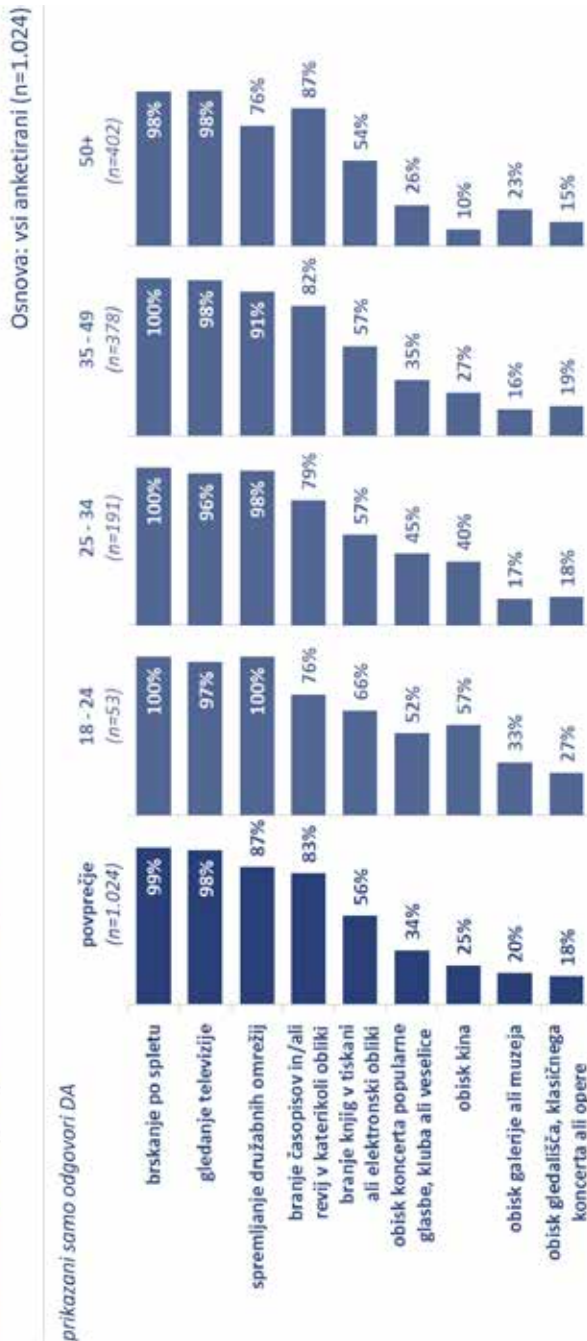
Bralci knjig

Osnova: Bralci knjig

Rezultati raziskave 2019

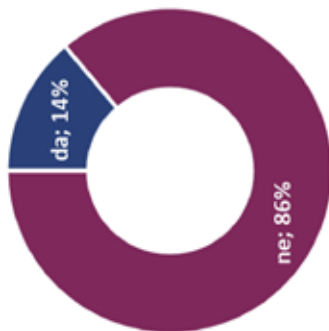
Aktivnosti, ki so jih počeli v zadnjem mesecu

Ali ste v zadnjem mesecu v prostem času počeli katero od naslednjih dejavnosti?

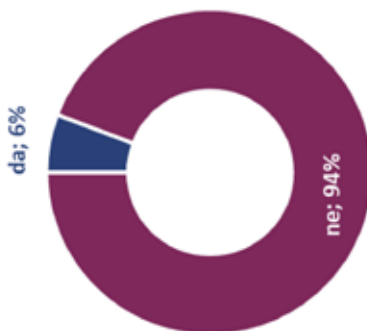
Branje in poslušanje knjig

branje tiskanih ali elektronskih knjig v zadnjih treh mesecih

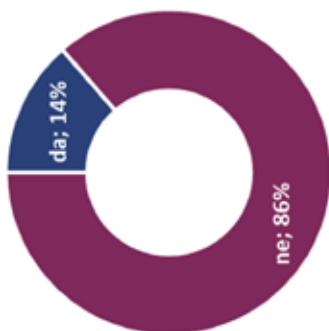
Osnova: tisti, ki niso brali knjig v zadnjem mesecu (n=449)

poslušanje zvočnih knjig v zadnjih treh mesecih

Osnova: vsi anketirani (n=1.024)

branje knjig med tistimi, ki niso brali knjig v zadnjih treh mesecih

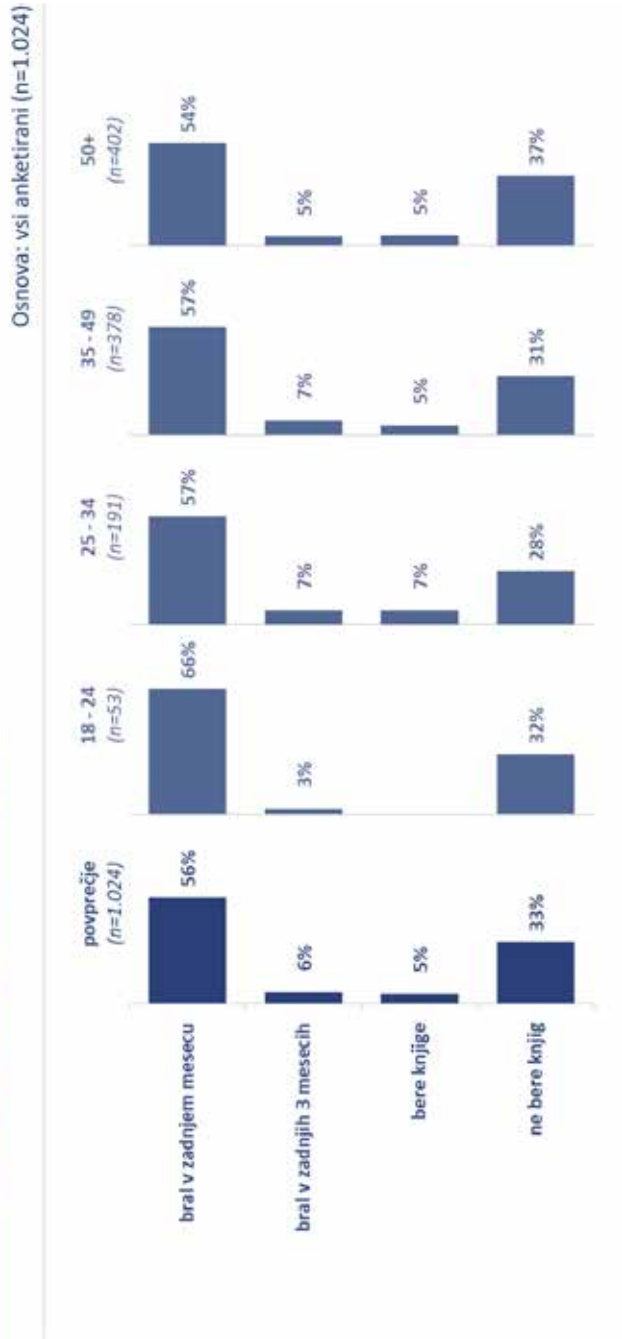

Osnova: tisti, ki niso brali knjig v zadnjih treh mesecih (n=387)

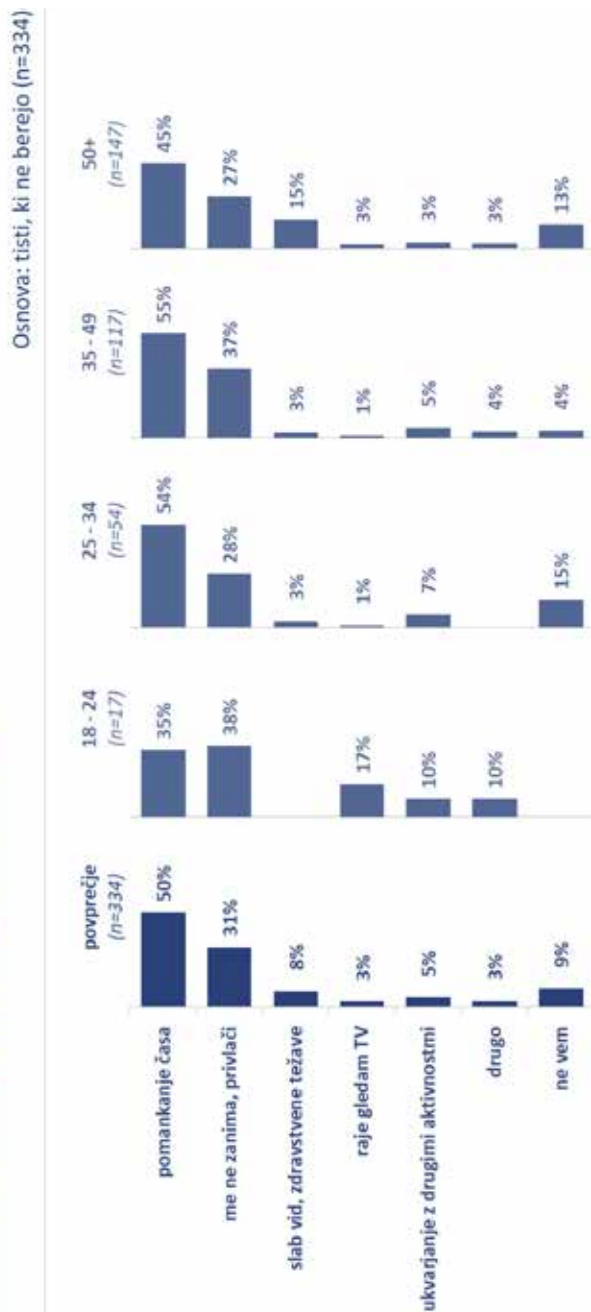
Ste v zadnjih treh mesecih prebrali kakšno knjigo v tiskani ali elektronski obliki? // Ste v zadnjih treh mesecih poslušali kako zvočno knjigo? // Bi sebe označili kot bralca knjig, torej da berete knjige?

Razvrstitev v skupine glede na pogostost branja

Pomanjkanje časa je glavni razlog nebranja knjig

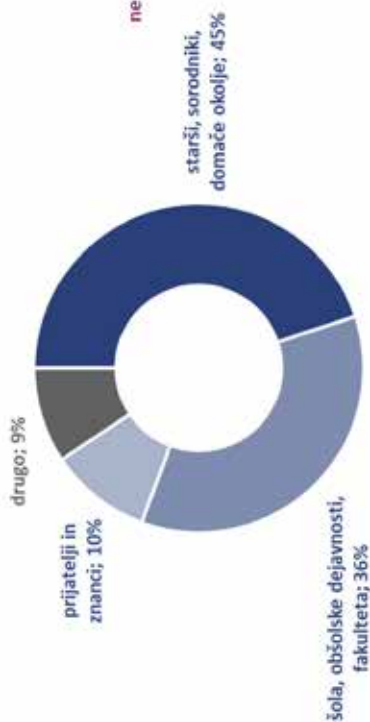

Kaj je glavni razlog, ob ne berete knjig?

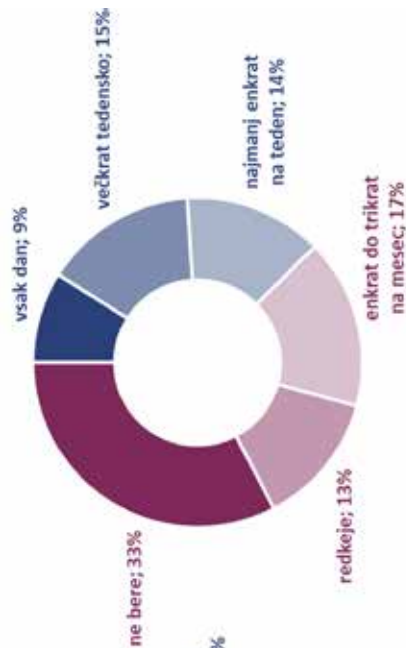
Branje knjig

Osnova: tisti, ki berejo (n=690)

najpomembnejši dejavniki vpliva na branje knjig

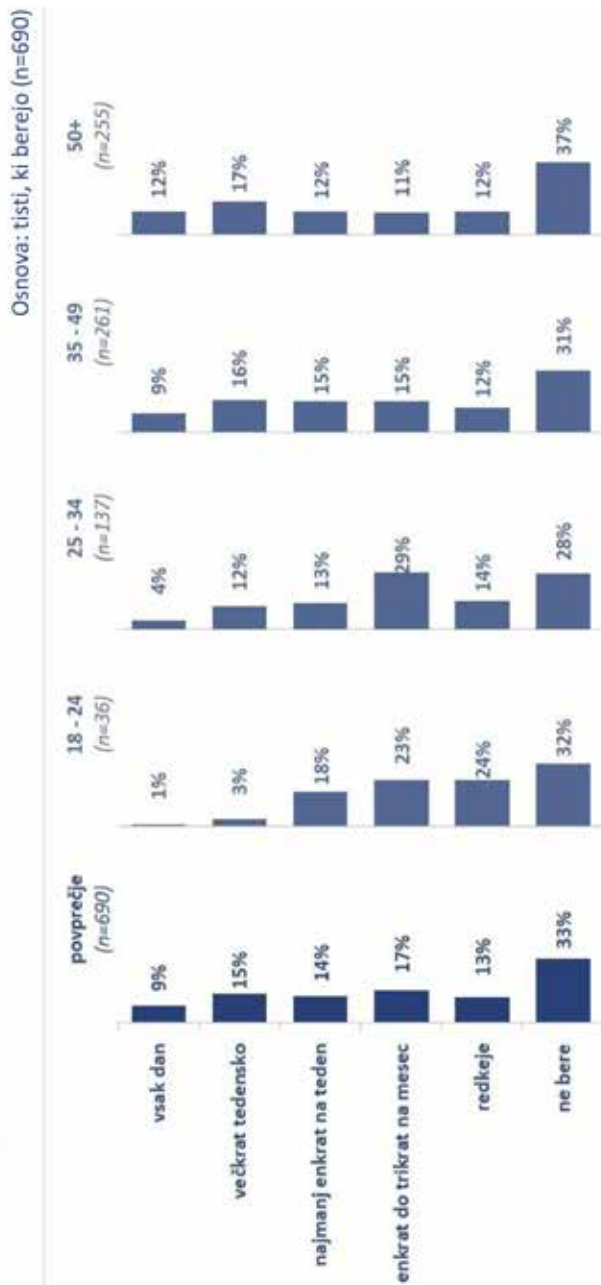

pogostost branja knjig

Kateri dejavniki v vašem življenju najbolj vplivajo na to, da berete knjige. // Kako pogosto berete knjige?

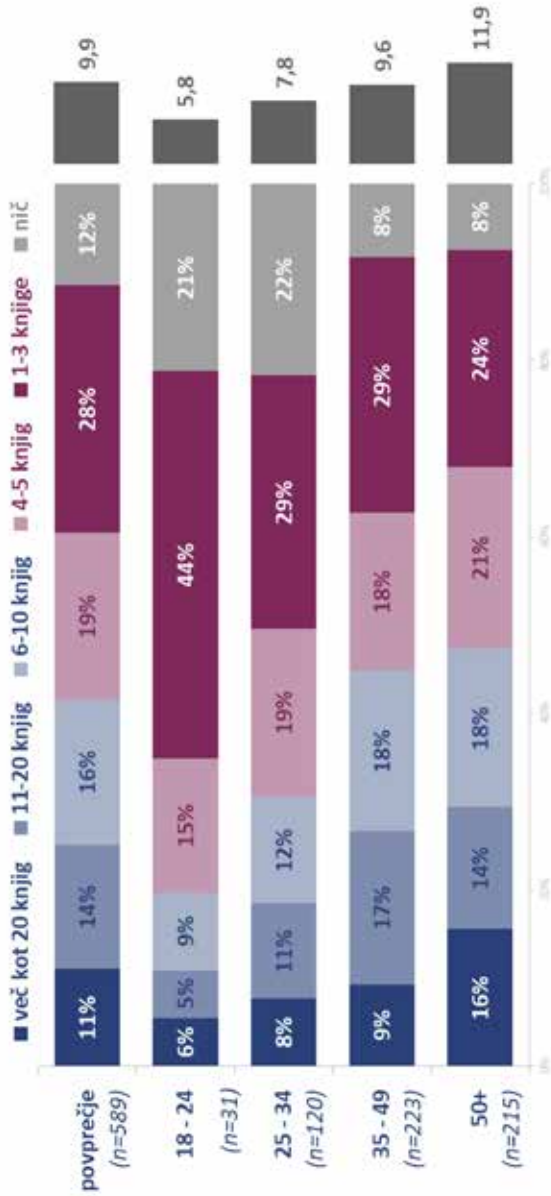
Pogostost branja knjig

Kakšno pogostoto berete knjige?

Število prebranih knjig v slovensčini v zadnjem letu dni

Osnova: anketirani, ki berejo knjige (n=589)

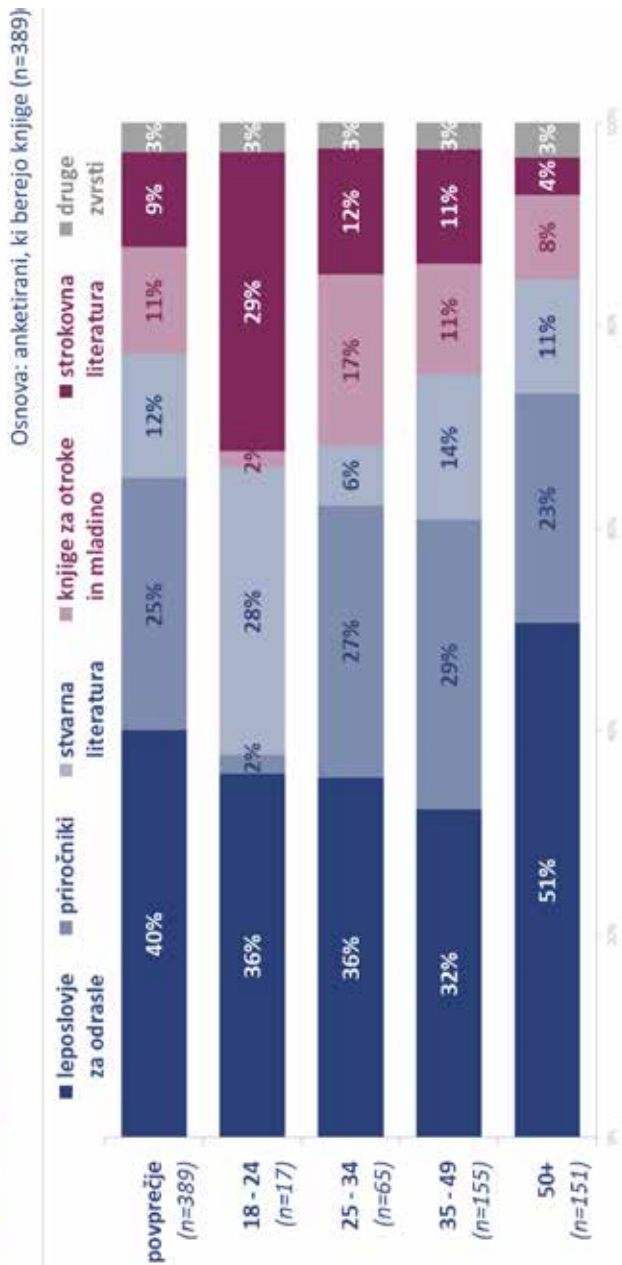
Prilžina kolikšno knjigo v slovensčini. Če nista vezane na delo ali študij, ste ohranili v zadnjih 12 mesecih?

Število prebranih knjig v slovensčini v zadnjih treh mesecih

Približno koliko knjig v slovensčini, ki niso vezane na delo ali študij, ste prebrali v zadnjih 3 mesecih?

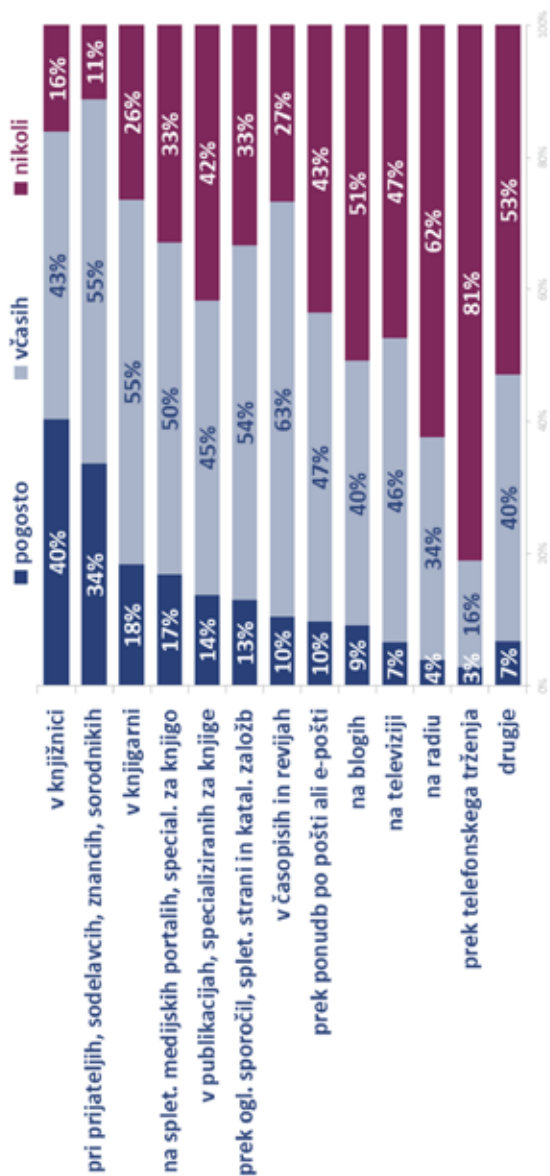
Delež zvrsti glede na število prebranih knjig

Omenili ste, da ste v zadnjih 3 mesecih prebrali (od knjig, ki niso vezane na delo ali študij). Razvrstite jih po naslednjih zvrsteh:

Knjižnice, prijatelji, sodelavci, znanci so najpogostejši vir informacij o knjigah

Osnova: tisti, ki berejo (n=690)

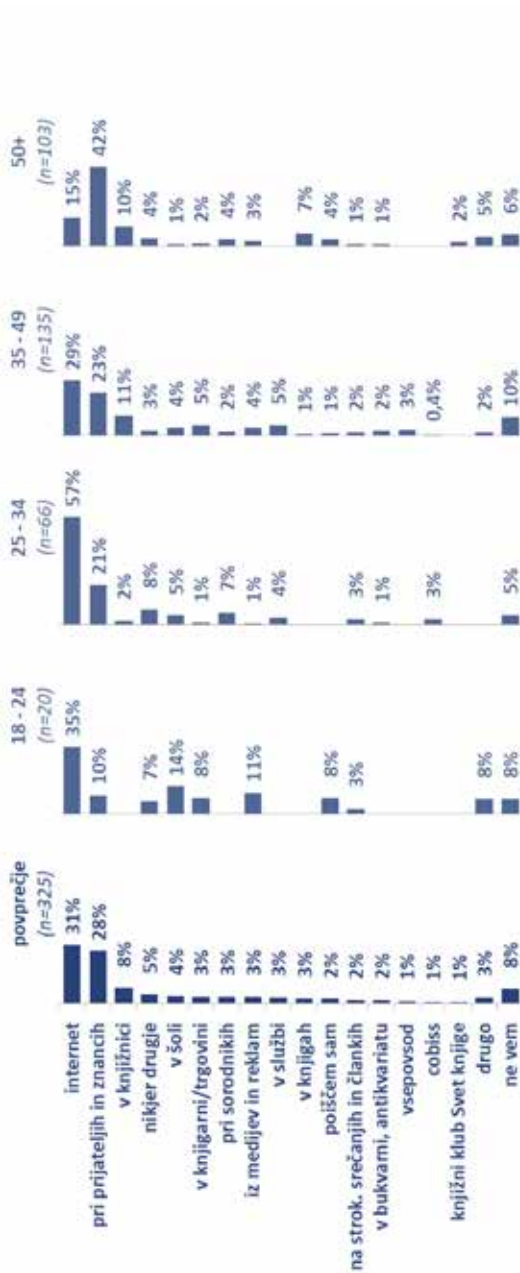

Kako pogosto dobite informacije o knjigah, ki vas zanimajo:

Informacij o knjigah

Osnova: tisti, ki berejo (n=325)

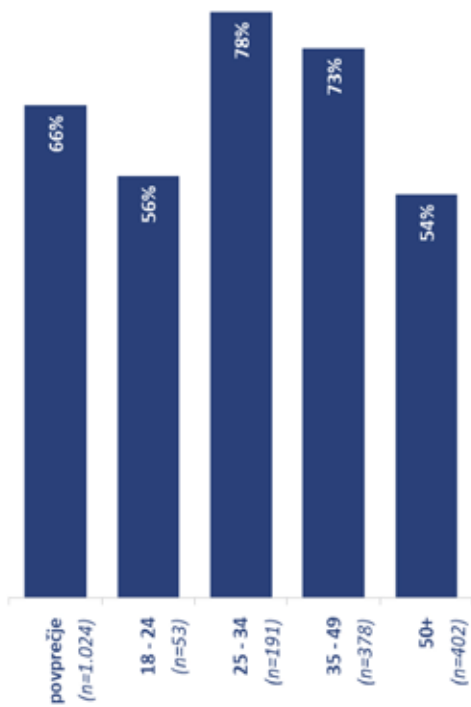

Kje drugje dobite informacije o knjigah, ki vas zanimajo?

Želja po branju

Osnova: vsi anketirani (n=1.024)

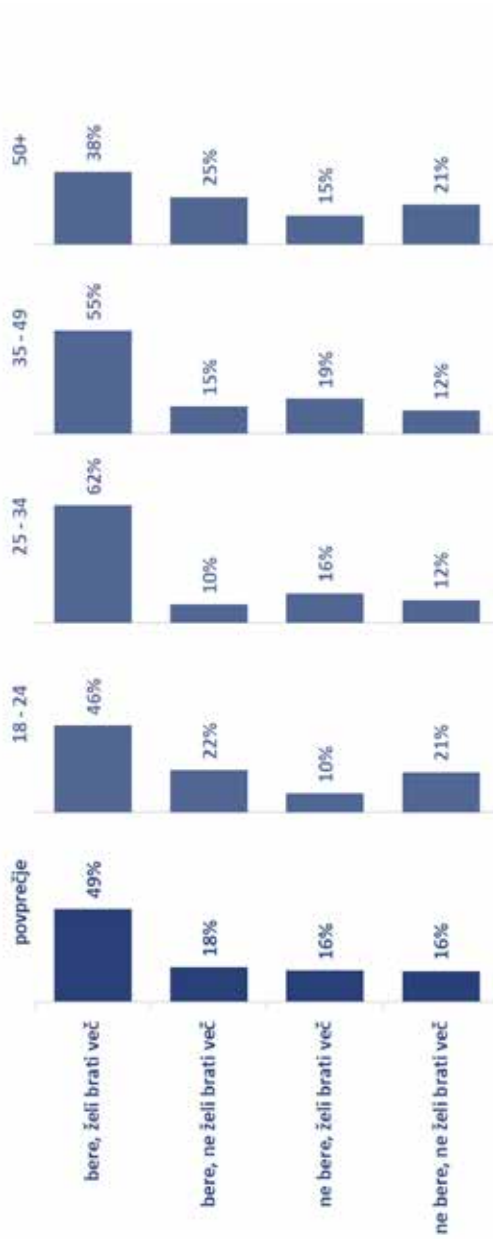
prikazani samo odgovori DA

Bi želeli brati več knjig kot sedaj?

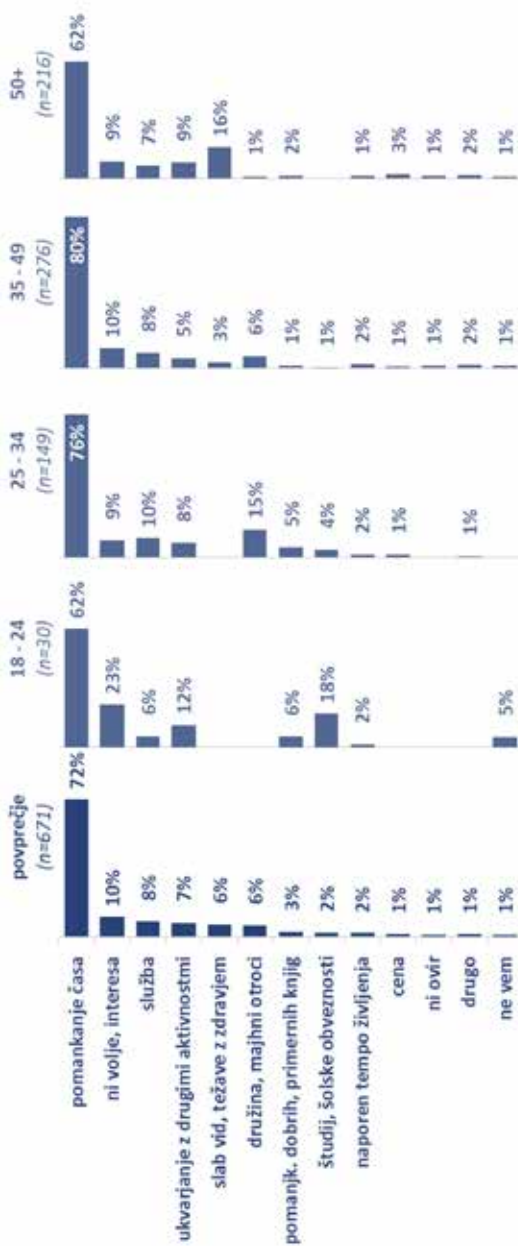
Branje in želja po branju - kombinacija

Osnova: vsi anketirani (n=1.024)

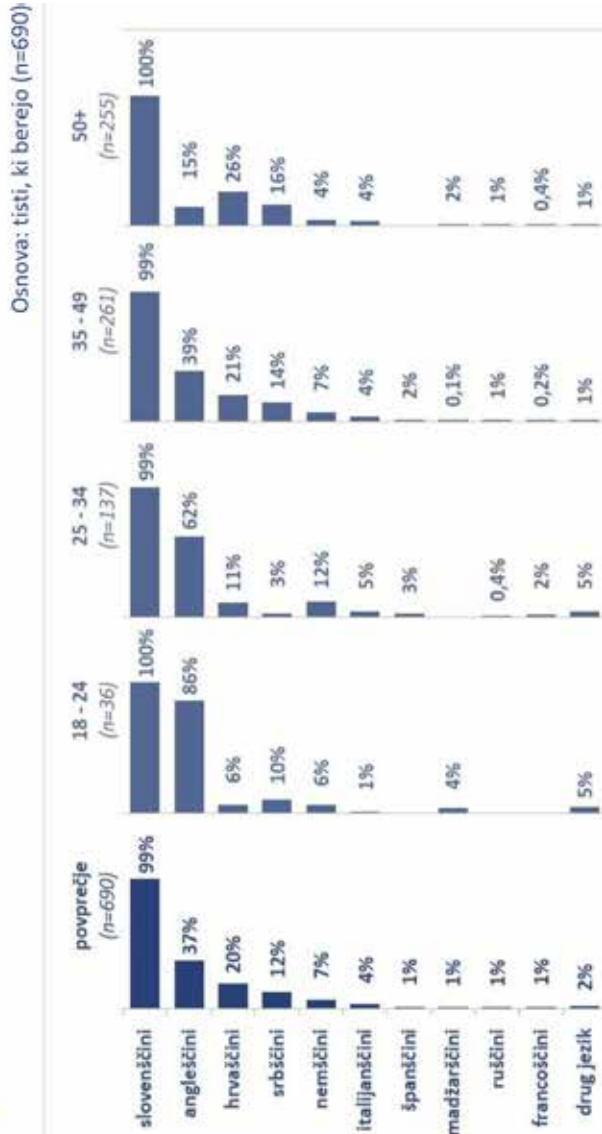
Pomanjkanje časa je največji dejavnik, ki preprečuje, da bi anketiranci brali več

Osnova: tisti, ki želijo več brati (n=671)

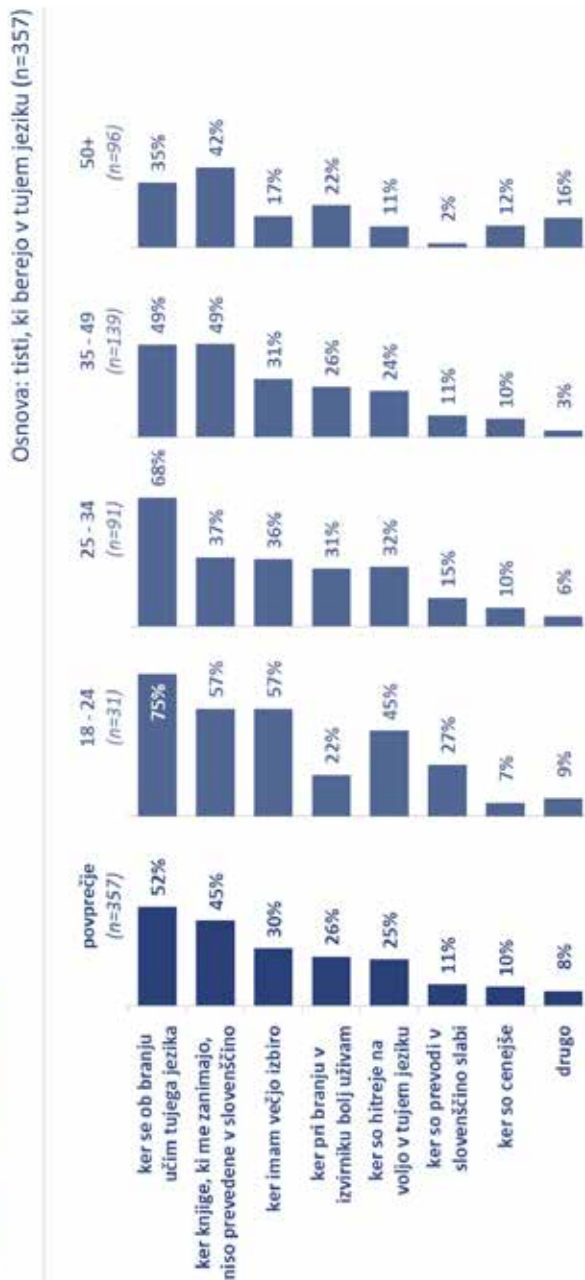
Kaj vas ovira?

Najpogostejši jezik

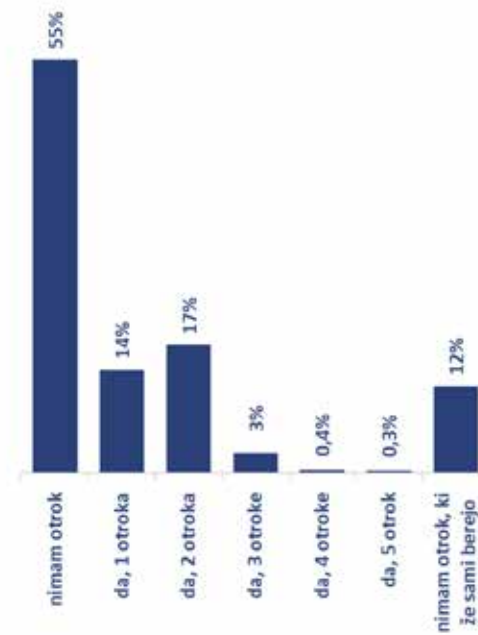
V katerih jezikih berete knjige?

Razlog branja v tujem jeziku

Ali imate otroka

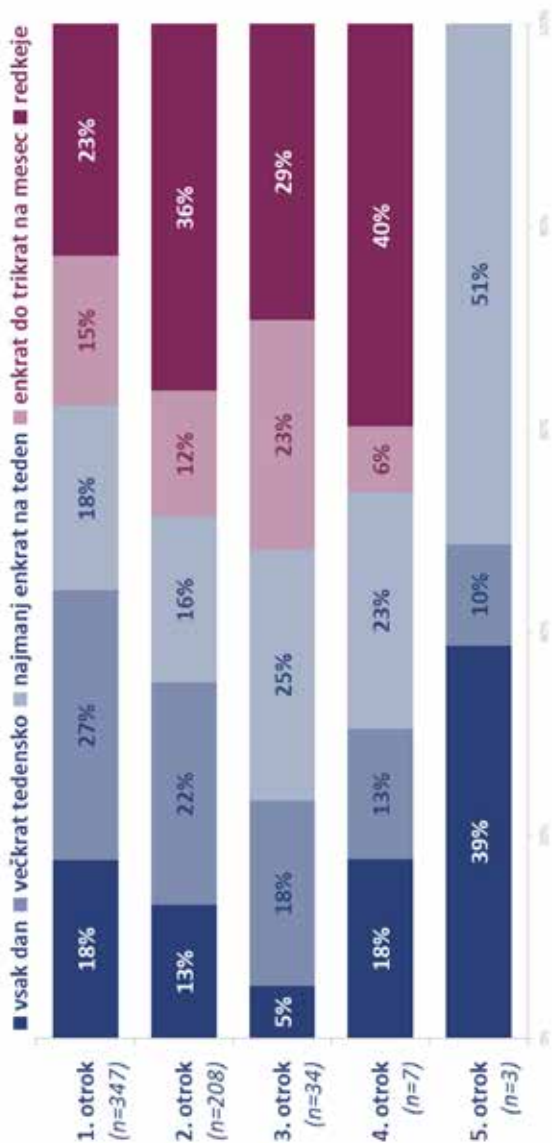
Osnova: vsi anketirani (n=1.024)

Ali imate otroke/rejence, ki že sami berejo knjige? Upoštevajte otroke, stare do vključno 14 let.

Pogostost branja knjig otrokom

Osnova: anketiranci, ki imajo otroke do 14 let (n=347)

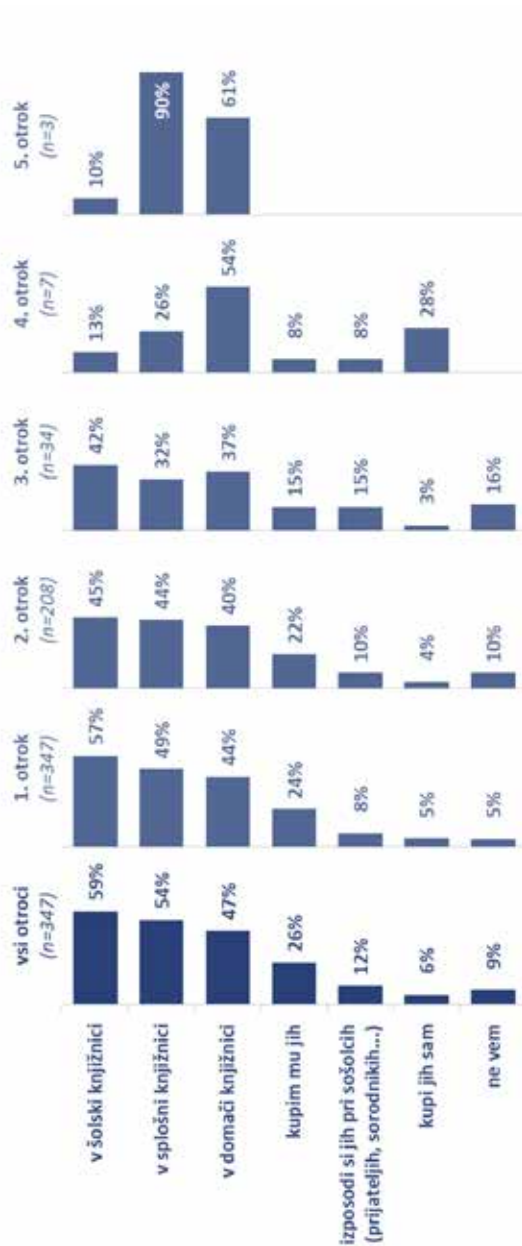

Kako pogosto otrok bere knjige?

Kje otrok dobi knjige

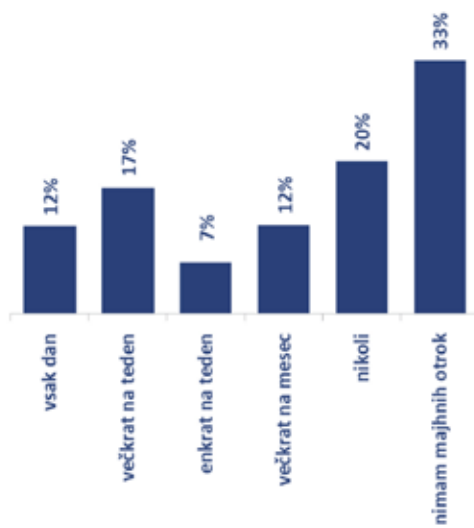
Osnova: anketiranci, ki imajo otroke do 14 let (n=347)

Kje otrok dobi knjige?

Branje na glas otrokom

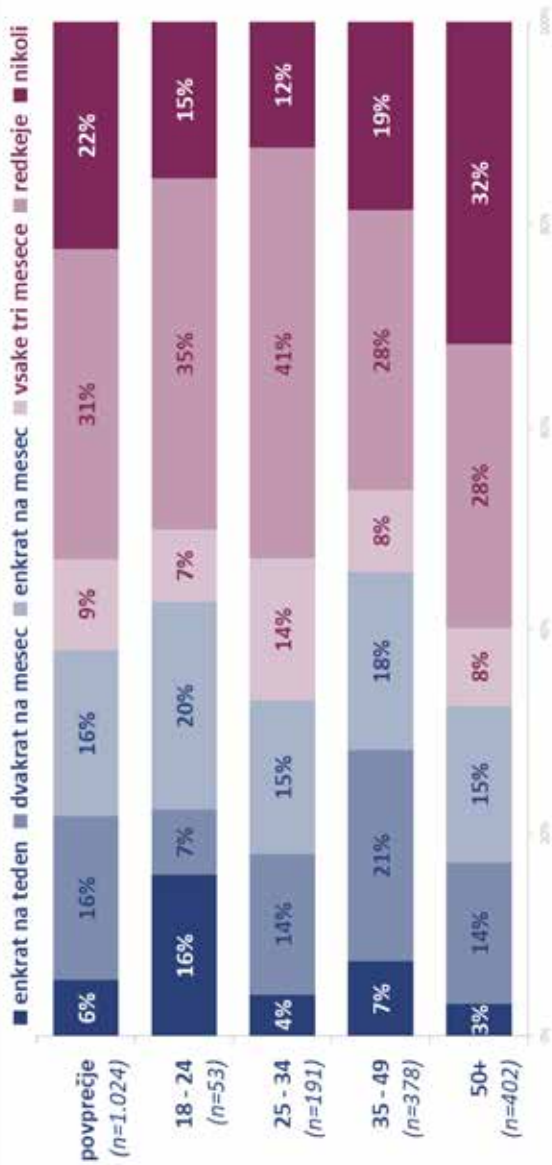
Osnova: anketiranci, ki imajo otroke do 14 let (n=465)

Kako pogosto na glas berete otrokom?

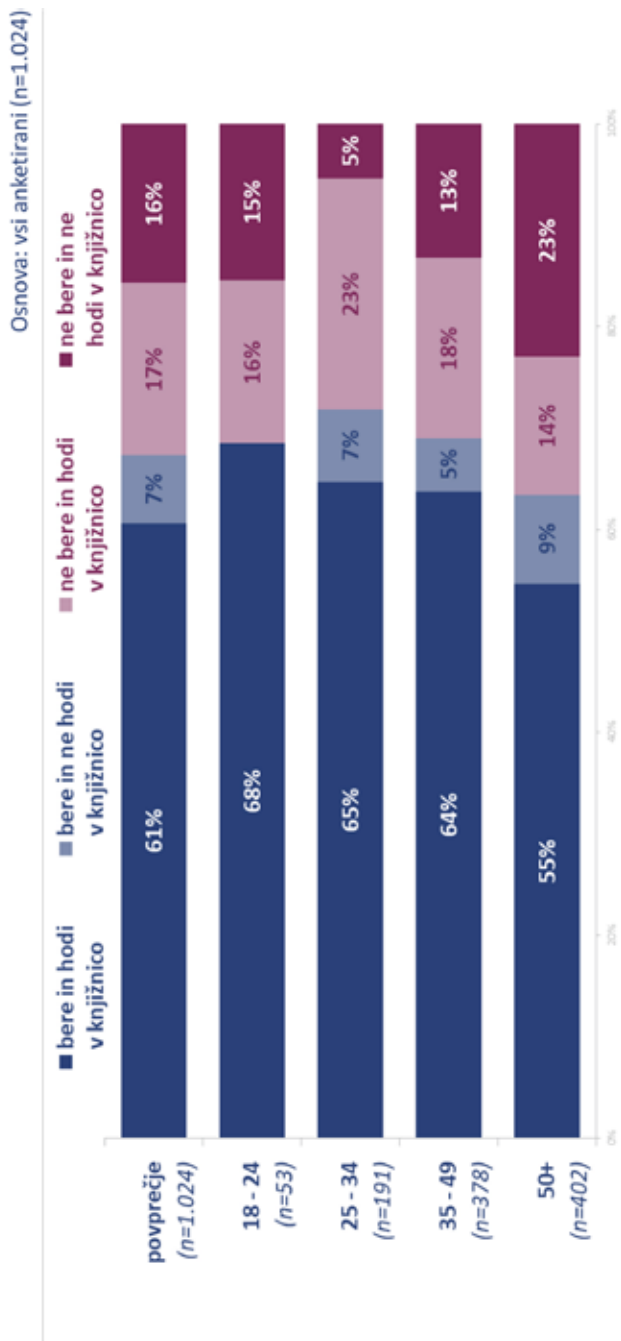
Pogostost obiskovanja knjižnice

Osnova: vsi anketirani (n=1.024)

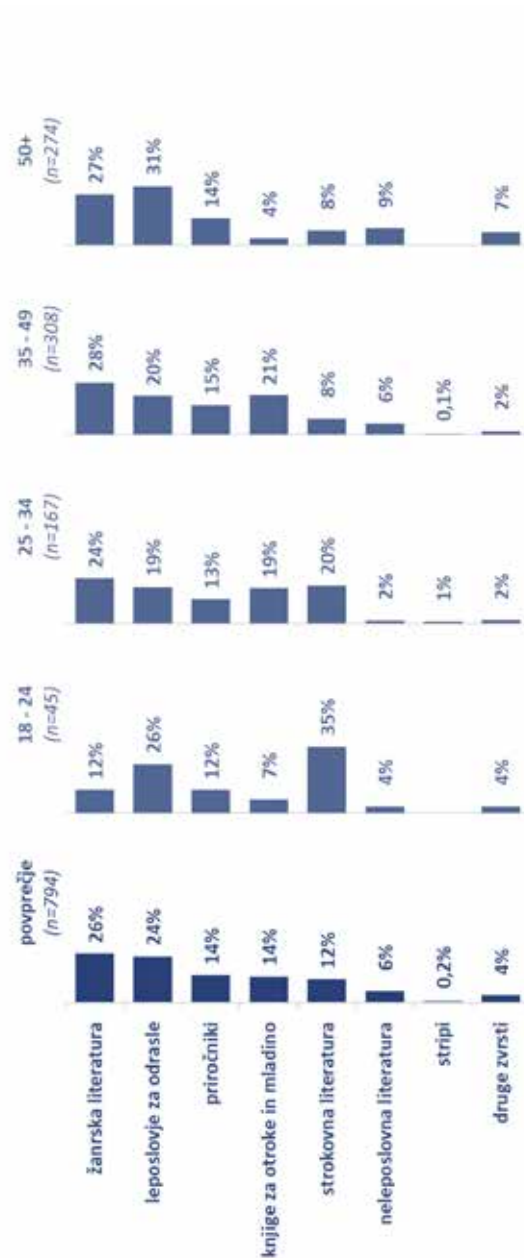
Kako pogosto hodite v knjižnico?

Branje in obiskovanje knjižnic

Največkrat izposojene knjige v slovenščini

Osnova: tisti, ki berejo v tujem jeziku (n=794)

Kakšne knjige v slovenščini si največkrat izposodite?

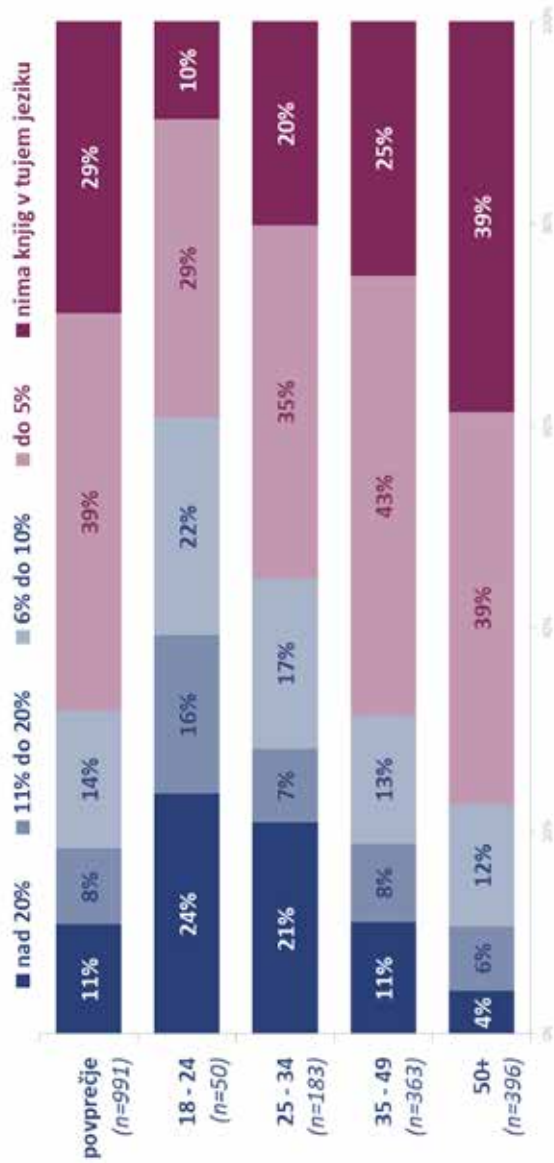
Število knjig, ki jih ima oseba doma

Približno koliko TISKANIH knjig imate doma? (ublaško označite število knjig ali po vpisane v metrih).

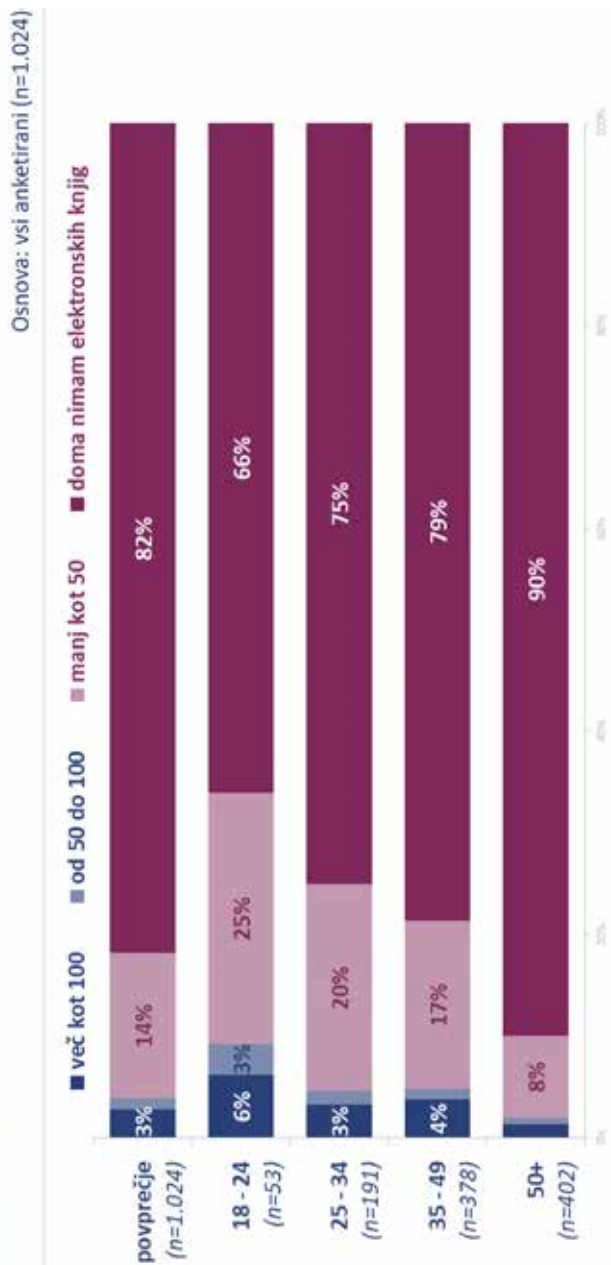
Število knjig v tujem jeziku

Osnova: tisti, ki imajo doma tiskane knjige (n=991)

Koliko od vseh vaših tiskanih knjig je v tujem jeziku? Označite v odstotkih od vseh knjig.

Elektronske knjige

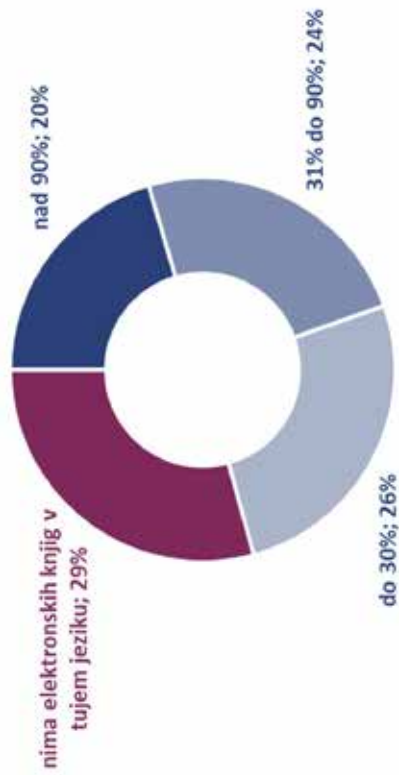

Prilžljno koliko ELEKTRONSKIH knjig imate doma?

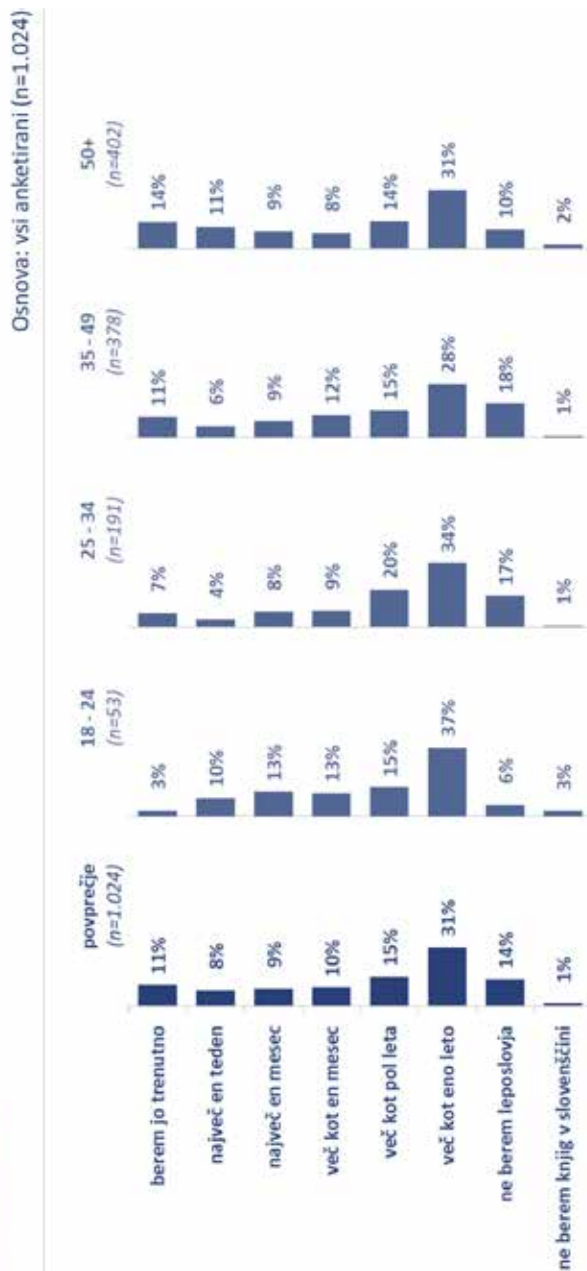
Elektronske knjige v tujem jeziku

Osnova: tisti, ki imajo doma e-knjige (n=187)

Koliko od elektronskih knjig, ki ste jih prebrali v zadnjih 12 mesecih, je bilo v tujem jeziku? Ocenite v odstotkih od vseh elektronskih knjig.

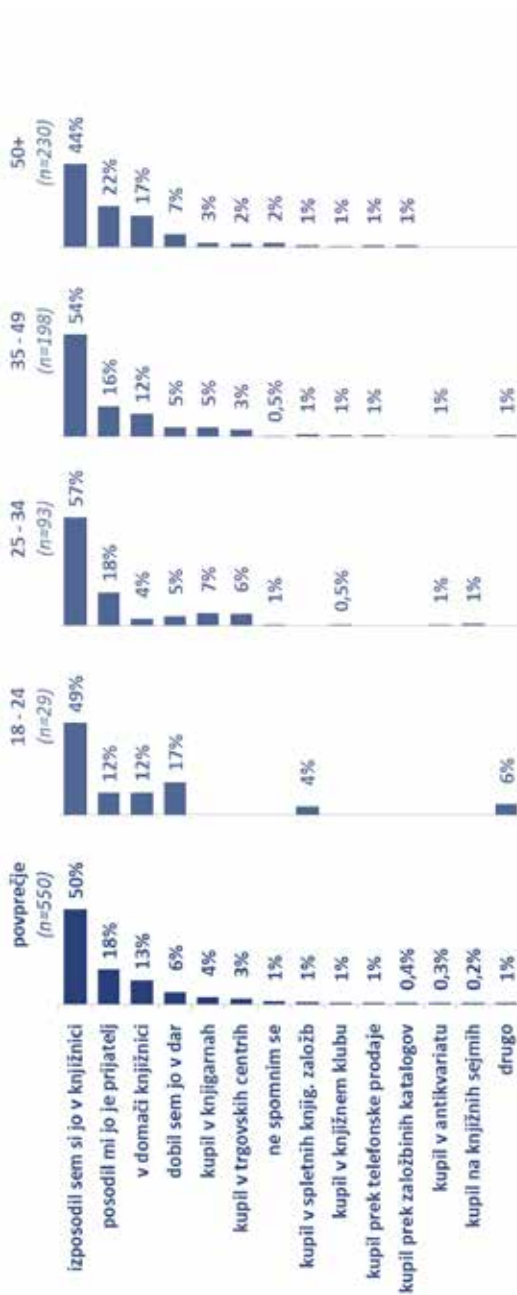
Leposlovne knjige

Koliko časa je minilo, odkar ste nazadnje brali leposlovno knjigo v slovensčini (romani, kratke zgodbe, drame, esejistika, poezija)?

Vir leposlovnih knjig

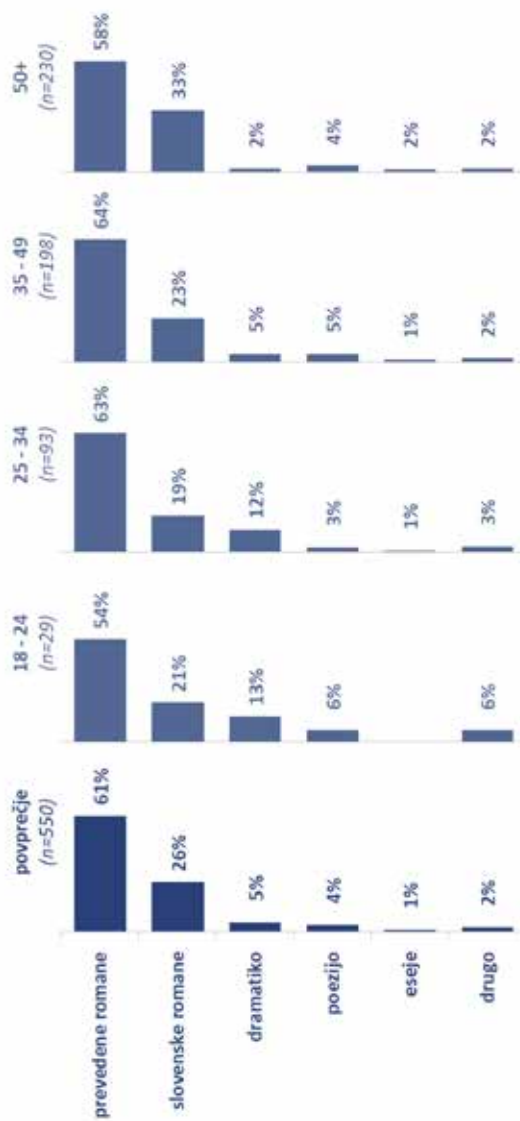
Osnova: anketiranci, ki so v zadnjem letu brali leposlovje (n=550)

Kje ste jo dobili?

Najbolj brane leposlovnne knjige

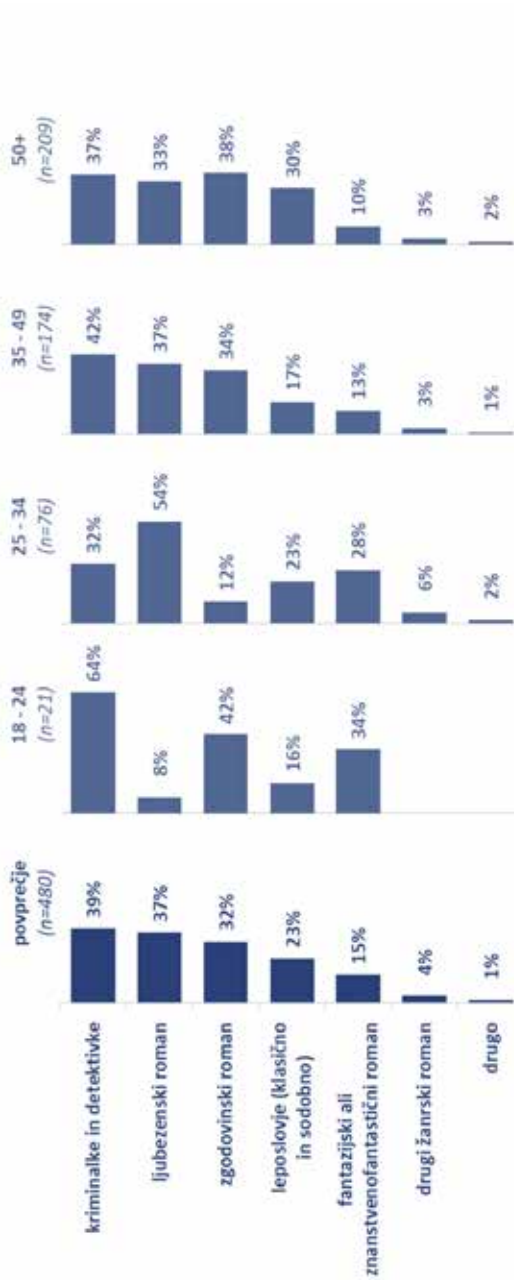
Osnova: anketiranci, ki so v zadnjem letu brali leposlovje (n=550)

Kotere leposlovnne knjige v slovenščini najraje berete?

Najbolj priljubljeni romani

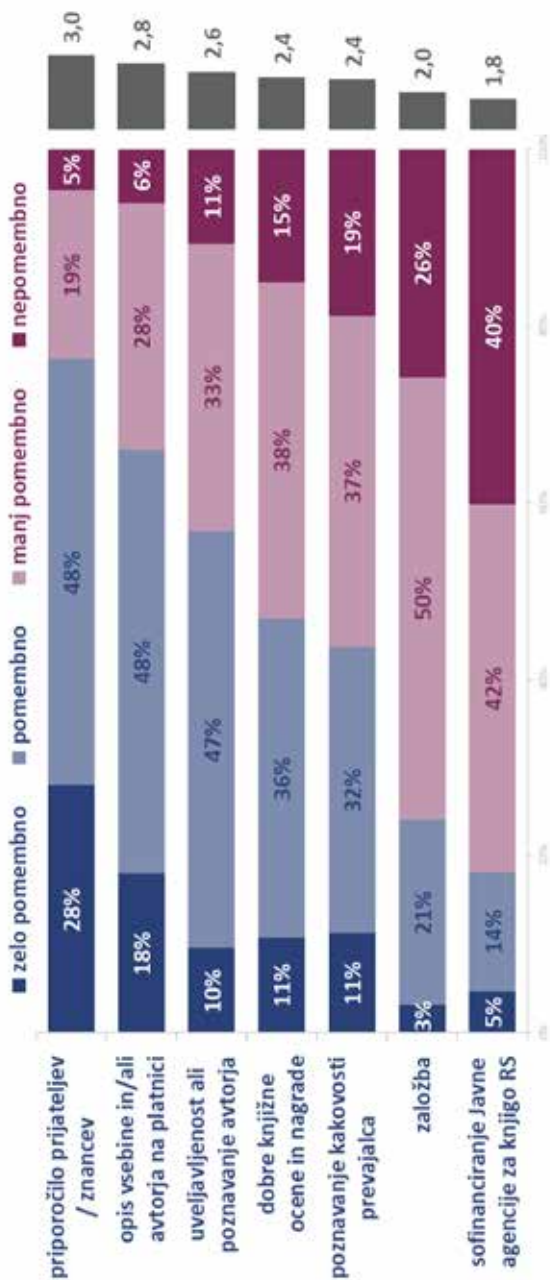
Osnova: anketiranci, ki so v zadnjem letu brali romane (n=480)

Kakšne romane (slovenske in prevajene) v slovenščini najraje berete?

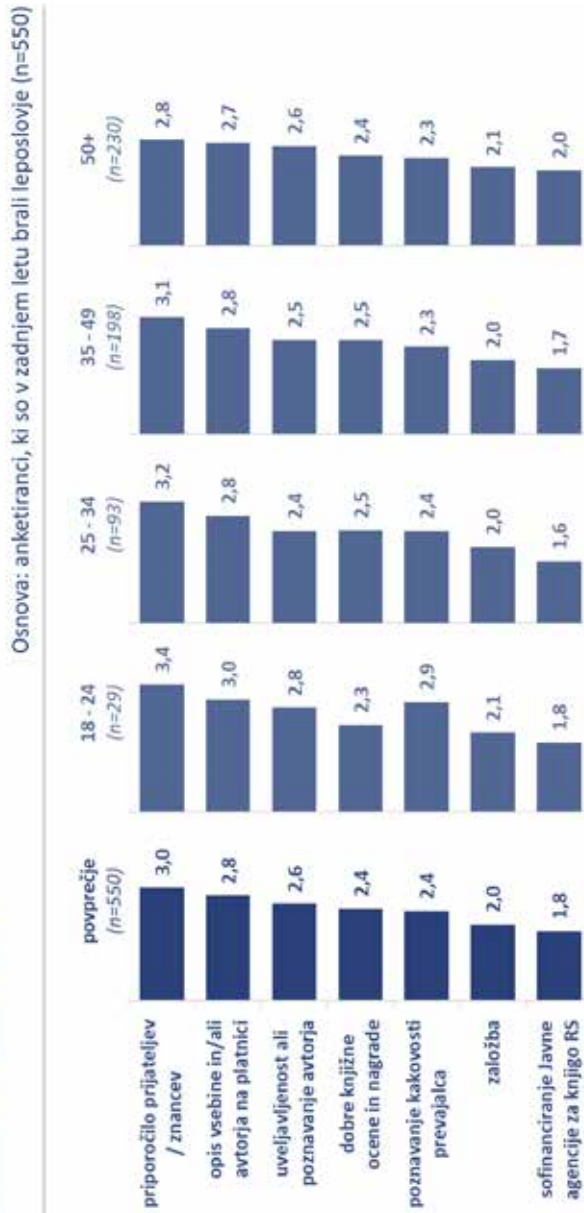
Kriteriji, ki vplivajo na branje knjige

Osnova: anketiranci, ki so v zadnjem letu brali leposlovje (n=550)

Kako pomembni so za vas našti kritteriji, da začnete brati leposlovno knjigo v slovensčini?

Kriteriji, ki vplivajo na branje knjige

Kako pomembni so za vas naštihi kriteriji, da začnete brati leposlovno knjigo v slovenščini?

Izposoja leposlovja

Osnova: anketiranci, ki so v zadnjem letu brali leposlovje (n=550)

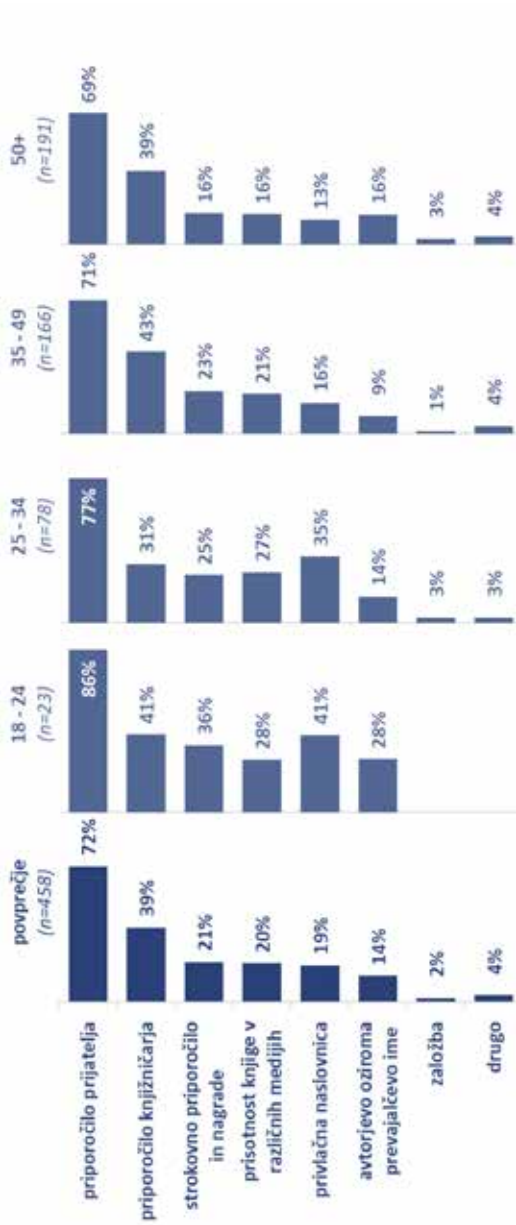

Ali si leposlovne knjige v slovenski tiskalni izdaji izposodite tudi v knjižnici ali pri nekem drugem?

Razlogi za izposojlo leposlovja

Osnova: anketiranci, ki so v zadnjem letu brali leposlovje in si leposlovje izposojajo (n=458)

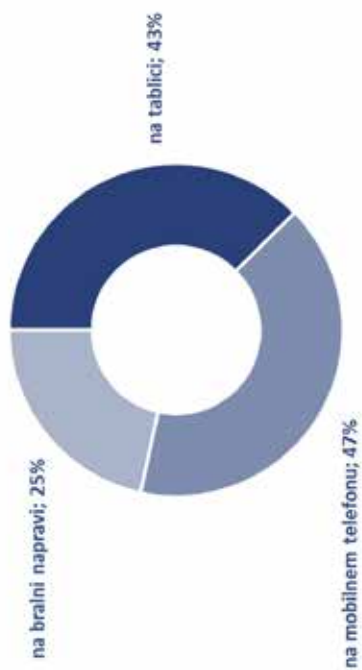
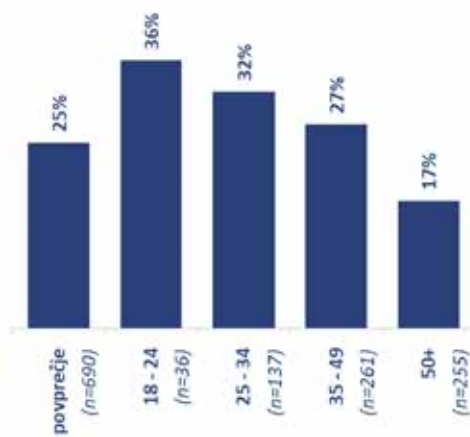

Kaj upošlva na to, katero leposlovno knjigo v slovenščini si izposođite v knjižnici ali pri nekem drugem?

Branje e-knjig

Osnova: bereje e-knjige (n=690)

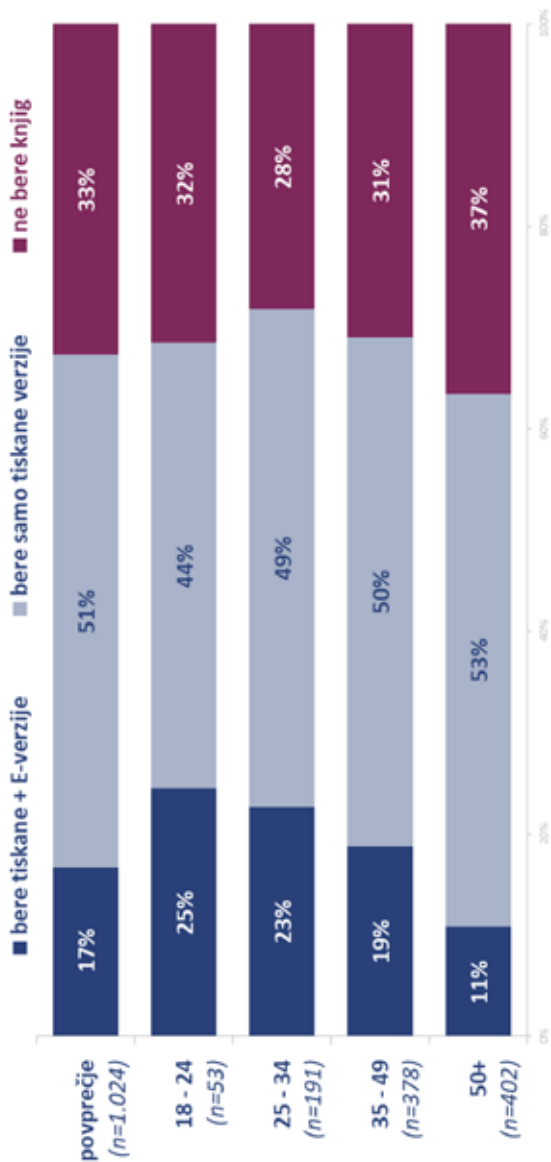
prikazani samo odgovori DA

Ali berete e-knjige? // Kje berete e-knjige?

Kombinacija branja tiskanih in e-knjig

Osnova: vsi anketirani (n=1.024)

Jezik, v katerem berejo e-knjige

Osnova: anketiranci, ki berejo e-knjige (n=171)

V katerem jeziku jih berete?

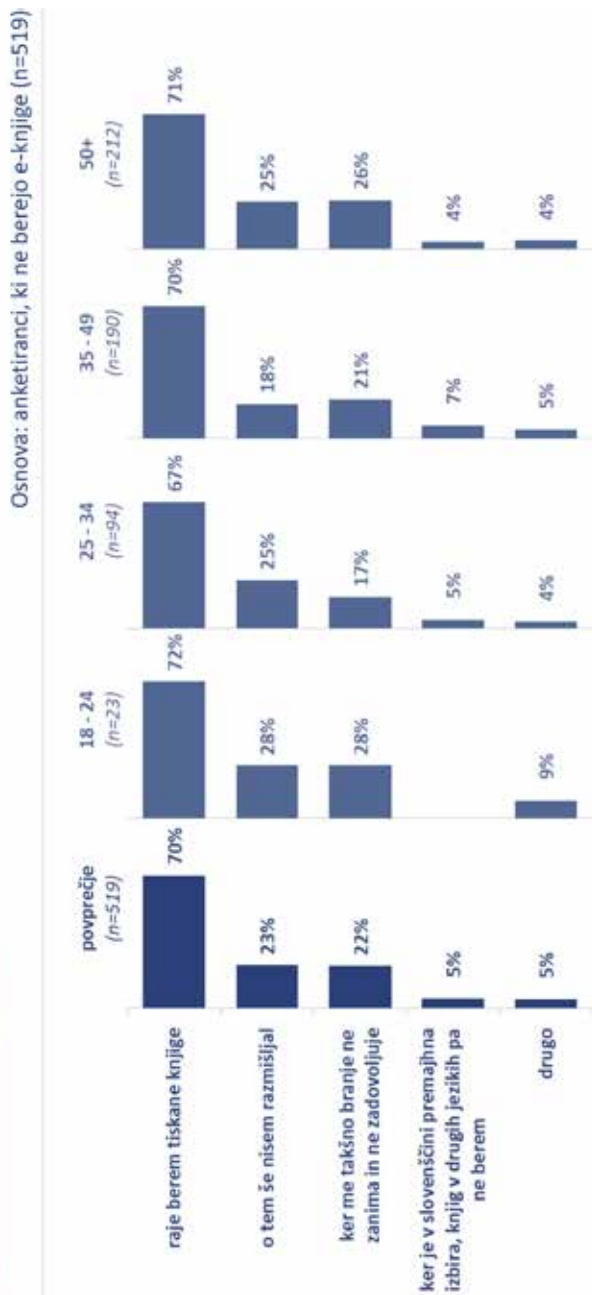
Najpogostejša oblika dostopa do e-knjig

Osnova: anketiranci, ki berejo e-knjige (n=171)

Kako najpogostejše pridete do e-knjige?

Razlogi, zakaj ne berejo e-knjig

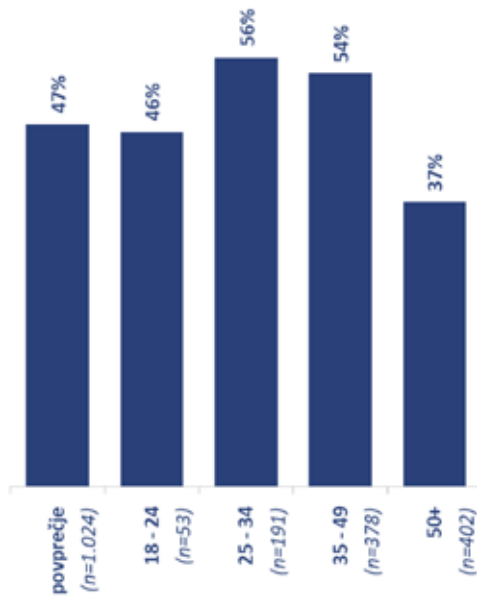

Zakaj ne berete e-knjig?

Kupovanje (tiskanih ali elektronskih) knjig

Osnova: vsi anketirani (n=1.024)

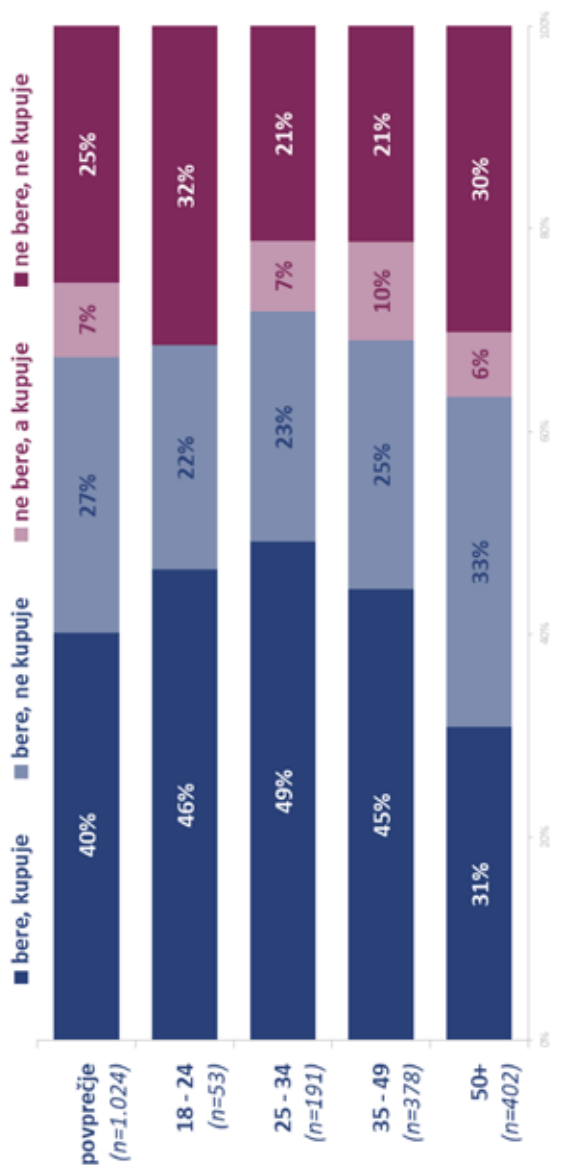
prikazani samo odgovori DA

Alli kupujete knjige? Upošteva(j)te tako tiskane kot elektronske knjige.

Kombinacija branja in kupovanja knjig

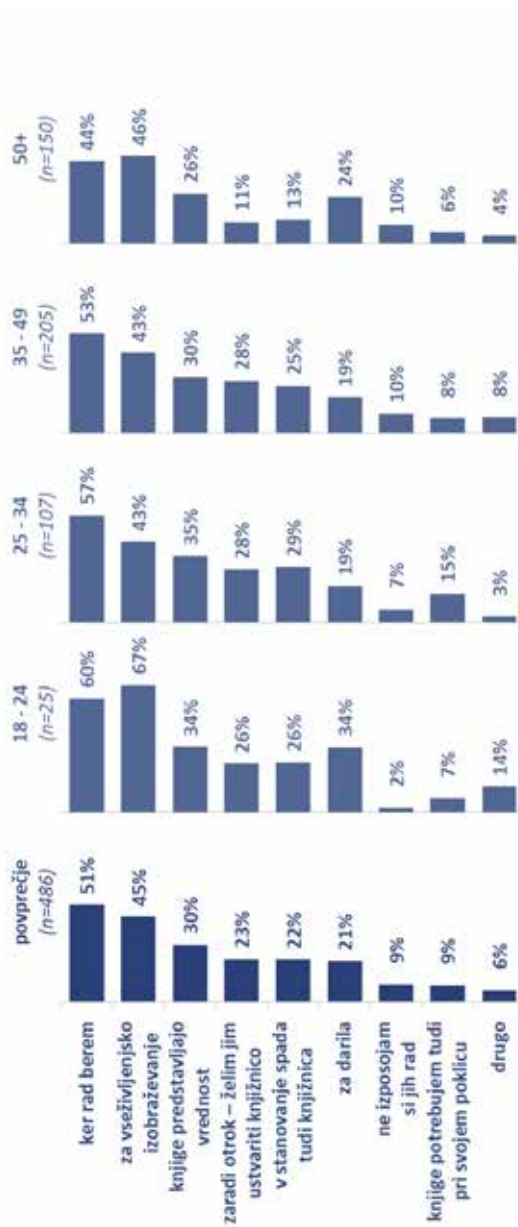
Osnova: vsi anketirani (n=1.024)

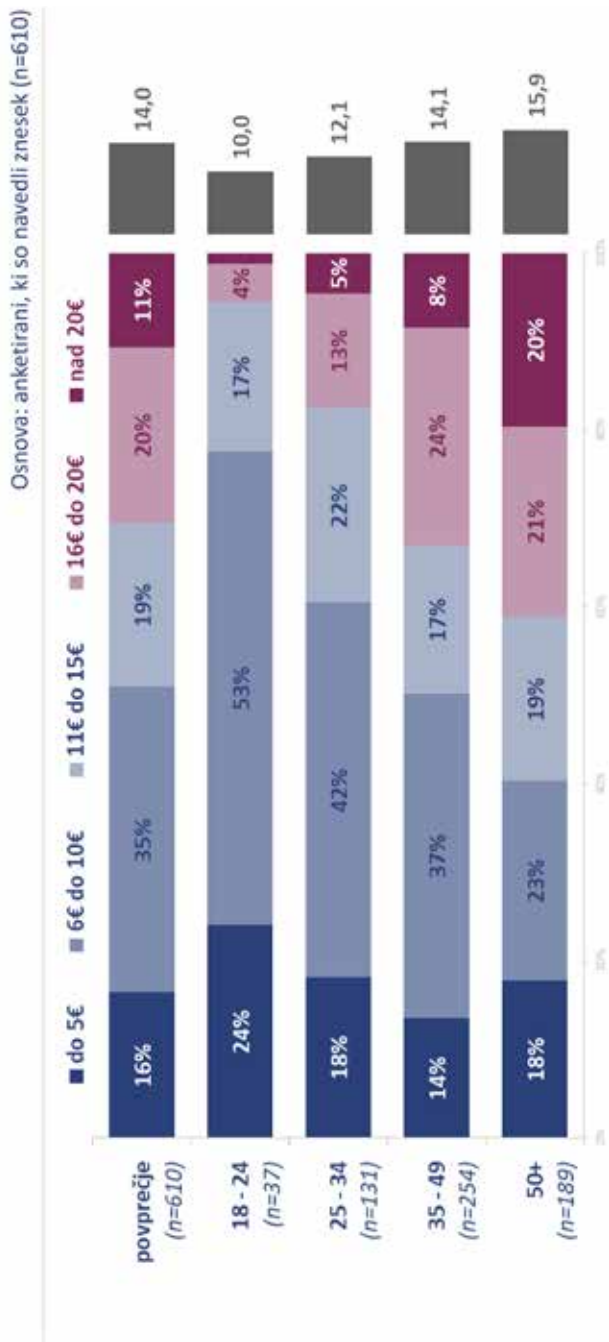
Razlogi za nakup knjig

Osnova: anketirani, ki kupujejo knjige (n=486)

Zakaj kupujete knjige?

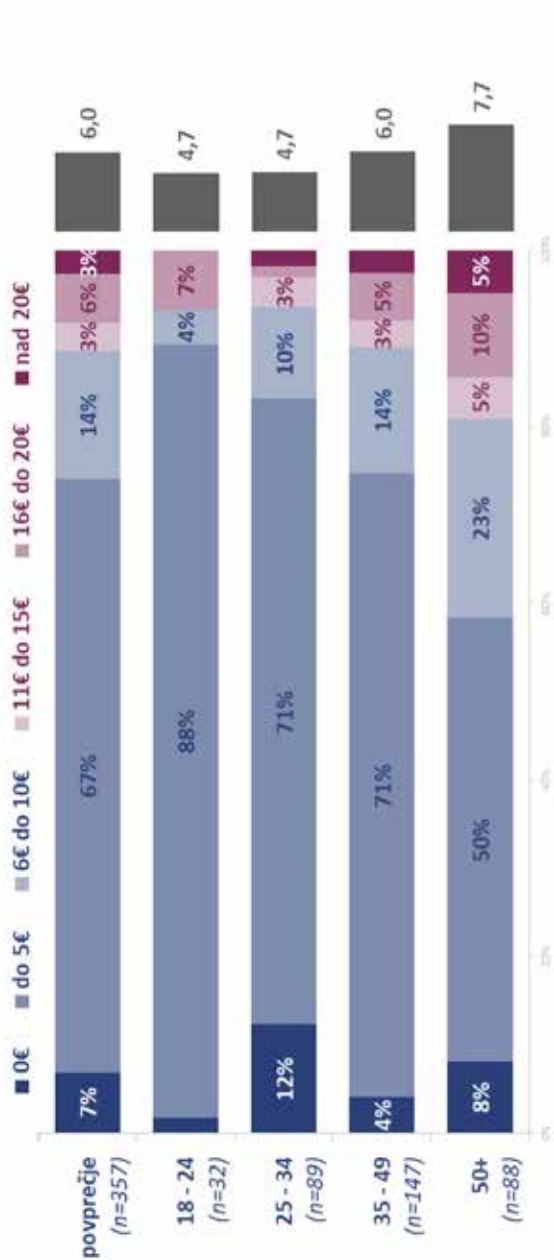
Cena tiskane knjige, da bi jo kupili brez velikega razmisleka

Kakošno bi morala biti cena običajne TISKANE knjige, da bi jo kupili brez velikega razmisleka?

Cena e-knjige, da bi jo kupili brez velikega razmisleka

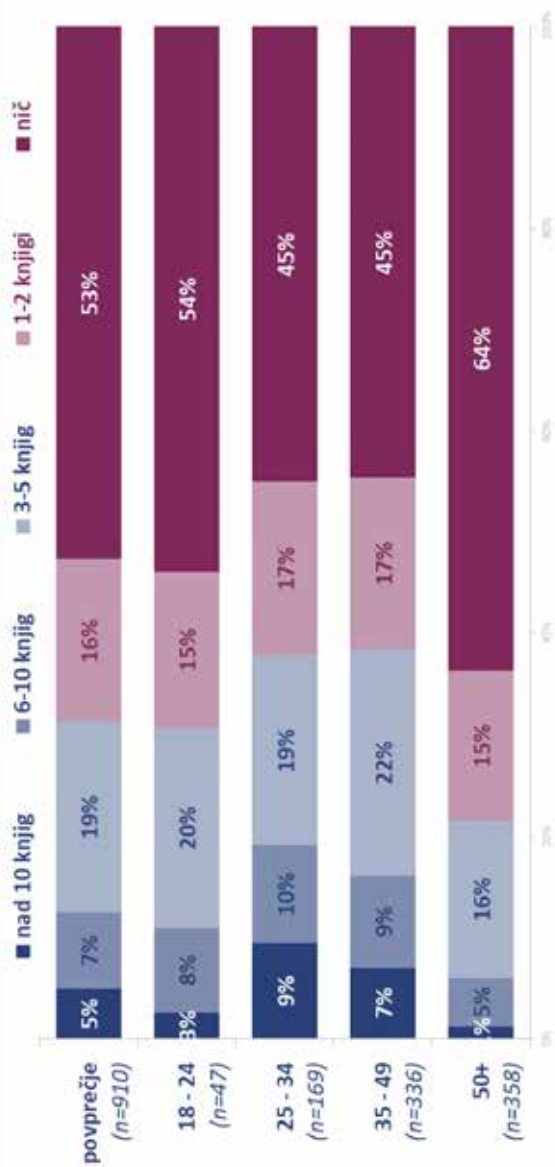
Osnova: anketirani, ki so navedli znesek (n=357)

Kakšno bi morala biti cena običajne ELEKTRONSKE knjige, da bi jo kupili brez velikega razmisleka?

Število kupljenih tiskanih knjig v zadnjem letu po starosti

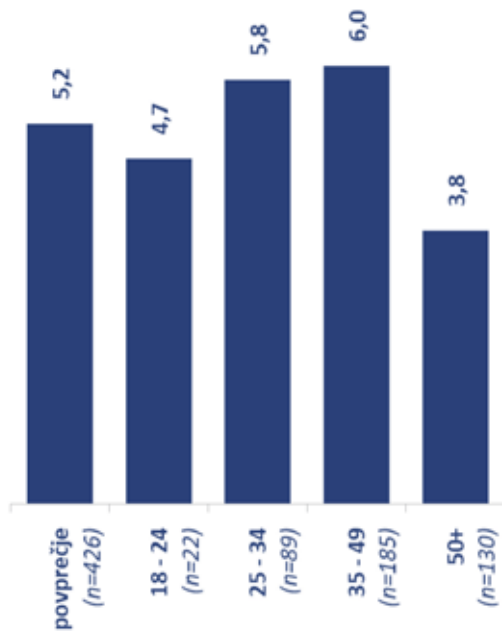
Osnova: vsi anketirani, ki so navedli število (n=910)

Približno koliko tiskanih knjig ste kupili v zadnjem letu, ne glede na jezik?

Povprečno število kupljenih tiskanih knjig v zadnjem letu, po starosti

Osnova: vsi anketirani, ki so kupili vsaj eno knjigo v zadnjem letu (n=426)

Približno koliko tiskanih knjig ste kupili v zadnjem letu, ne glede na jezik?

Delež kupljenih tiskanih knjig, ki so bile v angleškem jeziku, po starosti

Osnova: vsi anketirani, ki so kupili vsaj 1 knjigo (n=431)

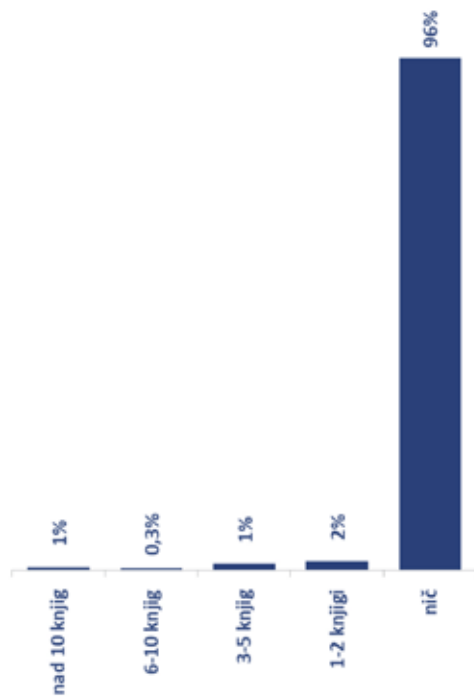
Prebujeno kaotično izmed njih je bilo angleščina?

Delež zvrsti glede na število kupljenih knjig

Število kupljenih elektronskih knjig v zadnjem letu

Osnova: vsi anketirani, ki so navedli število (n=981)

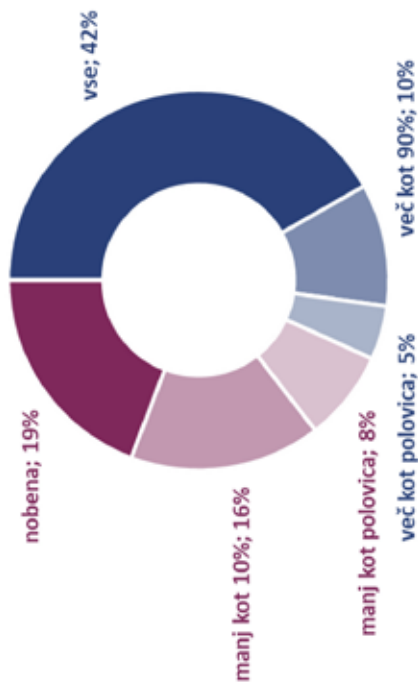

Približno koliko elektronskih knjig ste kupili v zadnjem letu?

Delež kupljenih e-knjig v angleškem jeziku

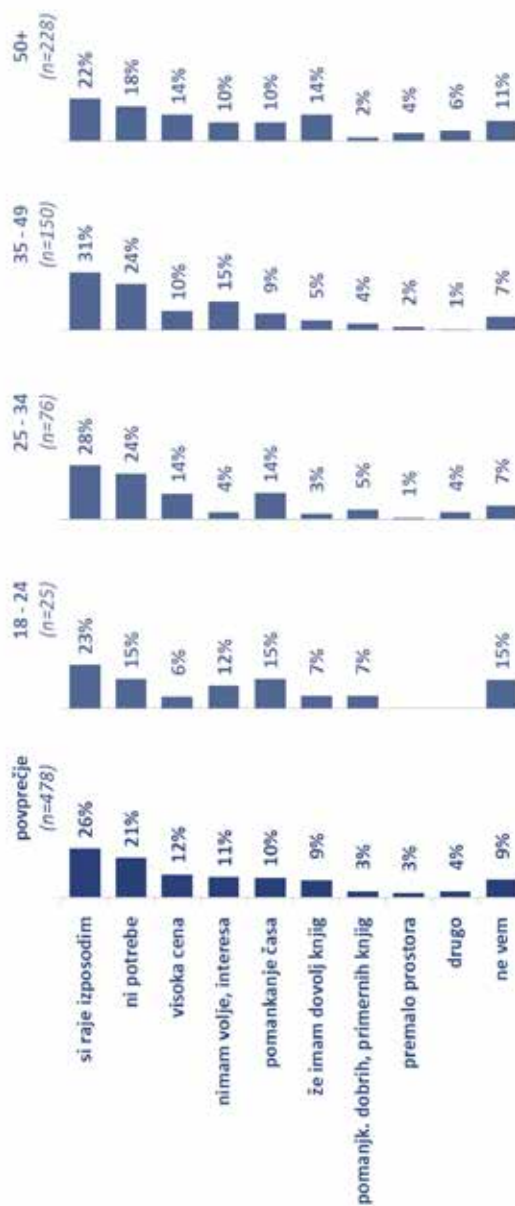
Osnova: vsi anketirani, ki so kupili vsaj 1 e-knjigo (n=38)

Približno koliko izmed njih je bilo angleških?

Razlog nenakupa tiskanih knjig

Osnova: anketirani, ki niso kupili vsaj ene knjige v zadnjem letu dni (n=478)

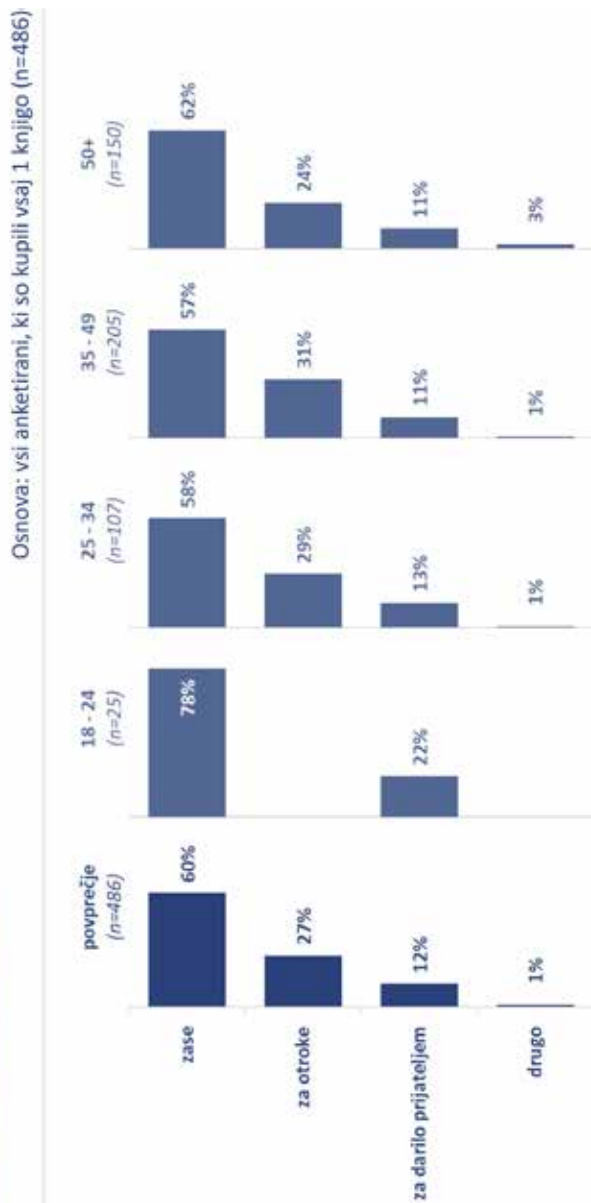
Zakaj niste v zadnjem letu kupili nobene nove tiskane knjige?

Spodbuda za pogostejše kupovanje knjig

Kaj bi vas spodbudilo, da bi kupovali več knjig oz. da bi jih kupovali bolj pogosto?

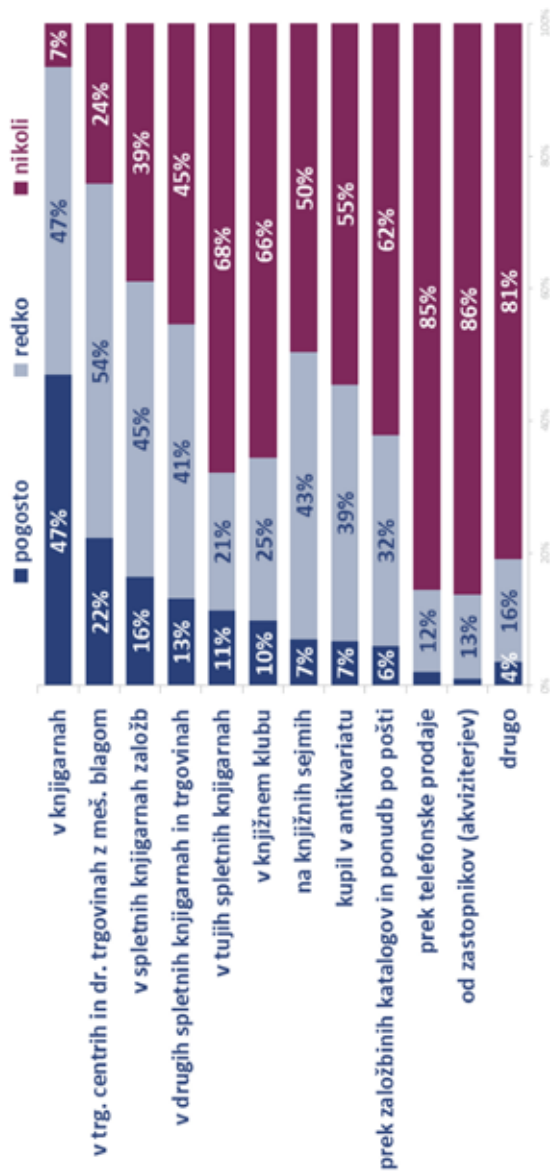
Komu so namenjene kupljene knjige

Za koga najpogosteje kupujete knjige?

Na kakšen način se kupujejo nove knjige

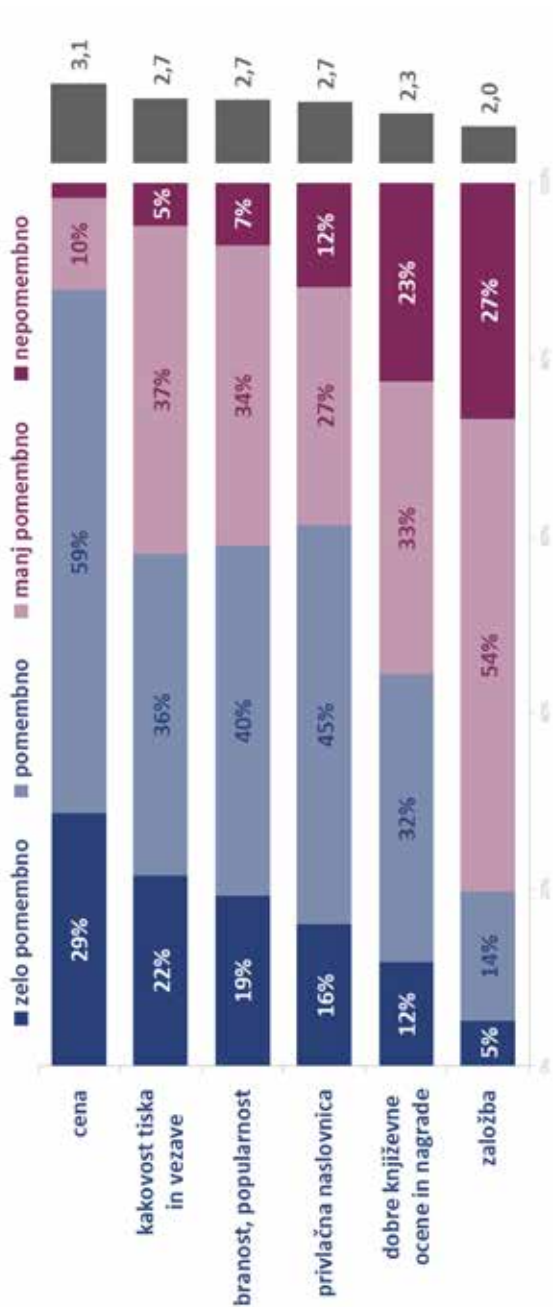
Osnova: vsi anketirani, ki so kupili vsaj 1 knjigo (n=486)

Kje oziroma na kakšen način in kako pogosto kupujete nove tiskane knjige:

Kriteriji za nakup knjige v slovenščini

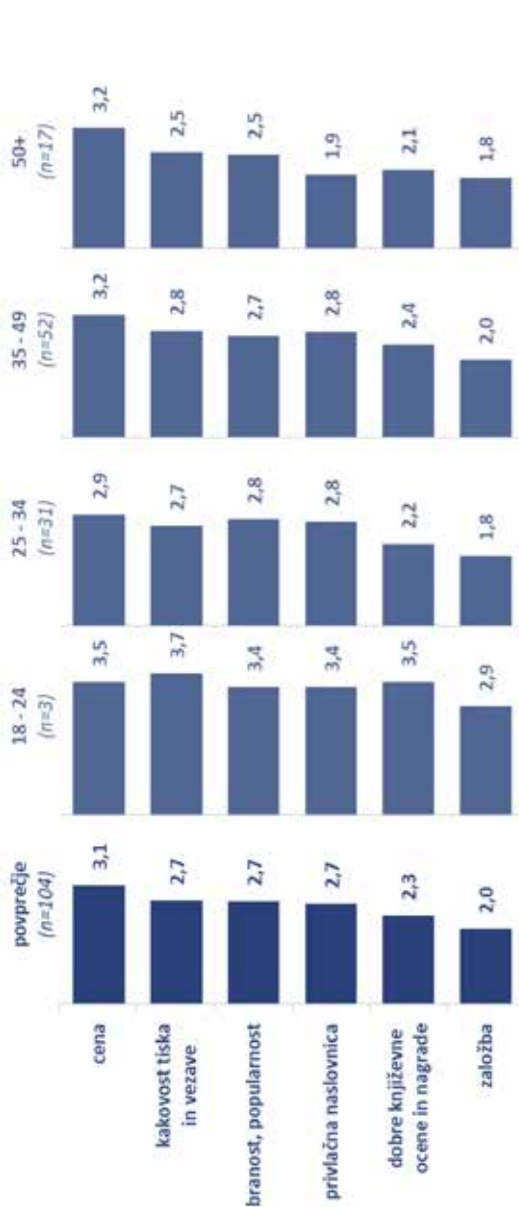
Osnova: vsi anketirani, ki so kupili več kot 5 knjig (n=104)

Kako pomembni so za vas našli kriteriji, da kupite novo tiskano knjigo v slovenščini?

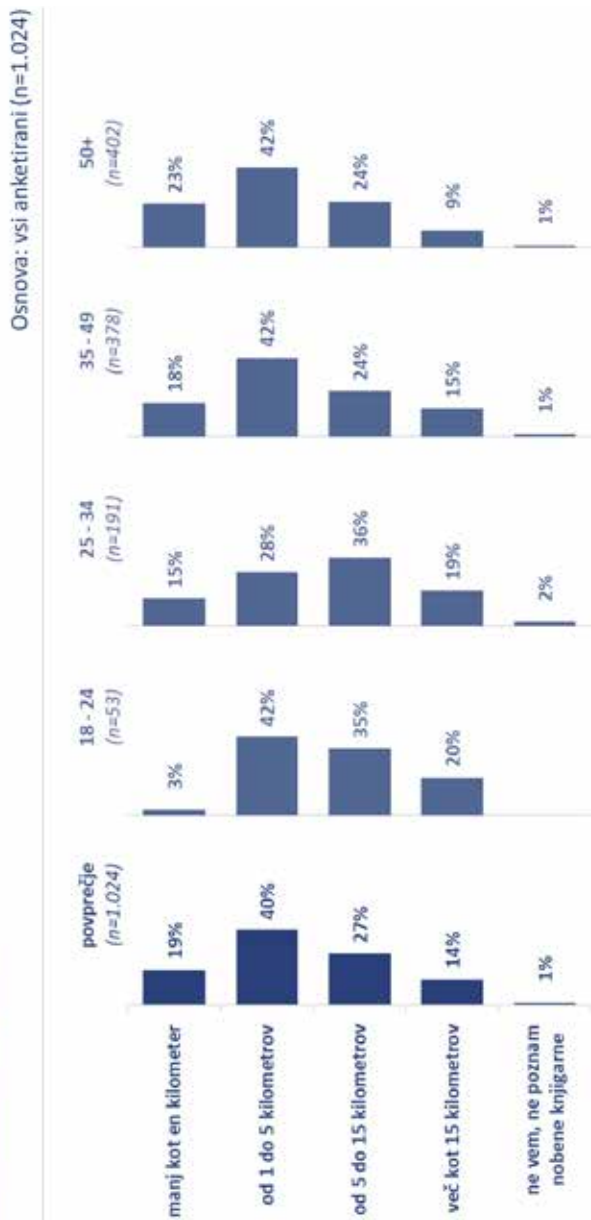
Kriteriji za nakup knjige v slovenshini

Osnova: vsi anketirani, ki so kupili več kot 5 knjig (n=104)

Kako pomembni so za vas našteti kriteriji, da kupite novo tiskano knjigo v slovenshini?

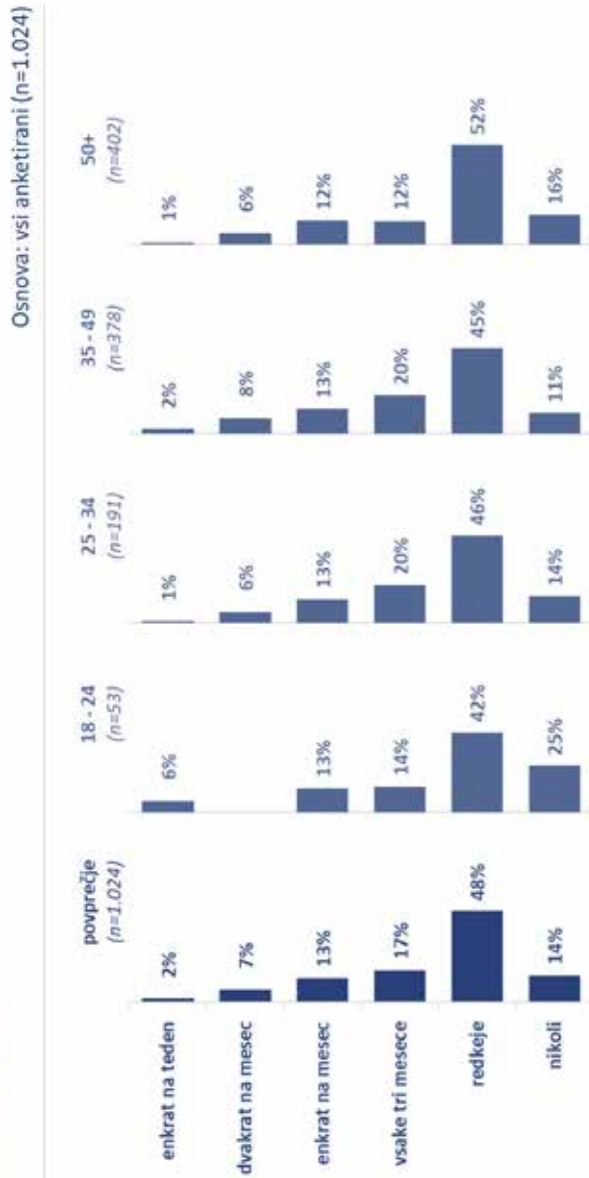
Razdalja do najbližje knjigarne

Približno kako daleč imate do najbližje knjigarne?

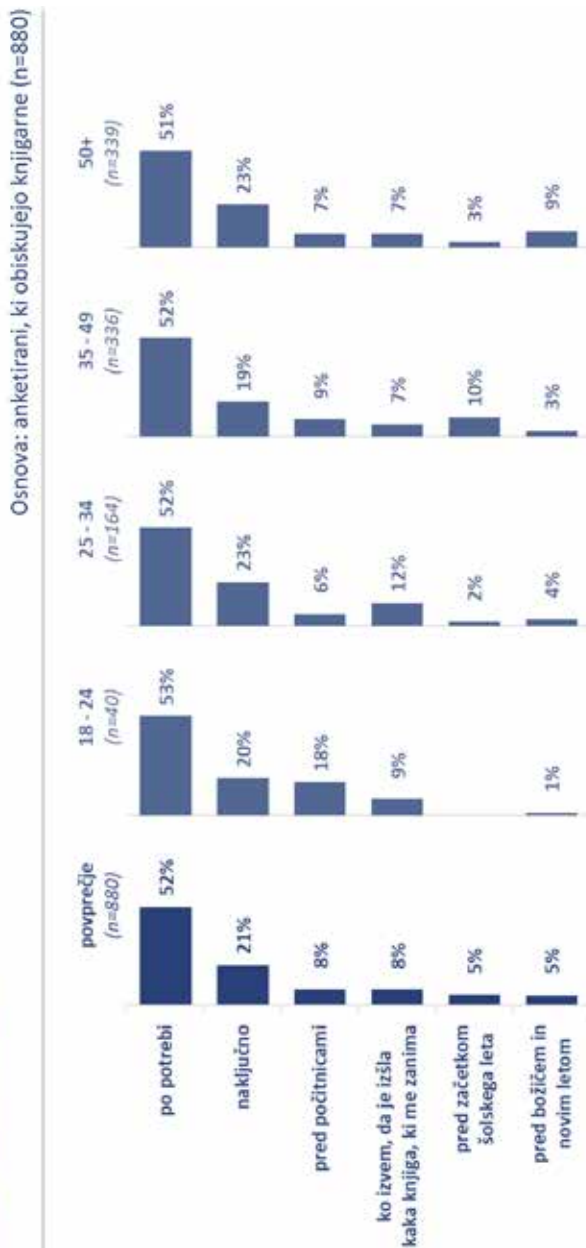

Pogostost obiska knjigarne

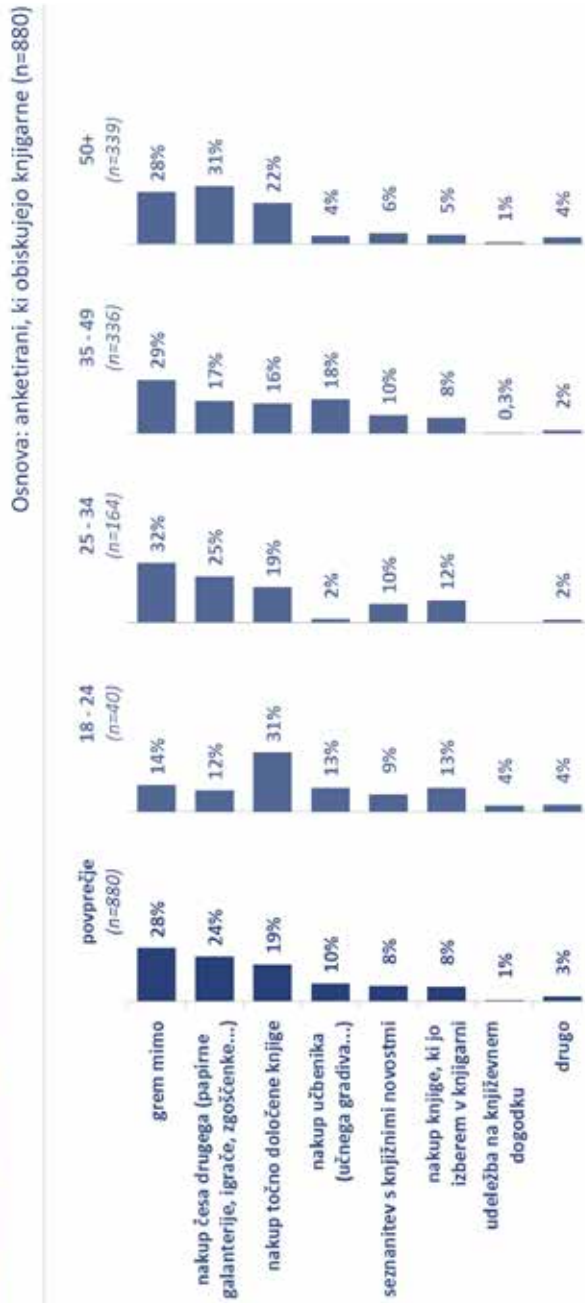
Kako pogosto obiščete knjigarne (ne glede na to, ali kupite knjige)?

Najpogostejši obisk knjigarn

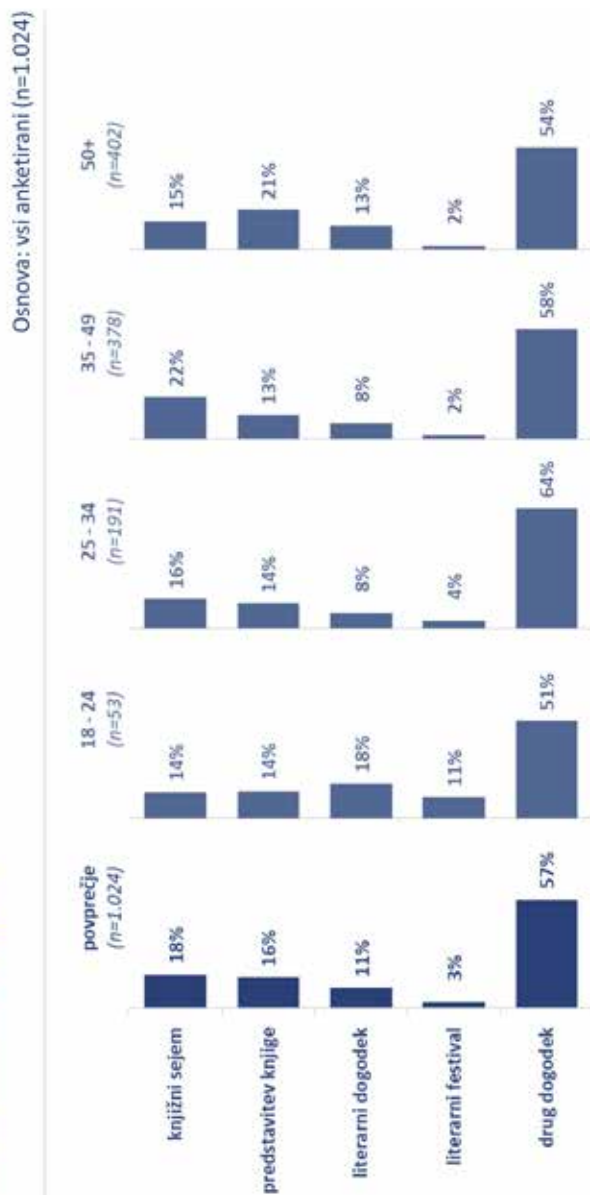
Kdaj najpogostejše obiskujete knjigarne?

Najpogostejši razlog za obisk knjigarne

Kaj je najpogostejši razlog za obisk knjigarne?

Obisk dogodkov, povezanih s knjigami

Ali ste v zadnjem letu obiskali kak dogodek, povezan s knjigami?

Anketni vprašalnik

Opomba: pod označbo vprašaja je naveden pogoj, komu je bilo postavljeno vprašanje, to pa je izhajalo iz odgovorov anketiranca.

1. q1

Ali ste v zadnjem mesecu v prostem času počeli katero od naslednjih dejavnosti?

	da	ne
gledanje televizije	1	2
obisk kina	1	2
obisk gledališča, klasičnega koncerta ali opere	1	2
obisk koncerta popularne glasbe, kluba ali veselice	1	2
obisk galerije ali muzeja	1	2
brskanje po spletu	1	2
spremljanje družabnih omrežij	1	2
branje časopisov in/ali revij v katerikoli obliki	1	2
branje knjig v tiskani ali elektronski obliki	1	2

2. q1a

(q1.9=2)

Ste v zadnjih treh mesecih prebrali kakšno knjigo v tiskani ali elektronski obliki?

1. Da
2. Ne

3. q2a

Ste v zadnjih treh mesecih poslušali kako zvočno knjigo?

1. Da
2. Ne

4. q1b

(q1a=2)

Bi sebe označili kot bralca knjig, torej da berete knjige?

1. Da
2. Ne

5. q2

(q1b=2)

Kaj je glavni razlog, da ne berete knjig?

.....

6. q3

((q1.9=1) or (q1a=1) or (q1b=1))

**V nadaljevanju sledijo vprašanja, vezana na branje knjig...
Upoštevajte tako branje tiskanih kot elektronskih knjig.**

- 1.

7. q4

((q1.9=1) or (q1a=1) or (q1b=1))

**Kateri dejavnik v vašem življenju oziroma v vašem okolju je, po vašem mnenju, najpomembneje vplival nato, da berete knjige
*en možen odgovor***

1. starši, sorodniki, domače okolje
2. šola (učitelji, profesorji, sošolci), obšolske dejavnosti (Bralna značka, Cankarjevo priznanje ipd.), fakulteta
3. prijatelji in znanci
97. drugo:

8. q5

((q1.9=1) or (q1a=1) or (q1b=1))

Kako pogosto berete knjige?

en možen odgovor

1. vsak dan
2. večkrat tedensko
3. najmanj enkrat na teden
4. enkrat do trikrat na mesec
5. redkeje

9. q6

((q1.9=1) or (q1a=1) or (q1b=1))

Približno koliko knjig v slovenščini, ki niso vezane na delo ali študij, ste prebrali v zadnjih 12 mesecih?

0. nobene v zadnjih 12 mesecih
999. ne vem / ne morem oceniti

10. q6a

((q1.9=1) or (q1a=1) or (q1b=1)) AND (not (q6=0))

0. nobene v zadnjih 3 mesecih
999. ne vem / ne morem oceniti

11. preverim0

((q1.9=1) or (q1a=1) or (q1b=1)) AND (not (q6=0)) AND (((q6a>0) and (q6a<999) and (q6>0) and (q6<999))) AND (q6a>q6)

V zadnjih 12 mesecih ste prebrali ... knjig, v zadnjih 3 mesecih pa ... knjig, kar pomeni, da ste v zadnjih 3 mesecih prebrali več knjig kot v zadnjih 12 mesecih. Prosimo popravite odgovor.

1. nazaj na vpis za zadnjih 12 mesecev
2. nazaj na vpis za zadnje 3 mesece

12. q7

((q1.9=1) or (q1a=1) or (q1b=1)) AND ((q6>0) and ((q6a>0) and (q6a<999)))

Omenili ste, da ste v zadnjih 3 mesecih prebrali ... knjig (od knjig, ki niso vezane na delo ali študij). Razvrstite jih po naštetih zvrsteh:

		nobene	ne vem / ne morem oceniti
leposlovje za odrasle (romani, kratke zgodbe, drame, esejistika, poezija)	.....	0	999
neleposlovna literatura ([avto] biografije, publicistika, poljudnoznanstvene knjige ...)	.....	0	999
strokovna (znanstvena) literatura	.....	0	999
priročniki s področja zdravja, osebne rasti in prostega časa, kuharske knjige, popotniški vodiči, ipd.	.....	0	999
knjige za otroke in mladino (leposlovje in poučne knjige)	.....	0	999
žanrska literatura (kriminalke, ljubezenski romani itn.)	.....	0	999
druge zvrsti	.....	0	999

13. preverim1

((q1.9=1) or (q1a=1) or (q1b=1)) AND ((q6>0) and ((q6a>0) and (q6a<999))) AND ((sumak1>q6a) or (sumak1<q6a))

V zadnjih 3 mesecih ste prebrali ... knjig, po zvrsteh pa ste razporedili ... knjig, prosimo popravite.

1. nazaj na vpis števila knjig v zadnjih 3 mesecih
2. nazaj na vpis po zvrsteh

14. q7 drugo

((q1.9=1) or (q1a=1) or (q1b=1)) AND ((q7.6>0) and (q7.6<999))
Knjige katerih drugih zvrsti ste brali v zadnjih 3 mesecih?

.....

15. q8

((q1.9=1) or (q1a=1) or (q1b=1))

Kako pogosto dobite informacije o knjigah, ki vas zanimajo:

	nikoli	včasih	pogosto
pri prijateljih, sodelavcih, znancih, sorodnikih	1	2	3
v knjižnici	1	2	3
v časopisih in revijah	1	2	3
v publikacijah, specializiranih za knjige	1	2	3
v knjigarni	1	2	3
na radiu	1	2	3
na televiziji	1	2	3
na spletnih medijskih portalih, specializiranih za knjigo	1	2	3
na blogih	1	2	3
prek oglasnih sporočil, spletnih strani in katalogov založb	1	2	3
prek ponudb po pošti ali e-pošti (prospekti, brošure, letaki)	1	2	3
prek telefonskega trženja	1	2	3
prek zastopniške prodaje (akviziterji)	1	2	3
drugje	1	2	3

16. q8 drugo

((q1.9=1) or (q1a=1) or (q1b=1)) AND (q8.13 in [2,3])

Kje drugje dobite informacije o knjigah, ki vas zanimajo?

.....

17. q9

Bi želeli brati več knjig kot sedaj?

1. da
2. ne

18. q9a

(q9=1)

Kaj vas ovira?

.....

19. q11

((q1.9=1) or (q1a=1) or (q1b=1))

V katerih jezikih berete knjige?

možnih je več odgovorov

10. slovenščini
1. angleščini
2. francoščini
3. nemščini
4. ruščini
5. hrvaščini
6. srbsščini
7. italijanščini
8. madžarščini
9. španščini
97. v drugem jeziku:

20. q12

((q1.9=1) or (q1a=1) or (q1b=1)) AND (Q11<10)

Zakaj berete knjige v tujih jezikih?

možnih je več odgovorov

1. ker so cenejše
2. ker imam večjo izbiro
3. ker so prevodi v slovenščino slabi
4. ker knjige, ki me zanimajo, niso prevedene v slovenščino
5. ker pri branju v izvorniku bolj uživam
6. ker se ob branju učim tujega jezika
7. ker so hitreje na voljo v tujem jeziku
97. drugo:

21. q13

Ali imate otroke/rejence, ki že sami berejo knjige? Upoštevajte otroke, stare do vključno 14 let.

0. Nimam otrok	2. da, 2 otroka
6. Nimam otrok, ki že sami berejo	3. da, 3 otroke
1. da, 1 otroka	4. da, 4 otroke
	5. da, 5 otrok

22. q14

(not (q13 in [0,6]))

Kako pogosto otrok bere knjige?

	vsak dan	večkrat tedensko	najmanj enkrat na teden	enkrat do trikrat na mesec	redkeje
1. otrok	1	2	3	4	5
2. otrok	1	2	3	4	5
3. otrok	1	2	3	4	5
4. otrok	1	2	3	4	5
5. otrok	1	2	3	4	5

23. q15

(not (q13 in [0,6]))

Kje otrok dobi knjige?*možnih je več odgovorov*

	v domači knjižnici	v šolski knjižnici	v splošni knjižnici	izpo- sodi si jih pri sošolcih (prija- teljih, sorodni- kih ...)	kupim mu jih	kupi jih sam	ne vem
1. otrok	1	2	3	4	5	6	99
2. otrok	1	2	3	4	5	6	99
3. otrok	1	2	3	4	5	6	99
4. otrok	1	2	3	4	5	6	99
5. otrok	1	2	3	4	5	6	99

24. q16

(not(q13=0))

Kako pogosto na glas berete otrokom?

1. vsak dan
2. večkrat na teden
3. enkrat na teden
4. večkrat na mesec
5. nikoli
6. nimam majhnih otrok

25. q17**Kako pogosto hodite v knjižnico?**

1. enkrat na teden
2. dvakrat na mesec
3. enkrat na mesec
4. vsake tri mesece
5. redkeje
6. nikoli

26. q18

(q17<6)

Kakšne knjige v slovenščini si največkrat izposodite?*en možen odgovor*

1. leposlovje za odrasle (romani, kratke zgodbe, drame, esejistika, poezija)
2. neleposlovna literatura ([avto]biografije, publicistika, poljudnoznanstvene knjige ...)
3. strokovna (znanstvena) literatura
4. priročniki s področja zdravja, osebnostne rasti in prostega časa, kuharske knjige, popotniški vodiči, ipd.
5. knjige za otroke in mladino (leposlovje in poučne knjige)
6. stripi
7. žanrska literatura (kriminalke, ljubezenski romani itn.)
97. druge zvrsti:

27. q19**Približno koliko TISKANIH knjig imate doma?****Lahko označite število knjig ali pa vpišete v metrih.***en možen odgovor*

0. doma nimam tiskanih knjig	4. od 200 do 500 knjig
1. manj kot 50 knjig	5. od 500 do 1000 knjig
2. od 50 do 100 knjig	6. več kot 1000 knjig
3. od 100 do 200 knjig	7. vpis v metrih

28. q19t2

(q19>0)

Koliko od vseh vaših tiskanih knjig je v tujem jeziku? Ocenite v odstotkih od vseh knjig.

.....%

29. q19e

Približno koliko ELEKTRONSKIH knjig imate doma?

en možen odgovor

0. nimam elektronskih knjig
1. manj kot 50 knjig
2. od 50 do 100 knjig
3. od 100 do 200 knjig
4. od 200 do 500 knjig
5. od 500 do 1000 knjig
6. več kot 1000 knjig

30. q19e2

(q19e>0)

Koliko od elektronskih knjig, ki ste jih prebrali v zadnjih 12 mesecih, je bilo v tujem jeziku?

Ocenite v odstotkih od vseh elektronskih knjig.

.....%

31. q20

Koliko časa je minilo, odkar ste nazadnje brali kako leposlovno knjigo v slovenščini (romani, kratke zgodbe, drame, esejistika, poezija)?

1. berem jo trenutno	5. več kot pol leta
2. največ en teden	6. več kot eno leto
3. največ en mesec	7. ne berem leposlovja
4. več kot en mesec	8. ne berem knjig v slovenščini

32. q21

(q20<7)

Kje ste jo dobili?

1. izposodil sem si jo v knjižnici
2. posodil mi jo je prijatelj (znanec, sodelavec, sorodnik ...)
3. v domači knjižnici (velja za starejše knjige, kupljene, podarjene ipd.)
4. kupil v knjigarnah
5. kupil v trgovskih centrih in drugih trgovinah z mešanim blagom
6. kupil v spletnih knjigarnah založb
7. kupil v drugih spletnih knjigarnah in trgovinah
8. kupil v knjižnem klubu
9. kupil prek založbinih katalogov in ponudb po pošti
10. kupil prek telefonske prodaje
11. kupil od zastopnikov (akviziterjev)
12. kupil na knjižnih sejmih
13. kupil v antikvariatu
14. dobil sem jo v dar
15. ne spomnim se
97. drugo:

33. q22

(q20<7)

Katere leposlovne knjige v slovenščini najraje berete?*en možen odgovor*

1. slovenske romane
2. prevedene romane
3. poezijo
4. dramatiko
5. eseje
97. drugo:

34. q23

(q20<7) AND (q22 in [1,2])

Kakšne romane (slovenske in prevedene) v slovenščini najraje berete?*možna sta dva odgovora*

1. leposlovje (klasično in sodobno)
2. ljubezenski roman
3. zgodovinski roman
4. kriminalke in detektivke
5. fantazijski ali znanstvenofantastični roman
6. drugi žanrski roman
97. drugo:

35. q24

(q20<7)

Kako pomembni so za vas naštetih kriteriji, da začnete brati leposlovno knjigo v slovenščini?

	zelo po- membno	po- membno	manj po- membno	nepo- membno
nagrade in dobre knjižne ocene, prisotnost v medijih	1	2	3	4
sofinanciranje Javne agencije za knjigo RS	1	2	3	4
uveljavljenost ali poznavanje avtorja	1	2	3	4
poznavanje kakovosti prevajalca	1	2	3	4
opis vsebine in/ali avtorja na platnici	1	2	3	4
uveljavljenost in prepoznavnost založbe	1	2	3	4
priporočilo prijateljev / znancev	1	2	3	4

36. q25a

(q20<7)

Ali si leposlovne knjige v slovenščini kdaj izposodite tudi v knjižnici ali pri nekom drugem?

1. da
2. ne

37. Q25B

(q20<7)

Ali ste v zadnjem letu prebrali kakšno leposlovno knjigo slovenskega avtorja?

1. da
2. ne

38. q25

(q20<7) AND (q25a=1)

Kaj vpliva na to, katero leposlovno knjigo v slovenščini si izposodite v knjižnici ali pri nekom drugem?

možnih je več odgovorov

1. priporočilo knjižničarja
2. priporočilo prijatelja (sodelavca, znanca, sorodnika ...)
3. strokovno priporočilo (literarna kritika) in nagrade
4. prisotnost knjige v različnih medijih
6. avtorjevo oziroma prevajalčevo ime
7. privlačna naslovnica
8. založba
97. drugo:

39. q26

((q1.9=1) or (q1a=1) or (q1b=1))

Ali berete e-knjige?

1. da
2. ne

40. Q26A

((q1.9=1) or (q1a=1) or (q1b=1)) AND (q26=1)

Kje berete e-knjige:

1. na tablici
2. na mobilnem telefonu
3. na bralni napravi

41. q27

((q1.9=1) or (q1a=1) or (q1b=1)) AND (q26=1)

V katerem jeziku jih berete?

možnih je več odgovorov

0. slovenščini
1. angleščini
2. francoščini
3. nemščini
4. ruščini
5. hrvaščini
6. srbščini
7. italijanščini
8. madžarščini
9. španščini
97. v drugem jeziku:

42. q28

((q1.9=1) or (q1a=1) or (q1b=1)) AND (q26=1)

Kako najpogosteje pridete do e-knjige?

en možen odgovor

1. izposodim si jo na Biblosu
2. brezplačno si jo naložim s spleta ali od drugod
3. kupim jo pri slovenskem ponudniku e-knjig
4. kupim jo pri tujem/mednarodnem ponudniku e-knjig
5. berem jih preko tujih naročniških servisov (Amazon, ipd.)
6. brezplačno jo berem na različnih družabnih omrežjih, blogih itn.
97. drugo:

43. q29

((q1.9=1) or (q1a=1) or (q1b=1)) AND (q26=2)

Zakaj ne berete e-knjig?

možni so trije odgovori

1. raje berem tiskane knjige
2. ker je v slovenščini premajhna izbira, knjig v drugih jezikih pa ne berem
4. ker me takšno branje ne zanima in ne zadovoljuje
5. o tem še nisem razmišljal
97. drugo:

44. q30a**Ali kupujete knjige? Upoštevajte tako tiskane kot elektronske knjige.**

1. da
2. ne

45. Q30B

(q30a=1)

Kakšen odstotek prebranih knjig ste kupili v zadnjem letu:

1. od 0 do 20	4. od 61 do 80
2. od 21 do 40	5. od 81 do 100
3. od 41 do 60	

46. q30

(q30a=1)

Zakaj kupujete knjige?

možnih je več odgovorov

1. ker rad berem	5. knjige potrebujem tudi pri svojem poklicu
2. zaradi otrok – želim jim ustvariti knjižnico	6. za vseživljenjsko izobraževanje
3. v stanovanje spada tudi knjižnica	7. ne izposojam si jih rad
4. knjige predstavljajo vrednost	8. za darila
	97. drugo:

47. q31t

Kakšna bi morala biti cena običajne TISKANE knjige, da bi jo kupili brez velikega razmisleka?

9999. ne vem

48. q31e

Kakšna bi morala biti cena običajne ELEKTRONSKE knjige, da bi jo kupili brez velikega razmisleka?

9999. ne vem

49. q32

Približno koliko tiskanih knjig ste kupili v zadnjem letu, ne glede na jezik?

0. nobene

999. ne vem / ne morem oceniti

50. q33

((q32>0) and (q32<999))

Približno koliko izmed njih je bilo angleških?

0. nobena

1. manj kot 10%

2. manj kot polovica

3. več kot polovica

4. vse

51. q34

Približno koliko elektronskih knjig ste kupili v zadnjem letu?

0. nobene

999. ne vem / ne morem oceniti

52. q35

((q34>0) and (q34<999))

Približno koliko izmed njih je bilo angleških?

0. nobena
1. manj kot 10%
2. manj kot polovica
3. več kot polovica
5. več kot 90%
4. vse

53. q36

(((q32>0) and (q32<999)) and (not(q33=4)))

Razdelite število novih tiskanih knjig v slovenščini, ki ste jih kupili v zadnjem letu, po naštetih zvrsteh:

		nobene	ne vem / ne morem oceniti
leposlovje za odrasle (romani, kratke zgodbe, drame, esejistika, poezija)	.....	0	999
neleposlovna literatura ([avto] biografije, publicistika, poljudnoznanstvene knjige ...)	.....	0	999
strokovna (znanstvena) literatura	.....	0	999
leksikoni, slovarji in enciklopedije	.....	0	999
knjige za otroke in mladino (leposlovje in poučne knjige)	.....	0	999
stripi	.....	0	999
priročniki s področja zdravja, osebne rasti in prostega časa, kuharske knjige, popotniški vodiči, ipd.	.....	0	999
druge zvrsti	.....	0	999

54. q36 drugo

((q36.7>0) and (q36.7<999))

Knjige katerih drugih zvrsti ste kupili v zadnjem letu?

.....

55. preverim2

((sumak2>q32))

Števek kupljenih tiskanih knjig po zvrsteh je večje kot število vseh kupljenih tiskanih knjig v zadnjem letu. Prosimo popravite.

Vseh tiskanih knjig, ki ste jih kupili v zadnjem letu:

Vseh knjig, ki ste jih razporedili po zvrsteh:

1. nazaj na vpis števila knjig
2. nazaj na vpis po zvrsteh

56. q41

(q32=0)

Zakaj niste v zadnjem letu kupili nobene nove tiskane knjige?

.....

57. q42

((((q32>10) and (q32<999)) and (q36.1=0))

Zakaj niste v zadnjem letu kupili nobene nove leposlovnne tiskane knjige?

.....

58. q37

Kaj bi vas spodbudilo, da bi kupovali več knjig oz. da bi jih kupovali bolj pogosto?

možni trije odgovori

1. nižje cene
2. več časa za branje
3. več knjigarn
4. boljša dostopnost knjig na drugih lokacijah (npr. v trgovskih centrih, trafikah, bencinskih črpalkah ipd.)
5. boljša urejenost spletnih knjigarn s slovenskimi knjigami
6. boljša informiranost o novih knjigah
7. večja prepričanost, da mi knjige res koristijo
97. drugo:

59. q38

(q30a=1)

Za koga najpogosteje kupujete knjige?

en možen odgovor

1. zase
2. za darilo prijateljem (sorodnikom, sodelavcem ...)
3. za otroke
97. drugo:

60. q39

(q30a=1)

Kje oziroma na kakšen način in kako pogosto kupujete nove tiskane knjige:

	pogosto	redko	nikoli
v knjigarnah	1	2	3
v trgovskih centrih in drugih trgovinah z mešanim blagom	1	2	3
v spletnih knjigarnah založb	1	2	3
v drugih spletnih knjigarnah in trgovinah	1	2	3
v tujih spletnih knjigarnah (Amazon, Book Depository...)	1	2	3
v knjižnem klubu	1	2	3
prek založbinih katalogov in ponudb po pošti	1	2	3
prek telefonske prodaje	1	2	3
od zastopnikov (akviziterjev)	1	2	3
na knjižnih sejmih	1	2	3
kupil v antikvariatu	1	2	3
drugo:	1	2	3

61. Q39 DRUGO

(q30a=1) AND (Q39.97 IN [1,2])

Kje drugje oziroma na kakšen način kupujete nove tiskane knjige?

.....

62. q40

(q30a=1) AND ((q32>5) and (q32<999))

Kako pomembni so za vas naštetih kriteriji, da kupite novo tiskano knjigo v slovenščini?

	zelo pomembno	pomembno	manj pomembno	nepomembno
dobre književne ocene in nagrade	1	2	3	4
privlačna naslovnica	1	2	3	4
cena	1	2	3	4
kakovost tiska in vezave	1	2	3	4
branost, popularnost	1	2	3	4
založba	1	2	3	4

63. q43**Približno kako daleč imate do najbližje knjigarne?**

1. manj kot en kilometer
2. od 1 do 5 kilometrov
3. od 5 do 15 kilometrov
4. več kot 15 kilometrov
99. ne vem, ne poznam nobene knjigarne

64. q44

Kako pogosto obiščete knjigarno (ne glede na to, ali kupite knjigo)?

1. enkrat na teden
2. dvakrat na mesec
3. enkrat na mesec
4. vsake tri mesece
5. redkeje
6. nikoli

65. q45

(not (q44=6))

Kdaj najpogosteje obiskujete knjigarne?

1. pred počitnicami
2. pred božičem in novim letom
3. pred začetkom šolskega leta
4. ko izvem, da je izšla kaka knjiga, ki me zanima
5. po potrebi
6. naključno

66. q46

(not (q44=6))

Kaj je najpogostejši razlog za obisk knjigarne?

en možen odgovor

1. seznanitev s knjižnimi novostmi
2. nakup točno določene knjige
3. nakup knjige, ki jo izberem v knjigarni
4. nakup učbenika (učnega gradiva ...)
5. nakup česa drugega (papirne galanterije, igrače, zgoščenke, devedeja ...)
6. udeležba na književnem dogodku
7. grem mimo
97. drugo:

67. Q47

Ali ste v zadnjem letu obiskali kak dogodek, povezan s knjigami?

možnih je več odgovorov

1. literarni dogodek
2. predstavitev knjige
3. knjižni sejem
4. literarni festival
5. drug dogodek:

LITERATURA IN VIRI

- Blatnik, Andrej idr. (2005): Zgubljeno v prodaji: slovenska knjiga med državo in trgov v tretjem tisočletju: [sedem pogledov na prihodnost slovenske knjige]. Ljubljana: UMco.
- Blatnik, Andrej idr. (2007): Slovenska knjiga včeraj in jutri: osem pogledov na pomen domače knjige. Ljubljana: UMco.
- Blatnik, Andrej in Kovač, Miha (2011): Knjiga kot nosilka razvoja človeštva: [zbornik kongresa] / Svetovni vrh knjige 2011. Ljubljana: Cankarjev dom, kulturni in kongresni center.
- Blatnik, Andrej (2018): Izdati in obstati. Ljubljana: LUD Literatura.
- Breznik, Maja idr. (2003): Bralne kulture v novih razmerah slovenske založniške produkcije. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Breznik, Maja idr. (2005): Knjižna kultura. Ljubljana: UMco.
- Elliot, David (1992): A Trade of Charms. Bellew Publishing.
- Erjavec, Karmen (2014): Medijska potrošnja in branje knjig pri slovenskih otrocih. *Otrok in knjiga* 89.
- Greenfield, Susan (2009): ID. London: Sceptre.
- Greenfield, Susan (2014): Mind Change. New York: Random House.
- Gregorin, Rok; Kovač, Miha; Blatnik, Andrej. Randomness at work : the curious case of bestsellers in Slovenia. *Logos*, ISSN 0957-9656, 2013, zv. 24, št. 4, str. 12-23.
- Kocijan, Gregor (1974): Knjiga in bralec. Ljubljana: Delavska enotnost.
- Kocijan, Gregor in Žnideršič, Martin (1980): Knjiga in bralec II. Ljubljana: Raziskovalni center za samoupravljanje pri RS ZSS.

- Kocijan, Gregor idr. (1985): *Knjiga in bralec III*. Ljubljana: Kulturna skupnost Slovenije.
- Kovač, M. in Wischenbart, R. (2019). *Globalisation in Publishing. Handbook on Publishing* (ur. Angus Phillips in Michael Bhaskar). Oxford: Oxford University Press.
- Kovač, Miha (1999): *Skrivno življenje knjig: protislovja knjižnega založništva v Sloveniji v 20. stoletju*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo.
- Kovač, Miha (2014): *Global English and publishing trends at the turn of the 20th century*. *Knygotyra*, ISSN 2345-0053, 2014, 62, str. 7-17.
- Kovač, Miha, in Gregorin, Rok (2016): *Ime česa je konec knjige*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Kovač, Miha, Blatnik, Andrej, Rugelj, Samo (urednik, avtor), Rupp Patricia, Gregorin, Rok. *Knjiga in bralci 5, Bralna kultura in nakupovanje knjig v Sloveniji, (Zbirka Knjige o knjigah)*. Ljubljana: UMco, 2015.
- Mangen, A.; Walgermo, B.R.; Bronnack, K. *Reading Linear Texts on Paper Versus Computer Screen*. *International Journal on Education Research*.
- Rugelj, Samo (2010): *Za vsako besedo cekin? Slovensko knjižno založništvo med državo in trgovom*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Rugelj, Samo (2014): *Izgubljeni bralec: Esej o slovenskem založništvu v kriznih časih*. Maribor: Litera.
- Rugelj, Samo (2019): *Krčenje: Diktatura trga, erozija duha in slovensko knjižno založništvo*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Shatzkin, Mike (2011). *Shatzkin files*. New York: Idealog. Kindle edition.
- Slaata, Tore and Ronning, Helge. *The Tools of Literary Politics*. Oslo: Scandinavian Academic Press.

Šikonja, Katja in Petek, Marija: Branje sodobnih slovenskih romanov v izbranih enotah mestne knjižnice Ljubljana. Knjižnica 1–2, 2015.

Žnideršič, Martin idr. (1999): Knjiga in bralec IV. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo.

van der Weel, Adriaan (2014): Spreminjanje naše besedilne zavesti. Ljubljana: Cankarjeva založba

Spletni viri:

Ajpes, Agencija republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve: <http://www.ajpes.si/>

BibSiSt, statistične meritve o delu slovenskih knjižnic: <http://bib-sist.nuk.uni-lj.si/index.php>

Eurostat cultural access and participation 2013: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_399_en.pdf

Grm, Barbara (2014): Deset stvari, za katere plačujemo, pa nam ne bi bilo treba: http://www.siol.net/novice/gospodarstvo/2014/04/deset_stvari_za_katere_placujemo_pa_nam_ne_bi_bilo_treba.aspx (zajeto 21. avgusta 2014)

<http://www.pewinternet.org/2014/01/16/e-reading-rises-as-device-ownership-jumps/>

<https://norway2019.com/en/news/norwegische-bibliothek>

Sikora Joanna, M.D.R. Evans, Jonathan Kelley: Scholarly culture: How books in adolescence enhance adult literacy, numeracy and technology skills in 31 societies. <https://studylib.net/doc/25252052/scholarly-culture--how-books-in-adolescence-enhance-adult...>

Statistični letopis 1998, dostopno na <http://www.stat.si/statweb/glavnavigacija/podatki/publikacije/statisti%C4%8Dni-letopis>

Statistični podatki o knjižnicah. Pridobljeno 24. 8. 2014 s spletne strani <http://bibsist.nuk.uni-lj.si/statistika/index.php>.

Zbornica založnikov, skupina za podatke: http://www.gzs.si/zbornica_knjiznih_zaloznikov_in_knjigotrzccev/vsebina/Skupina-za-podatke